

732 BRÜLL ADÉLNAK

[Budapest, 1911. jan.]

Édes, Drága, áldott Adéloom,

Mindszentről már nem írhattam, mert éppen Budapestre indulásom előtt beteg lettem, s három napig feküdtem. Itt három, illetve négy nap óta vagyok, s itt is feküdtem két napot. Ma már megint jobban vagyok, s ha röviden is, de hadd írjak magának.

Édesanyám könnyek között kért meg, ha történt, csinálódott valami félreértés, felejtse el Maga. Igaz szeretettel csókolja Magát, mint ahogy senkit sem szerethet jobban, mint akit én szeretek.

Én pedig, drága egyetlenem, várnék most már magától néhány sort. Ha akarja, erősítsen meg, hogy szedjem össze magam a fogkúrám s esetleg tíz-tizenkét napi szanatórium után. Hogy tudjam akarni s kiharcolni a módját a Magával való életnek. Hiszen ma biztosabbnál biztos, hogy nekem Maga az élet.

Itt Pesten a fogorvoson kívül egyszer voltam a *Nyugat*-nál, egyszer Lajosnál, s kétszer Bertusnál. Elhidegültebb vagyok Pesttől, mint valaha az életemben. Fogok írni hosszabban, most félek a posta lekésésétől is.

Holnap vagy holnapután írok. Nagyon szeretem, nagyon kívánom, ezerszer, végtelenül én Drágámat,

Adyja

//

735 BRÜLL ADÉLNAK

[Budapest, 1911. jan.]

Édes, Drága, Jóm, Egyetlen Adéloom,

három-négy hét óta csak Maga van és a Halál. Néha már-már elkészíték tíz gr. medinált. De tízszer többször nem tudok aludni, sikoltok, s érzem Magát magam mellett. Ez a nagy vágyakozás kell hogy megmentsen engem. Végiggondolom az életemet, spekulálok a lehetőségeken. Maga és csak Maga az, aki megmaradt, s aki még egyszerű fölöttléssel, eszembe jutásával is tíz életnél, milliónál többet ér. Lázás vagyok, ma keltem föl sok nap után, de lázban s láz nélkül úgy volt lelkemben Maga, mint egyetlen, amit akarok. Megőrülésig kínozott a vágy s a bolond, lehetetlen ima, hogy most, most valamely csodából itt legyen mellettem. A drága teste, a szája, a szeme, mely reám néz, a karja. Nagyon megviselt a pesti fogkúra, úgy megalázott, megtört. S aztán a családi csalódások és bajok látása is - akárhogyan - fáj. Nem ezt akartam Lajostól és házasságától az öregek számára, mint ami történt. De hát segíteni én itt már nem segíthetek. Életemet, ami még várható és lehetséges, nem adhatom másoknak. Ha az influenzából pár nap múlva kivergődök, Pesten csak néhány napot maradok, mert Madzsar rosszul csinálta meg a fogaimat. Ő maga is azt mondta, hogy öt-hat nap alatt megcsinálja a javítást. És akkor majd, illetve még előbb megírom, bejelentem egy rendes levélben érkezésemet. A Maga utolsó levele, én Mindenem, nagyon ideges, szórakozott, tessék-lássék levél. Ugye Maga nem ilyen, mint ez a levél? Írok hamarosan. És halálos, nagy vággyal, kívánással csókolom ezerszer, halálíg:

Adyja

//

751 SCHÖPFLIN ALADÁRNAK

[Párizs, 1911. febr. 11.]

Édes, jó Aladár,

soha egy pillanatig se csappant irántad bizalmam, hálám, barátságom, sőt ha fokozhatók lehetnének, nőttek és nőnek. Ezt hangsúlyozva, egy picit meg is sértve a gyanúval, megüzenem neked, édes Aladár, elsőbrendű ügy nekem a *Nyugat*-énál is. A *Nyugat* ügye pedig fontos ügy, nagyon helyesen, jól érzed: a szabad, kultúrás, művészi irodalom (talán hagyjuk el már a harci "modern" jelzőt). Osvát nagyszerű ember, nemes, finom, érdemes, aki hitt, dolgozott, prédikált már előttünk. Osvátot félreállítani, mint egy akármilyen szerkesztőt, nem lehet, s Hatvany különb lelkű ember, mintsem ilyenre képes legyen. De vannak bizalmas, komoly "de"-im Osvát ellen: egyik nagy erénye a tehetségek föl kutatása és föl szabadítása hibájává vált a túlzással. Ne érts félre: én nem vagyok türelmetlen arrivé, sohse leszek Kiss József, imádok minden új talentumot. Talán holnap már a napi kenyere sem tudom megszerezni, béna leszek, de nem önmagamért beszélek mégse. Másokért beszélek, amikor azt mondom, hogy már közgazdasági okból is szüneteltetni kell ezt a mániákus s a mi kis közönségünket megbolondító zsenigyártást. Osvát adott igen, karaktert a *Nyugat*-nak, de Osvát se csalhatatlan, s a szempontjai élesek, de kevesek. Nem tudnék nála jobb szerkesztőt, de irodalmi pápának nem vállalom, s az ügy, közös szent ügyünk érdekében kötelessége egy csöppet tránzigálni. Ha gőgje lesz úrrá, akkor azt öli meg, amire az életét tette föl, és érdemes lesz-e? Véleményem, tanácsom: Osvát hallgasson meg egy-két nagyon fölférő instrukciót a szerkesztésnél, s ne rugdossa Hatvanyt csak azért, mert Hatvany milliomos. Ha a napilapok szájára kerülünk, meghalunk: Magyarországon minden csak utánzás, divat, hamar halandó. Élek egyébként egy haszontalan, még csak nem is szibarita, csak afféle és nagyon üres és bús életet. Terveim nincsenek. A nagyságos asszony kezét és fiadat csókolja, téged nagy szeretettel ölel:

Adyd

P.S. Nem kaptad-e lapjaimat?

//

763 DIÓSI ÖDÖNNEK

[Budapest, 1911. márc.]

Kedves Dodó,

elutaztam Párisból, hogy egy szanatóriumban, valahol, gyógyulást próbáljak, csak valamennyit is. Ez az utolsó Párisban töltött néhány hét igazolta, hogy három, ilyen rossz idegzetű lény, mint mi, nem élhetünk együtt. Kár mindhármunkért, hogy ezt rögtön az ötödik-hatodik napon, midőn már szinte holtbizonyosan láttam, nem kiáltottam el, s konzekvenciáit nem vontam le. Gyöngeségem, akaratlanságom, szóval: betegségem mentsen ki azért, hogy én állhatatosan hittem a mi régi, igaz barátságunk folytatásában. Nektek s nekem is jobb, hogy elkerültem a személyes búcsúzkodásnak azokat az esélyeit, hogy még nagyobb dühök támadjanak bennünk egymás ellen. Én szeretném, ha szeretettel, pietással gondolnátok, miként én akarok az együtt töltött évekre. Ha élek, s ha valamennyire is megengedi az egészségem, bárhol, bármire meginvitálhatsz, s én bármiben rendelkezésre állok. A *Nyugat* szerkesztősége, bárhol leszek, eljuttatja hozzám esetleges üzenetedet. De jobban szeretném, ha egy kevés időt kapnék pihenésre, gyógyulásra, esetleges életben maradásra – azután beszélhetünk. Legújabb viselkedésed se tudta elfelejtetni velem valamikori, sokrendbeli jószágodat. Nem vádolok senkit, még a sorsot se, de a hibás nemcsak magam vagyok. Isten áldjon meg benneteket:

Ady

P.S. 1. Melikiánnak be fogom küldeni négy vizitje honoráriumát. 2. Mivel Raymond-nak a címét – sajnos – elfelejtettem, ne legyen teher neked átadni baráti, szerető, búcsúzó üdvözleteimet.

Ady

//

765 BRÜLL ADÉLNAK

[Budapest, 1911. ápr.]

Édes:

életemnek egyetlen megmaradt kívánatossága, csókolom, és bocsánataért könyörgök. Régen, sokat, sokszor panaszkodom én már magának, de nem hittem soha, hogy a bajok valóban így elérkeznek. Anyám beteg, apám beteg. Lajos az ő házáséletével mindannyiunkat kétségbeesítő helyzetbe hozott. Főképpen azért, mert Lajos gyöngé, gyáva, s már csak édesanyám miatt, az ő szívujjaitól sem tudnék erőszakosan az ő dolgukba avatkozni. De azután én jöttem a legrettenetesebb viszálykodásba életemmel, önmagammal. Azután a *Nyugat* ügye is közbejött, hol Hatvany engem gyönyörűen fölládozott. És én pedig mindig arra gondoltam, hogy mielőbb láthatom magát. Írni nem tudtam, nem is akartam már, azt hittem, hogy dadogó, semmi levelekkel csak meggyaláznám a Maga után való nagy-nagy vágyakozásomat. Most már fogorvos, pénzügy, szanatórium nem fognak számítani: egyre-kettőre, bármi áron és módon Magánál leszek. Végtelen nagy imádással kérek, Drágaságom, szeress, várj, s hidd el nekem, nincs neked, nem lehet, ilyen föltétlen s halálíg-hív valakid, mint én. Csókollak csókomnak, csókjainknak minden összességével s minden valaha bennünk-élt vágygal. Nagyon-nagyon, a viszontlátásig

Adyd.

//

769 BRÜLL ADÉLNAK

[Budapest, 1911. máj.]

Szeretett, drága Adél,

nincs joga hinni, hogy én nem akartam írni: akartam, de nem tudtam. Az én megbénulásomról, letöröttségemről, semmi voltomról, kínjaimról nem lehet embernek fogalma. Éppen azért ma még minden erőmmel se tudok úgy és annyit írni Magához, amennyit kellene, s fogok is, ha meg nem őrülök, vagy nem halok meg. Most csupán azt írom meg, hogy ha voltak bűneim, zaklatott életem, pusztuló idegrendszerem, melyből az alkohol fokozása is következett, s a Maga szintén nem sokkal jobb idegei a bűnösek. Egy dolog azonban mindig, máig mindent lenyom a laton: az én szakadatlan, nagy bolondos ragaszkodásom Magához. De Maga ezt sohse látta, hitte, értékelte eléggé. Hát most már mind a ketten belehalhatunk abba, hogy egymást egymásért, magunknak meg nem becsültük. Írja meg rögtön, hova írjak, mert most nem tudok, pedig sokat kell írnom. Erre is három nap óta készítem, erősítem magamat. Én, jaj, minden borzasztó meggyötörtetésem után is szeretem Magát, nagyon.

Csókolja ezerszer a kezeit

Adyja

//

771 HATVANY LAJOSNAK

[Budapest, 1911. máj. 9.]

Édes, jó Lacim,

köszönöm a táviratodat s intézkedésedet. Megint sokáig feküdtem: mégis holnap utazom. Először Berlin felé akartam menni, de fáradt s béna vagyok kitéréshez. Ami itt van - nem: amit itt látok, utálatos. De esetleg magam vagyok utálatos, s miért utaljam másra, ami esetleg csak engem szerencsétlent illet? Osztom (részben) szimpátiádat, antipátiádat, véleményeidet, elvélekedéseidet, sugallatásaidat stb. De szeretnék - legalább tőled - több "okos naivság"-ot, valami effélét.

Holnap megyek vadul, házárdul betegen a világnak. Berlin helyett Párisba, Párisban egy napot töltök, onnan le Olaszország felé. Szeretlek becsületes, sőt harcias barátsággal, s ha meghalok, ne mondj rólam több rosszat,

mint egy ilyenfajta lény megérdemel. Sándor bácsit, ha ott van még, mindazzal a respektussal üdvözlöm, amit ilyen zseni megérdemel. Címem a *Nyugat*.

Ölel, szeret

Adyd

//

775 ADY LAJOSÉKNAK

[Monte-Carlo, 1911. máj. 15.]

Édes Lajuskám és Annusom,

szerencsésen, kétnapi párisi pihenés, tárlatnézés után, Carlóban vagyok. Vesztettem. De ez nem baj. Fontosabb, hogy itt gyönyörű, és én aránytalanul vígabb, bízóbb, jobb kedvű vagyok.

Csókol benneteket

Bandi

//

778 ADY LAJOSNAK

[Monte-Carlo, 1911. máj. 19.]

Édes Lajuskám,

a Szilágyi által szerzett pénzt hálásan köszönöm. Rajta leszek, hogy egykettőre megkapja. Sajnos, nem volt áldás rajta. Holnap utazunk Firenze felé. Az a fontos, hogy kedélyem és egészségem tűrhető. Majd meg fogom táviratozni címemet. S oda továbbítsa a *Nyugat* is a postámat.

Annuskával egyetemben sokszor csókol szerető

Endrétek

P.S. Az öreg Szilágyit köszöntve köszöntöm

Endre

//

780 ADY LAJOSNAK

[Ventimiglia, 1911. máj. 20.]

Édes, jó Lajuskám,

no, csakhogy megszabadultam a Monte-Carlónak becézett pokoltól. Gatyámat is elvesztettem volna, ha nem a kofferban tartom. Bizony a Szilágyi-Lukács-féle pénzen nem volt több áldás, mint a többin. Mindegy: a fő, hogy pénz nélkül, de a becsület megmentve robogok Firenze felé. (Címem: Firenze, poste restante, E. de Ady) A Lukács-váltót le tudtad számítolni? Tudass, mert nem akarnám, hogy Sz. rabja legyek. A váltóra pedig gondom lesz, s L.-ról megvan a véleményem. Pár szót írtam neki. Most írok a *Nyugat*-nak is. Te is kérd meg őket, hogy jövő havi fizetésemből kétszázötven koronát már most küldjenek (Firenze, poste restante). Édeséknek írd meg, hogy egészségem javulóban van. Veszteségemről, persze, ne írv. A *Nyugat*-nak írok verseket, cikket e hét elején,

s megkapják idejében. Csókolom Juliskáékat, Ilona nénit: írj róluk. Kincsnak e percben írtam. Sokat gondolkodok reátok, Annusra és reád. Adél üdvözlő benneteket. Én kiváltképpen még Szilágyit, Kabost, Horváth Jánost üdvözlöm.

Titeket pedig sokszor csókol

Endrétek

Szombat: Ventimille, vonatvárás közben.

//

784 ADY LŐRINCÉKNEK

[Róma, 1911. jún. 13.]

Édes jó szüleim,

Rómában vagyok majdnem két hét óta már. Szébb Párisnál, nincs szébb város, nagyszerűbb a világon. Egészségem tűrhető. Majd megírom, vagy Lajos megírja, mikor térek vissza. Édes szüleimet csókolja ezerszer

Endre

//

799 ADY LAJOSNAK

[Prien, 1911. szept. 21.]

Édes jó Lajoskám,

váratlanul nagyszerűen beütött az utam. Gyönyörű hely, sokat evezek, gyalogolok, s ötöd- vagy hatodnyit iszom. Bár lehetett volna hamarabb idejönni, s bár maradhatnék. Csókol benneteket, s írj haza is rólam. Érkezésemet tudatom, ha marad annyi krajcárom.

Endrétek.

//

801 ADY LAJOSNAK

[Prien, 1911. szept. 21.]

Édes jó Lajoskám,

mint már neked levelezőlapon írtam, váratlanul beütött nekem a Chiemsee-sanatórium. Fölséges, megnyugtató hely, bár régen jöttem volna ide. Naponként agyonmasszíroznak, félfürdő, lemosás, meleg és hideg tus, géptorna, egészséges koszt, alig iszom, napi két óra evezés, két óra séta stb. Nyugodtabb, megbékültebb vagyok. Ma kaptam Berta révén 60 márkát, de szeretnék egypár nappal tovább maradni. Nem írok a *Nyugat*-nak, mert nem tudom, mire dőltek el a dolgok. De ha rendjén vannak, vidd el e levelet rögtön Hatvany Lacinak, illetve Magyar úrnak, és kérd meg, hogy adjanak számomra vagy 150 korona újabb előleget. Ez nekem most mindennél többet érne, és ha majd két-három héttel megpótolom Pozsonyban vagy Harasztin, remélem, egészen rendbe jövök. Lásd, már ez az optimizmusom is sokat ér, és sokat jelent. Ezt a pénzt azután egy expressz-ajánlott levélbe tedd, s küldd Strand Hotel Sanatorium bei Prien am Chiemsee. A *Világ*-nak telefonáld meg, hogy szombaton érkezik tőlem valami írás, s mondd, hogy egy német sanatóriumban vagyok. Csináld meg ezt, édes lelkem.

Csókol mindnyájatokat

Endre

P.S. Hangsúlyozom, hogy az ügy ötpercesen sürgős.

//

806 DIÓSI ÖDÖNÉKNEK

[Budapest, 1911. okt. 2.]

Édes Jó Adél és Dodó,

kegyetlen-rosszul, fél percet sem aludva utaztam haza. Zsúfolt volt a vonat. Itthon a *Nyugat* egy pimasz taktikája várt: ki akarnak éheztetni, hogy visszakunyoráljam magamat. Nagyon keményen kell viselkednem, s úgy látom, hogy a vége mégiscsak szakítás és botrány lesz. De itt kell maradnom legalább csütörtökig, míg minden eldől. Bertus, Margit nagyon örültek az ajándékoknak, kiváltképpen persze Margit. Adél kezeit sokszor csókolja, s Dodót ölelem

Hétfő

Ady Endre

//

826 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1911. dec.]

Kedves, tizenhat éves, boldog kisasszony,

beteg voltam, s még ma is az vagyok, ezért késett a válaszom. Kicseréltem a Maga Ady-lapját, amely valahogyan bepiszkolódott a postán, egy másikkal, s ráírtam a nevemet. A versei közül az első nekem nagyon kedves szenzáció volt: Maga ma még többet nem érezhet. És jobb lesz, ha nem kultiválja túlságosan az érzéseit, mert a nagyszerű versekért gyalázatosan sikertelen étellel fizetünk.

Nagyon köszönöm, hogy Maga, kislány, ott Svájcban reám gondolt. B. Ú. É. kívánok Magának s boldog életet.

Ady Endre

P. S. Ugye természetesnek tartja, hogy kérdéseire itt, most, így nem válaszolok.

//

833 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1912. jan.]

Talán címezhetném

Kedves Kis ismeretlen barátnőmnek is magát. De nem címezem sehogyan, mert maga tizenhat éves, s én, agg, beteg ember, nem akarok teljesen megcsúfolódni.

Állandóan Svájcban él, avagy csak téli, sportoló, esetleg internátusi sorsban? Ki maga, mik azok a nagy célok, tervek, erők, amik olyan gőgössé teszik? Pedig arcképe kedves, talán csak egy kis titokzatosság, meglephetőség ül rajta.

Szeretem a bizakodást s a nagy ifjúságot (pláne nőben és még ma is), de még jobban szeretném, ha maga csakugyan *minden joggal* lehetne ifjú, bátor és harcos.

Olyan kivételes, hogy ismeretleneknek írok, és így írok – íme, most már maga el lett kötelezve egy igazi bemutatkozásra.

Kedvesnek gondolom s képzelem magát (bizonyára az is), és kedves nekem ezt bevallanom.

Ma még falun vagyok, de holnap, sajnos, a legcsúnyább Budapestre utazom. Oda írjon, ha ír, a *Nyugat* címén, s ha netán hamarosan Svájcba, Párisba vagy Monte-Carlóba sikkadnék el, onnan pontosan elküldik leveleimet. Isten vele, kedves, kis tizenhat éves lány. Üdvözli

Ady Endre

//

834 BRÜLL ADÉLNAK

[Budapest, 1912. jan. 27.]

Ha egészségem engedné, nyomban kiutaznék; sietni fogok azonban. Istenre kérem, most, mikor mindannyiunkat katasztrófák fenyegetnek, legyen nyugodtabb, okosabb, erősebb, szeretőbb. Megőrjíti fenyegetéseivel. Nekünk most kivételesen vigyáznunk kell egymás életére. Higgyen végtelen szerelmemben, gondoljon testvéreire, még elérhető, könnyelmű eljátszást nem érdemlő boldogságunkra. Mihelyest mehetek, rohanok magához. Addig okvetlenül, igazán hosszan, mindenről írok. Milliószer csókolja, kívánja, kéri

[Ady]

//

835 BONCZA BERTÁNAK

Budapest, 1912. febr. 5.

Nagyon megkéshettem, ha ugyan Maga, kislyány, egyáltalában fontosnak tartotta a válaszomat. Magáról nem tudtam meg mindent, amit kérdeztem s akartam tudni. Mi akar lenni: festőnő, író, vagy feleség, vagy mi? S most, mert nagyon reám nehezkedett nyavalyámmal az élet, röviden válaszoljak kérdéseire. 1. Élek, illetve föl-fölvirradok, mert az öngyilkossághoz nincs tehetségem s talán jogom sem. 2. Másfél év óta nincs társaságom, s nyilvános helyen nem mutatom magamat, még utcán is csukott kocsiban. 3. Tudok sírni. 4. Hiszek abban, hogy nem ok nélkül lett Magyarország, s mert még nem csináltunk sokat, élni fogunk. 5-6. Örülni, de sírni is kötelesség mindenkiért. Legyen jó, kislyány, tanuljon, bízzon, s ne akarjon túllícitálni mindenkit az értelmességével és lelki csiszoltságával. Higgye el, hogy a kultúra, a mai, a miénk, nem is olyan nagy dolog, hogy egy egészséges tizenhat éves kislyány könnyen le ne számolhatna vele.

Köszönöm Magának, hogy szeretettel van hozzám (olyan messziről s olyan közlelől – pláne nekem most jólesik az ilyesmi), és üdvözli Magát, kislyány, igaz barátsággal

Ady Endre

//

839 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1912. márc.]

Kedves, kis húgom, Bertuka,

több mint három hete fekszem egy kis szanatóriumban. Az utolsó előtti lépésnél megfogtam magamat, s kimondtam: hogy megpróbálom a gyógyulást. Egy kedves professzor s még három orvos rohant meg kissé már túlságos buzgalommal. Különösen az első tíz nap volt szörnyű, szinte tébolyító. Ma már kezdek bizakodva nézdegélni, tervezni. És hogy lássa, hogy ismeretlen, kis Bertuka húgomat hogy kedvelem, magának vetem egy hónap óta első betűimet. Nagyon sok és sokféle válság juttatott e sorsra, de lássa, már reménykedem. S talán talán egy kicsit a maga levele is buzdított ilyen rég' nem produkált energiára. Írjon, kedves kis Bertuka, címezze a levelet a *Nyugat*-hoz. Én itt titokban vagyok, két-három emberemen kívül senki se tudja holléteimet. A *Nyugat*-tól az öcsém szokta leveleimet elhozni. Svájcban is olyan szép tavasz van, mint itt nálunk? Valószínű, hogy kúrám befejeztével a francia Svájcban fogok utazgatni egy kicsit.

Szeretettel üdvözli beteg bátyja

Ady Endre

//

844 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1912. máj.]

Kedves kis Húgom,

ne haragudjék a hosszú hallgatásért, gondoltam én azért mindig Magára. Irigyeltem Párist-csodáló útján: be szép lett volna, ha én lehettem volna ott a Maga kísérő mentora. De lássa, immár három hónapja még mindig szanatóriumban vagyok. Hiszen rám se lehet ismerni, annyit erősödtem, gyógyultam, bizakodtam. De a teljes gyógyulásomat tízszer is megzavarták rossz asszonyok és rossz emberek. Azt hiszem, most már szabad vagyok, nem könnyen izgatható, egészséges, bízó. Hát, Maga, édes, kis Húgom? Meddig marad még künn Svájcban, mikor jön erre, bús hazánkba, haza? Láthatom-e nemsokára legalább távolból?

Szeretettel gondol Magára a Maga nem is olyan nagyon öreg

Endre bátyja.

//

848 HATVANY LAJOSNAK

[Budapest, 1912. jún.]

Szeretett Lajosom,

otthon jártam a Szilágyságban, hol már - pfuj - a vármegye s az ország vastagnyakú tanársága is behódolt nekem. Kivel, miért harcoljak én már? Osvátékkal? Úgy látom. Két napja sincs, hogy Pesten vagyok: téboly. Otthon érkeztek a hívó táviratok Fenyőtől. Nem jöhettek, de minek is siettem volna? Tudtam, hogy velem is nélkülem fognak dönteni. Döntöttek: átveszik a *Nyugat*-ot, viszik az általunk könnyedén, de jól megjósolt csúfságos bukás felé. Holnap majd többet, pozitívabbakat írhatok neked. Eddig röviden ez történt. Fenyőnek, Osvátnak könyörtelen tömör móddal elmondtam szemükbe vágva minden elmondandót. Most azután halasztást kértek az átvételre pár napot. Ignotus került... Követelésekre holnap beszélgetni fogunk. Pap Dáviddal tárgyaltam. Kért, tegyék meg mindent e siserahad elűzésére. (Képzeld, Osvát az ő szopós bizalmasai előtt azt hirdeti, hogy engem anyagi érdekek vezetnek ellenük.) Tehát: haza kell jönnöd. Én minden erőmet följánlom, de nemcsak ezt. Gyilkos harchoz gyilkoló embereket. Az ügyünk szép: érdemes makulátlan leventéknek lennünk. Azért feleléteidet ráteheted a darabjaira. Holnap - mint ígértem - részleteket.

Ölel szerető

Adyd

//

851 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1912. jún.]

Kedves, kis húgom,

képzeld: én július 1-én Zilahról jövet, ahol az orsz. ref. tanárgyűlés alkalmából mint vendiák fölolvastam, Csúcsára jöttem, s elfáradtan ott is pihentem egy éjszakán, hogy jún. 2-án mehessek Pestre. Pesten – örült-szép véletlenség – Keresztszeghy Zoltán édes kis barátom húga révén értesülök, hogy Maga Pesten van, s megy haza, Csúcsára. Rengeteg bajom-gondom van (főképpen a *Nyugat*-afférok), de nagyon tudtam örülni az én kis ismeretlenül is olyan ismerős húgocskám közelvalóságának. Csúcsán biztosan kénytelen lesz, de tegye is: olvasson sokat, tanuljon, de pihenjen is. Remélem, hogy nem titok, nem lehet az, hogy Magának van egy fogadott bátyja, akinek jólesik írogatni néha egy szennyes környezetből az ő ismeretlen, fehér húgocskájához. És ha netalán, véletlenül a nyáron látom magát?

Üdvözli szeretettel a Maga hű bátyja

Ady Endre

//

855 IGNOTUSNAK

[Budapest, 1912. júl.]

Édes, jó Ignotus mesterem,

mint láthatod, le se tudtam másolni tisztán az egészet. Fele úgy maradt. Nem akartam lekésni. De így is jó. Két hét óta annyi emberi nyomorúság próbált meg, hogy a vers megint utolsó órákra maradt. Nagyon szeretném, ha Osvát megcsinálná a neki említett sajtóhibák utólagos konstatálását. Főképpen kettő: "most és félig-bor" helyett, "must és félig-bor." Az "asszony-nemüknek tetője" helyett "asszonymeműeknek tetője". - Többre nem emlékszem, mert nincs most nálam *Nyugat*. Osvát tudja. Még a mai napon szeretnék két pársoros figyelőt és disputát küldeni. De még jobban veled beszélni. Ez nagy, életbevágó, sürgős ügy. Jó és kegyes volnál, ha ma délután kettő és három között felszólítanál telefonon (88-99).

Ölel híved

Ady Endre

//

860 DUSCHNITZ ALICE-NAK

[Budapest, 1912. dec.]

Kedves, kis Alice,

szanatóriumban vagyok, s ezért késtem kedves levelét megköszönni. Vigasztalni nem tudom, hiszen a maga nyugtalansága - lássa - olyik embernél (például jómagam), harmincöt éves korban se csökken. Ez a nyugtalanság minden finomabb szerkezetű emberé. De talán igyekezzék realitást adni nyugtalanító álmainak, szép és bölcs realitást. Köszönöm a szimpátiáját, kis Alice, s még egyszer szeretettel üdvözlöm

Ady Endre.

//

864 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1913. jan. 4.]

Kedves kis húgocskám, Bertuka,

köszönöm, hogy újévi kártyájával fölkeresett. Legalább megírhatom, hogy egy napig se felejtettem el Magát, s hogy baráti ismeretlenségünk változatlanul kedves. Két vagy három ideges levélben írtam én meg már ezt, de valamennyit eltéptem. A múlt esztendő volt életem legmeghurcolóbb, legveszélyesebben sok válságos esztendeje. Szakítottam, kerestem, csalódtam, kínlódtam, kétségbeestem ezer embernek valót. Valaha talán megírhatom, vagy ha netalán megismerhetném Magát, elmondhatom, hogyan próbált meg annyi csalódás, s hogyan kellett elhinnem, hogy még a Maga légies barátságában is csalódnom kell. Valaki, elég léha fráter különben (Magát talán egyszer látta), váratlanul olyan információkat adott Magáról (nem tudta, hogy mi levélben ismertük már régebben egymást), amelyek a folytonos csalódások között valószínűeknek látszottak, s csömörösen elkedvetlenítettek. Érzem ma már, hogy igazságtalan voltam, de neuraszténiás és szerencsétlen ember mindig igazságtalan. Szinte édeleg abban, hogy legártatlanabb barátságaiban is csúful becsapódik. Ma már tudom, hogy nincs így, s az egész csak szimptomája volt egy súlyos és hosszú, megpróbáló nyavalyának. Pláne az ilyen tiszta, jó barátságot, mint a miénk, nem szabad könnyelműen eljátszani. Hiszen nem ok nélkül volt az, hogy száz levél közül csak a Magáé érintett úgy, mint elevenség, élet, melegség és őszinteség. Tartson meg, kis húgocskám, mint én is Magát, jó és finom lelkében, kedvelő emlékezetében. És ha a Sorsom nem halálosan komizkodik velem, hadd higgyem, hogy még meg is ismerhetem az én húgocskámat.

Csókolja kis kezeit állandó hűséggel

(Szombat)

Endre bátyja.

P. S. írjon!

//

872 HATVANY LAJOSNAK

[Mariagrün, 1913. márc. 14.]

Nem hittem volna, szeretett, jó Lacim, hogy egy hét múlva már lesz erőm arra az elhatározásra, hogy betűket rajzoljak. De bár úgy kellene, hogy most hessegessek el minden nyugtalanítót, ezt az egyet nem tudtam. Csak éppen hogy jelentkezem nálad, szegény, szánalmas, utálatos, de galádul érzékeny levésemmel. Hát vagyok itt Grünben, igazán bölcs, jó, német doktorember gyakorolt karmai között. Magamat s életemet még csak rohamok között tudom nézni, s meggyőződve még nem vagyok, ha vajon érdemes-e ezt a hitvány bőrt menteni próbálni. De mégis teszem, egyelőre meggyőződés nélkül s ujjongva egy talán fikciónak, hogy hátha vannak, akik meg akarnak védelmezni bolond önmagam ellen. És azután már ezt se tudom magyarázni: érdemek, büszkeségek tegnapi nagy érzései - sehol. Elfogytam a magam számára vagy a magam számára is, ellobogtam, s a láng nem érte meg, ha pedig megérte, legalább jól körülcóltam volna. Nem úgy igaz, ahogy te és az öcsém legutóbb a Royalban állítottátok: én voltam a legkönnyebben könyvelhető ember. Rosszalkodó kölyök, kinek megvívhatatlan princípiumai voltak sírásra, dühre s szeretetre mégis. Ha teljesen a perceimé s idegállapotomé vagyok, tán nem okvetlenül írok jobb verseket, de szebben élek. No, nem látom jól magamat, s nem folytatom, hátha egyszer még önmagamba szeretek, s akkor megbánnám az önhóhérolást. Meg azután a Stichel megtiltotta, hogy körülményes számvetést csináljak életemmel s múltammal egyelőre.

Nem tudtam tőled búcsúzni, nem tudom, hol vagy, ezt a levelet Pestre küldöm. Gondolom, Münchenbe mentél, s néha azt hiszem, okosabb dolgok híján, ha van két szabad napod, ide rándulsz ki. Nem tudom, hogy a

daraboddal mi van, s hogy nem az köt-e le? Nekem itt, most olyan különös, hogy emberek birkóznak a világban örömeért, sikerért. Hiszen jóllehet, én is kóstoltam, de ma nem értem, elfelejtettem, és megcsodálom. Az új kötetemben lesz egy vers, melyet még hat hét előtt dedikáltam neked, s úgy kellett maradnia. Ezt a könyvet várom most olyan udvarias kíváncsisággal, mintha nő volna, s én azt affektálnám, hogy imádom. Talán 3-4 nap múlva fog megjelenni, és nem tudom, miért, de sietve küldöm meg majd neked.

Máskor írok, mert most valami kriptálíra szorongatja a mellem. Írj egy pár szót, hol s hogy vagy.

Nagyon szeret

Adyd

//

876 ADY LAJOSNAK

[Mariagrün, 1913. márc. 25.]

Kedves Lajoskám,

hat-hét deci gyöngé bort iszom, nem sokat cigarettázom, s elég jól eszem. Aludni is tudnék, ha ez a viselkedés nem hatványozódna naponként. A doktorok mindent próbálnak, s most antiluetikus alapon kísérleteznek ellene. Kíváncsian, nagyon várom leveledet, ha már személyesen nem jöhettél el hozzám, ami szép lett volna. Jót tett-e a tenger, s hogy vagy, és hogy vagytok? A *Nyugat*-tól elsején vedd föl a fizetésemet, illetve küldesd ide hamarosan, mert sürgősen fog kelleni. Iszonyúan megy a pénz cigarettára, kocsira, borbélyra, semmire. Aztán írd meg, hogy a zilahi dolgon kívül intéztél-e el még és mit? Azt hiszem, a napokban már megkapom a könyvemet is, melyre igazán kíváncsi vagyok. Fehér még itt marad pár napig, s bizony sivár lesz, ha elmegy. A galileistáknak tíz nap óta készülök verset írni. Muszáj, ma megfogom. Ma megírom, s holnap föladom, csütörtökön ott van. Ez esetben azonnal el fogod küldeni egy boyjal Hajdú Lilinek, Jendrassik-klinika, Balassa utca, ha jól emlékszem. Horváth Henrik a fővárosnál könyvtáros, szívesen ideadja Ady-fordításait, kérd el, mert a doktorok nagyon kívánják. Egyáltalában még olyan ügyekben is tegyél, üzenj, udvariaskodj, amelyek az én fáradt memóriámból nem tudnak előkerülni. Annuskának köszönöm a levelét, nagyon jólesett.

Csókkollak, szeretett Lajoskám.

Endréd

//

877 BONCZA BERTÁNAK

Mariagrün, [1913. márc.]

Édes, kis Húgom,

nagyon fölvidított levélbeli csacsogása, de ezt a csacsogás szót ne vegye ám kicsinylésnek. Hiszen csodálatosan, asszonyosan kitalálta, eltalálta a dolgokat, s pompásan áll az én kis húgomon a filozófusi tóga. Gyönyörű tavaszunk van nekünk, s ha nem tartanám ostobaságnak, átkoznám magamat a múltért, bűneimért, életemért. Milyen szép volna most a nagy egészség, a tavasz, a lázadás, a munka és a győzelem. -----
De *akarok* gyógyulni, van néhány ember, akiknek a szeretetért ez köteles adósság. És ezek között van Maga, édes kis Bertuka. ----- Szeretettel üdvözli

Endre bátyja

//

893 BONCZA BERTÁNAK

[Mariagrün, 1913. ápr.]

Édes, kis Húgom,

van egy nagyon kedves álmom: júniusra meggyógyulok, s elkezdek egy kicsit csavarogni. Egyszer csak ott leszek, ahol maga van, látni fogom, s talán maga nem is fogja tudni. Egyébként egy kis nyugtalanság, egy kis álmatlanság s egy kis energiátlanság a bajom még. Elég, de jóval jobban vagyok, mint ez időre számítottam. Próbálok elvegyülni az emberek közé, már ti. grüni sorstársaim közé, kik között csinos asszonyok is vannak, de a barátkozás nehezen megy. Két év óta nemigen tudok új barátságokat kötni. Az új kötetemet elküldeném, de egyetlen példányt küldött a kiadó. Ady Endre azt üzeni, a szerkesztő, hogy a verseit meg fogja önmagának őrizni. Lázás, forró, formátlan, de becsületes panaszok egy-egy kis affektáltsággal mazsolázva. Nagyon-nagyon lelkemben őrzöm s üdvözlöm az én kis húgomat

Endre

//

894 ADY LAJOSNAK

[Mariagrün, 1913. ápr. 16.]

Drága jó Lajoskám,

remélem, jöttök, s erről idejében értesítést kapok. Nem lehetetlen, hogy Ignotusék is jönnek. Sajnálom, hogy pénzügyi dolgokban aggoskodtam. Rögtön másnap kaptam Lacitól egy nagyon-nagyon meleg s ennél fogva megnyugvást keltő levelet. Ma aztán Nagy Banditól is zsémbes, kedves, feddő levél jött.

Sajnos, elkúrálom, elkártyázom, elsétálok, ellopom a napot, s még ma nem válaszoltam nekik. Kérlek: a római fényképeket próbáld megszerezni. A Városmajorban tudni fogják a címét annak a vén nőnek. Egyébként azonban zsebpénz dolgában nem vagyok túl bőven. Addig is, míg jössz, írnál.

Annussal egyetemben csókol

Endrétek

//

896 SCHÖPFLIN ALADÁRNAK

[Mariagrün, 1913. ápr. 20.]

Édes, jó Aladár,

nagy víg gyógyulásomban elléháskodtam az időt. De most már igazán megírom az ígért írásokat. Már csak azért is, mert nagyon kell a pénz. Én írok ám levelet is. Te nagyon kedves és elég hosszú levelet írtál. Jólesett, mint mindig. Köszönöm. Én is alig várom, hogy kibeszélhessük jól, istenigazában magunkat. Feleségednek kézcsók.

Öllelek szeretettel

Ady E.

//

911 BONCZA BERTÁNAK

[Mariagrün, 1913. máj.]

Haragszik, beteg, úton van az én kishúgom, hogy hallgat? Az a gyanúm, hogy gyanúsít: nem veszem komolyan. Mire esküdjek neki, hogy valósággal fájdalommal nélkülözöm az üzeneteit? Nagyon elárvultam, valaki itt volt, s elment. Békétlen, pesszimista vagyok s emellett kövéredem, mint egy öreg püspök. Hova megy a nyáron? Valószínű-e az a számításom, hogy arra utazóban megláthatom? Pár hétig még itt maradok. De írjon, mert hallgatása fáj, a maga hú, szerető öreg bátyjának,

Endrének

//

930 BONCZA BERTÁNAK

[Mariagrün, 1913. jún.]

Kedves kis Húgom,

nagyon meglepett a kép (a postán összegyűrdött, s a bélyegűző megviselte), mert én ezt csak nagy formában ismertem. De ha akarja, küldök majd magának olyanból. Bizony én még mindig Grünben vagyok, holott egy hónap óta már csak fogó a nehezen megszerzett kis egészségem. Unom, utálok ezt a fiók-Pestet, undok publikumát. Valószínű, hogy pár nap múlva itthagynom már a Bolondok Tornját. Hova megyek innen, nem tudom, de valószínű, hogy arra haza, maguk fele. Nagyon különös volt Pesten-léte hosszú hallgatása, gyanús hidegsége, mikor végre jelentkezett. Ám én már nagyon bölcsen viselem el az asszonyi kiszámíthatatlanságnak valamikor olyan kínzó átkát. Vajon fogom-e látni a nyáron magát? Változatlan szeretettel üdvözlöm az én kis, furcsa húgomat

Ady Endre

//

939 SCHÖPFLIN ALADÁRNAK

Érindszent, [1913.] júl. 13.

Kedves, jó Aladárom,

odahagytam végre Grünt, hol még két hónapig akartak tartani, majdnem szökve inaltam haza. Pesten sok pár órát vártam a szatmári gyorsra, s voilà Érindszenten 6 nap óta.

Hogy is számoljak be neked az eredményről. Egy hónappal hamarabb kellett volna jönnöm, az utolsó hónap már többet ártott, mint használt. Sertés-szempontról sikerült a kúra: meghíztam, s még mindig jól tudok falni. Kedvem is több van, elszántságom is, látásom is, sőt talán a dolog is fog menni, ha kevés energiámmal okosan gazdálkodom. Mindenesetre, sajnos, valamit mégis Grünben és a kúrában hagytam. Azt a posthumus ifjúságot és titánságot, melyet úgy-ahogy az utolsó három évben az alkohol táplált. Igaz, hogy ezt úgyse lehetett volna katasztrófa nélkül tovább mímelni, de az élet mégiscsak megvigasztaltabb és könnyebb volt úgy. Mindegy, átadom magam a bölcsességnek s a lemondásnak, vagy legalábbis szeretném átadni.

Nagyon kellene már veled beszélnem, s nem tudom, hogy és mikor. Írj, akárhol vagy, magadról, magatokról, vakációról vagy vakációzó tervedről. Én a nyarat valószínűleg faluzásokkal húzom ki, de Pestre is fölmennék egy-két napra, ha téged ott találnálak. Írj, édes Aladárom, add át kézcsókomat feleségednek, ölellek szeretettel

Adyd

//

941 BONCZA BERTÁNAK

[Zilah, 1913. júl.]

Kedves kis Bertuka,

köszönöm a levelét, s ne ítéljen el, hogy a válaszom ismét megkésett. Ezúttal volt jogom s okom késni: Zilahon bekerített s majdnem elnyelt az árvíz. Ez a váratlan istenítélet az én zilahi mulatásomat alaposan tönkretette. Még két-három napig maradok itt. Címem a Vesselényi-kollégium. Valószínűleg szerdán vagy csütörtökön megyek a csúcsai állomásra. Onnan a gyorsal Váradra megyek pár napra látogatóba. Milyen az idő? Ott is olyan, mint Zilahon?

Szeretettel köszönti

bátyja.

//

942 BÖLÖNI GYÖRGYNEK

[Nagyvárad, 1913. júl.]

Drága jó Gyurkám,

itt van a tárca, úgy gondolom, hogy sikerült és elég hosszú is. Majd holnap már talán egy cikket is küldök nektek. Most az a fontos, hogy a zilahi árvíz elvitte a pénzemet, s itt vagyok egy krajcár nélkül, sürgősen gyógyítani való helyzetben. Csináld – nagyon komoly és sürgős -, hogy táviratilag a *Nagyvárad* címen, küldjenek nekem legalább száz koronát. Lehet, hogy Váradról a jövő héten felszaladok Budapestre. Isten veled, édes Gyurkám, Itókat csókolom. A szerkesztőséget szeretettel köszöntöm.

Írj, csókollak

Ady

//

954 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1913. szept. 24.]

Édes kicsi húgom,

levele késve jött át ide, a hotelbe a *Nyugat*-tól, s most sietve s muszájból ceruzával kell írnom. Akármilyen boldog volnék, ha most, végre, ilyen kedves módon láthatnám, sajnos ezt is, erdélyi utamat is gátolják apró, kínos kötelezettségek, más elígérkezések, írivalók s három-négy nap óta tartó ideges elfáradásom. Bízom a sorsban, bízom abban a babonás hitemben, hogy nekünk hamarosan találkozni kell. Nyolc-tíz nap múlva adódhatik talán még magának hasonló alkalom s hozzám való kedvessége se múlik el egészen. Az ősz is – higgyük – most már napról napra még szebb, színesebb s édesen szomorítóbb lesz. Úgy gondolok magára, mint talán egyetlen valakire, aki tisztán s igazán jó hozzám. Találkozni fogunk, ha lehetne, már vonaton ülnék.

Nagy szeretettel üdvözli kishúgát

a bátyja

//

955 KERNSTOK KÁROLYNAK

[Budapest, 1913. szept. 24.]

Drága, jó Károlyom,

igaz, forró hálával gondolok vendéglő barátságokra. Ugye szabad lesz egyszer három napig is élveznem?
Csókolom a Nagyságos Asszony kezeit, öllelek szeretettel

Adyd.

Czóbelt üdvözlöm.

//

957 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1913. okt.]

Kedves kicsi húgom,

ne haragudjék a késésért, de nem tehetek róla. Nem való nekem Pest sok emberével, társaságaival, izgalmaival. Tehetetlen vagyok, semmire sincs időm, szétszedettnek érzem magamat. Köszönöm, amit küldött, s csak és csupán magának teszem meg, hogy viharvert öreg főm tépett lobogójából én is küldjek, mint a legrégibb romantika korában. Ha csak lehet, pénteken leutazom. De erről előbb értesítem, s ha nem mehetek, akkor lehetetlen volt mennem. Szeretem a kishúgomat, jólesik az ő barátsága, s e szeretettel üdvözlöm most is

a bátyja.

//

959 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Budapest, 1913. okt. 8.]

Kicsi és kedves leányom,

engedje meg, hogy most csak nagyon röviden, de forrón köszönjem meg a levelét. Babonás vagyok, ösztönöm van, kétszáz levél még mindig válaszlásért sóvárog az asztalomon. De maga kivételesen kedvesnek tetszik, s mert ilyen, egyelőre nagyon-nagyon köszönöm magának.

Endre bátyja

//

960 HATVANY LAJOSNAK

[Budapest, 1913. nov.]

Kedves Lacim,

mondhatnám, és igazam volna, hogy kétheti izgalom és hajsza után következő ötnapi fekvőbetegségem késleltette ezt a választ. Igazam is volna, de mégsem egészen ez volt a késés oka. Nem untatlak, de engedd meg, hogy röviden elmondjam most és így azt, amit régen kellett volna. Én udvarodba illő ember nem vagyok, se szórakoztató, se kedves s arra se jó, hogy díszes szárnysegéd legyek. Talán nincs igazuk egészen azoknak, akiknek hite szerint utálsz, de alapjában egy irodalmi, elég becsületes exkurziódnak vagyok csak az alakja, akire talán kellenül emlékszel, epizódszeretem, mely az embert bosszantja, ha eszébe jut. Nekem – mit tagadjam – először, legeslegelőször érdekes azért voltál, hogy egy Hatvany-Deutsch fiú milyen kiválni akaró s talán kiváló is. Ennek immár majdnem tíz éve, s én hamarosan el tudtam a lehetőségek között családi és vagyoni érdekességedet személyedért feledni. Nincs most sehogy ideje a szerelmi vallomásnak, de nemigen volt s nincs talán még egy embered, aki téged annyira csak lelki értékédért szeretne, s érted olyan dühösen, szívesen verekedni tudna, mint én. Hogy barátod, sőt még Bródyd sem lehetek, ezt keservesen, de régen elintéztem, hiszen én azért megtarthatlak, s talán te se tudsz, hiába kívánnád, elszakadni attól a poétától, aki egyszer-

másszor szíven fogott. S most már rögtön beszéljünk a financiákról. Emlékezz vissza, hogy a legelső, Fenyő csinálta kis esetet kivéve, köztünk akkor történt pénzi közösülés, mikor már te kenyéradó gazdám voltál, sőt a legelső esetnek is titka és zamatja ez volt vagy lehetett. Mikor a *Nyugat* elbánt veled, emlékezz, melletted voltam egész testtel és lélekkel. Csak nem vagyunk az a két ember, akiknek érdemes és idejük van maffiákkal elbánni. Én maradtam a *Nyugat*-nál, s jól tudod, miért és hogyan, de önmagamra levontam túl urasan azt a konzekvenciát, hogy azok közé álltam, akik neked csalódást és fájdalmat okoztak. Amikor édesapád halálakor hazajöttél, én egy fatalista csúf bölcsességével álltam, illetve feküdtem az örület vagy a dögrovás előtt. Nem kértem tőled semmit, s mikor más emberek tudatták, hogy te fogod a gyógyulásomat a szükséges pénzeszközökkel megpróbáltatni, hallgattam. Hallgattam, mert legelőször is úgy szeretlek, hogy nobilesnek, felsőéletesnek kívánlak látni, akinek fájó az Ady Endre koldusos hálálkodása, ha mikor az téged tönkre nem tesz. De hallgattam azért is, hogy szebbnek, többnek érezzem azt, ami az életem megnyújtásáért történt. Talán, ha folyton ki nem térsz előle, a Grünből tervezett müncheni utam alkalmat, módot adott volna, hogy ezeket elmondjam. Most itthon voltál, távolabb és idegenebb tőlem, mint valaha. Elképzeled-e ezek után, hogy én a te zsebednek akarjak rohanni? Nekem Grün s az a gyalázatos presztízses élet, mely kötelező, holott nem fizetnek érte, sokba került. Vártam a telet néhány száz koronányi hotelszámlával, egyéb ügyekkel s egy nem levő télikabáttal. Képzeld egy magam korú, futású és munkájú valakit ilyen szituációban. Nem volt másra mire gondolnom: ahova szegődtem, ott segítsenek ki. Hova menjek ma? Táviratod után is ugyanazt próbáltam, erőszakoltam, nem lehetett, de igenis, Pap Dávidhoz utasított még – Pap Dávid is. Ekkor is csak azt gondoltam, hogy egy kölcsön, előleg vagy valami olyan, ahol a mecénásfogás, -pumpolás látszata is elmarad. Hogy sógorod, nővéred s tán egész családod engem a téged megbántó *Nyugat* reprezentálójának tartanak, arról nem tehetek. Ha értenék a pénzügyi dolgokhoz, föl kellett volna keresnem Hegedüs Lórántot, s ő nyilván átadja táviratodra ezt a pénzt. Ezt is csak most tanultam meg. Ami ajánlatodat jövő pénzügyeinkre nézvést illeti, hipokrita volnék, ha gőgösen azt írnám: nem kell. Esetleg ugyan meg is dögölhetek, de esetleg élhetek is. Azonban ez a dolog egészen az, amikor a nagyúr nőszül, s metresszeivel kiegyezik, hol végkielégítés, hol gyermektartás címén. Ne háborodj föl: így van, mert így van, mint MórícZ Zsiga mondaná. Nagy a gyanúm, hogy a velem-bánásodat az öreg Sándor bá' szuggerálta, bár nem biztos, és nem is fontos. Egyet higgy el, egészen és sértetlenül megmaradt az én túlzó, nagy szeretetem és becsülésem irántad. Fáj, ha nem látlak olyannak, amint szeretetemben istenítve szeretnélek, de igazán nem azért, mert más a világod és az erszényed, és mert több pénzt szeretnék tőled kapni. Kár, hogy a múltkor Hatvanba se vittél ki. Meggyőztelek volna, s elkerültük volna ezt a gyászos félreértést. Írj, ha számítok neked valakit és valamit. Hol vagy? Mit akarsz? Mikor jössz? Én betegen ide rejtöztem el Budapest elől.

Ölel és szeret

Adyd

//

961 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Budapest, 1913. nov. 2.]

Kedves, kicsi kollégám,

maga bizonyosan rossz és szeszélyes embernek tart, holott egyik sem vagyok egészen. Bolond, zaklatott napokat éltem, két ízben napokig betegen feküdtem hotelbeli, sivár lakásomon. Végre is kissé összetörten kiszabadítottam magam Pest-Budából, s ez idő szerint itt remetéskedem (de címem a *Nyugat*, honnan postámat naponként kihozzák). Szíves - a régi - barátsággal gondolok magára, kisleányom, s kíváncsi vagyok, miként érzi magát Budapesten? Itt ez a késői őszi aranyos, fősleges. Pihenek, olykor dolgozgatok, s képzelje, egyetlen vendég vagyok ez óriási parkban és hotelben. Királyi és nem unalmas. Írjon, ha okosabb dolga nincs, küldjön elolvasnivalót, ha írt mostanában. Szép volna, ha egyszer láthatnám.

Szeretettel üdvözl

Endre bátyja

//

962 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1913. nov. 3.]

Kedves, kicsi húgom,

még egyszer s utoljára mentsen föl, ha bűnösnek tartott volna, s hallgasson ide. Három hét óta a zaklató s bolondító pesti élet háromszor tett félig-halottá, szobába-zárttá. Három nappal ezelőtt végre elmenekültem Pesttől, s itt vagyok, ahol madár is alig jár, s ahol fölséges, aranyos, szép még mindig az ősz. De azért, ha netán még írni akarna nekem, csak a lapom címére írjon, honnan naponként kapom a postámat. Valami affélét hallottam volt, hogy maga Pestre jön vagy jött - igaz ez? Én elmondhatatlanul sajnálom, hogy mikor legszebben és legjobban lehetett volna sorsom, rossz sorsom meghiúsította, hogy magával találkozzak. Azt hiszem, hogy maga is predestinációs, tehát mit jelent ez: nem szabad találkozunk, vagy várnunk kell még erre? Ide pihenni s egy színdarabon dolgozni jöttem, s ha kibírom, itt remetéskedem egészen télíg. Mit fog maga csinálni a küszöbön álló ossziáni időszakban? Félremagyarázta-e hallgatásomat, vagy megbízott a mi érdekes esetű barátságunk jóra-rendeltségében. Írjon még akkor is, ha Pesten van. Írjon mindenesetre.

Szeretettel, szívvel üdvözlí

a bátyja.

//

964 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1913. nov. 12.]

Kedves kicsi húgom,

még mindig a Húvösvölgyben remetéskedem. Baj van a szívemmel, de a szónak nem szentimentális átvittségű értelmében. Komolyan "zörej"-eket hallat, s néhány napig emiatt tudtam éppen csak a legkényszerítőbb írásokat végezni. Azért nem akarom hinni, hogy nekem szívbjajom, komoly s úgynevezett szervi, lehessen. Gyönyörű ez a vénasszonyok nyara az idén és itt, és az emberek nem hanyagolnak el egészen, holott tán így jobb volna. Én tizenkétfajta és színárnyalatú virágot szedtem, és magára gondoltam, kishúgom. Párisra gondolok, hova Nagy Endréék táviratai csálnak, de úgy gondolom, hogy Csucsát és Magát kellene előbb látnom. Nem sokat dolgozom, de sohasé voltam termékeny zseni. És most sújt, sirattat, aggaszt a már holnap-holnapután bekövetkező 36 év: szörnyűség. Én édes kishúgomat szeretettel, nagyon nagy szeretettel üdvözlöm:

bátyja

P.S. Mi nemcsak Szilágyi-réven, de háromféleképpen még, pl. a Wiskyek révén is rokonok vagyunk.

//

967 MÁNYOKY VILMÁNAK

[Budapest, 1913. nov. 16.]

Ne levele meg nem becsülésének vegye ezt a kurta választ, kedves Mányoky Vilma, de tudja be öt nap óta tartó új szenvedéseimnek: a szívem kezd nyavalyáskodni. Meg kell neki gyógyulnia, amíg akad még olyan nemes, forró, bánatos valaki, mint amilyennek magát leveléből látom. Három hét óta kimenekülve Pestből, egyedül élek szomorú, remete várúrként a húvösvölgyi Park-pensionban. Van telefonszáma. Legbiztosabban déli egy-két órakor találhat a telefonnál. Minden szimpátiám és előre is nyugodtan érzett és előlegezett hálám a Magáé.

Szeretettel

Ady Endre

//

968 SZABÓ JANKÁNAK

[Budapest, 1913. nov.]

Kedves Szabó Janka,

én három hét óta önmagamat s az embereket kissé megutálva elrejtöztem a Hűvösvölgyben. Park Pension. Hidegkúti út 74-76, ahol egy várkastélyszerű hotel egyetlen vendége vagyok. *Levél*címem azért a *Nyugat*, telefoncímem 145-90.

Hűvösvölgyi Park Pension déltől este tízig. Ha egyszer egy nem nagyon csúnya napon a budai hegyeket akarja látni, telefonáljon, s én várom a Nyéki úti villamosmegállónál. Holzspach előtti állomás. Tíz percet elsétálnánk, és beszélhetnők egymással. Szeretettel üdvözlö, s kézcsokját küldi

Ady Endre

//

969 BRUCKNER RIZÁNAK

[Budapest, 1913. nov.]

Köszönöm az arcképet, azaz arcképeket, s mihelyst a fényképészem szállít újból, sietek ígéreteket beváltani. Köszönöm magának, hogy érzésem s a képek tanúsága szerint is maga szép. Átkozottan rosszul vagyok a szívemmel pár hét óta. Mert egyébként csak közömbös leveleket szoktam elintéztetni a kis titkárommal. Nem jár föl Budapestre néha, kedves, kis Riza. Én ide bújtam el a Hűvösvölgybe az emberek elől, de legjobb embereim meglátogatnak. Milyen szép volna, ha egyszer ide betoppanna.

Szeretettel üdvözlö

Ady Endre

//

973 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Budapest, 1913. dec. 10.]

Zsukám,

maga az én szeretettem, de maga egyben - sokszor mondtam - a legnagyobb magyar levélíró. Bűnös vagyok? Talán. Maga ellen nem vétkeztem. Nem szidom le se Ilonát, se Pistát. Ezt maga miatt sem fogom tenni. De el kell azt hinnie, hogy számítottam s berendezkedtem a maga vizitjére. És el kell hinnie azt is, hogy magának mindent elmondtam volna, mint vén, gyöngye, de *nem* rossz gyermek. Ma este megyek be a szanatóriumba. Kötelessége megengednie, hogy levelet írjak magának, s megkérjem: beszélhessek, valahogyan, legalább telefonon. Egyszerűen, de most is rettegve a nagy szavaktól: azt üzenem, soha értéke szerint magát nem tudták szeretni. Én szeretem a legjobban, s én fogom megőrizni mindigre.

A magáé, ha akarja, ha nem

Ady

P.S. Kár, hogy gyávának látszom, de amit Pista referált, nem igaz.

//

977 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Budapest, 1913. dec. 21.]

Látod, édes Zsukám,

----- is ----- én vagyok a férfiasabb asszony kettőnk közül. Mert én az napon akartam írni neked, mikor elutaztál, de restségemtől támogatott szentimentalizmus-irtózatom győzött. (Viszont nekem is lesznek ez ellen fölsorolandó argumentumaim.) Azt akartam megírni 1.) hogy Balázzsal utaztál, 2.) hogy még egy gyanúm van - többi gyanúm teljes főnntartásával -, miért voltál hozzám erős, mint a Halál s kemény, mint a koporsó böjtöltetve ----- megijedtél attól, amit a Röntgen és a doktorok mondtak. No, nem bizonyos, többi gyanúim talán alaposabbak. Be kegyetlenül mentél el. Olyan bosszantóan fáj, hogy nem vagy itt, nem jössz, s én azonnal nem mehetek. Voltam a Szép Ernő darabjánál, de éjjel nem volt szabad bejönnöm, künn háltam árván hűvösvölgyi szobámban. Jaj, de haragudtam reád. A Szép darabja kedves, néha finom, de sok s itt-ott unalmas. Bárczy is velem ült az igazgatói páholyban (s ilyen utálatos lények: Paulay Erzsi, Lengyel Menyus), s Bárczy kérdezte, mikorra halasztottam a házasságkötést. Nagyszerűen elterjedt házasságunk híre, s egy könyvomat jóvóltából néhány lap azt is megírta ugyanez időben, hogy súlyos -----, veszélyes állapotban ide szállítottak. Többek között a maga Molnár Ferenc barátja is ellátogatott a páholyba. Kérdezte, mikor jöhet ki hozzám. Azt mondtam, hogy ne jöjjön, mert a kórház szomorú hely, s nem szeretném, ha az ő életvidámságának ártana. Egyébként pedig nem tudom, meddig maradok itt. Az anyám sírva követeli, hogy a karácsonyt együtt töltsük. Az itteni doktorok minimum 6 hétig szeretnének itt tartani. Én pedig akarok s fogok is gyógyulni, de menni akarok innen is, Pestről is és Párisba mihamarabb. Jászi Oszkár nagy titokban, hogy az itteniek ne tudják, háromórás megbeszélést folytatott Léwyvel. - A nóta vége ez: akárhol folytatva egy nem is hosszú kúrát, garantálja emberi lehetőségek között a legteljesebb egészséget s az aggkori halált.

És most hallgasd meg, hogyan s mikor írom ezt a levelet. Tegnap, szombat d.e. 11-kor kaptam a strassburg-avricourt-i első, furcsa és gúnyos levelet. Ma írhattam csak, mert tegnap feküdtem, s csak estére keltem föl a *Világ* versét megírni. A második oldalnál tartottam, amikor megérkezett zárt kártyád. Írtam tovább, s hirtelen, váratlanul, *azóta* először betoppant Balázs Béla, utána nemsokára az öcsém s Földessi tanár. A levelet eldugtam, de Baláznak megmondtam, hogy mit jósolt neked, s azt is, hogy írni fogok neked róla. Vallatott, hasztalan, s végül beletörődött abba, hogy nagyon rosszat nem írok róla. Hát nagyon rosszat írtam? S rögtön, még itt volt Balázs jött a harmadik leveled, s most egyedül maradva írok tovább. Mindenekelőtt megállapítom, hogy a nyílt zsarolás terére léptél. Hideg, kényszeredett gyöngédségű szavak között még jónak látsz fenyegetni. Zsukám, akármilyen nehezen esik, azt kell hinnem, hogy te jobb vagy, mint amilyennek szeretnél látszani. Tudom, hogy fölbőszít ez a bók, de kénytelen voltam vele. Nekem többé nem fogsz imponálni a romlottságoddal. A rózsáimmal valóban levél ment volna, de öt orvos tartott órákig megszállva, s lehetetlen volt írnom. Az én mátkám pedig valóban nem jött meg, mert ha megjött volna, nem mentem volna el. Képzelem, hogy habzsolod Párist, s hogy el kellene készülnöm minden rossz meglepetésre. Nagy Endre - képzelje, kicsim - még nem válaszolt. Elvégzendő ügyeim csak kezdetükön állanak, de mondtam, hogy ezt, ha akarom, megcsinálom gyorsan. De a Szilveszterre érkezés fenyegető követelése megint hallatlanul kicsinyes. Kár, hogy elárulom, de én jobban vágyom utánad, mint utánam te. Légy tehetséged s bolondosságod szerint jó, s ne próbálj engem, mint egy számot illeszteni, összeadni vagy kivonni az életedben s az életedből. Nincs - szerelmem most igazán nincs - szerelem, mert veled ment, s téged őrizne, ha lehetne téged őrizni. Nagyon-nagyon vágyik utánad

Adyd.

//

980 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Budapest, 1913. dec. 22.]

Drága, kicsi, beteg lányom,

különös, egy fél órával előbb írtam magának, hogy hosszú, de olyan édes, olyan angyalos levele jött. Megtudja belőle, hogy én is hetek óta beteg vagyok. De, lássa, én egészséges akarok és fogok újra lenni. Föl a szívvel, én

kedves, kis kollégám. Tudasson rögtön, hogy hogyan van. Akkorra talán lesz nekem is erőm az ígért hosszú levélre. És hova küldjem el a fényképet? Kicsi, kedves lányom, nem értettem félre egyetlen sorát sem. Csak sok-sok magyarul nivalóm lesz, amit egy kislyánynak az apjától meg kell hallgatnia. Kis verse zseniális e külön Ady-formában. A vége kissé triviális, hangulatból kikököntő. Majd más verset fogunk leadni az én kis kollégámtól. Ez túlon túl kitenne magát az Ady-utánzás vádjának. Ha jobban leszek, s maga is meggyógyul, megírom a kért mesét s verset is. Általában mindenben iparkodni fogok öröme lenni. De meg kell gyógyulni, kislyányom. Meg kell gyógyulni s megbékülni az élettel, mely egyetlen s pótolhatatlan. Nagyon sok szeretettel gondol a kislyányára

III. apja.

//

981 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1913. dec.]

Kedves, kicsi húgom,

több mint két hét óta itt élek betegen, az Új Szent János Kórház Wodiáner-pavilonjában. Hol lehet most maga, talán Kolozsvárott mulat? Nem érezte meg egy pillanatra sem, hogy a maga, szegény bátyja ismét viaskodik e nem is nagyon szép, de egyetlen és pótolhatatlan életért? Úgy mondják, hogy már jobban vagyok. Az anyám akarata az volna, hogy a karácsonyestét együtt töltsé az egész kis család. Valószínű, hogy még orvosok tilalma ellenére is így fogok tenni. Kedves, kis Bertuka, írjon, s mindig a *Nyugat* címén. Új verseskönyvem január elején fog megjelenni, s ezúttal én akarok küldeni könyvet magának. Sok, sok szeretettel üdvözlő gondolataiból soha ki nem maradó kishúgát

a bátyja.

//

982 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Budapest, 1913. dec. 23.]

Zsukám,

kis, bolondos, édes teremtés csakugyan miért kellett magának Párisba sietnie? Dehogyanis tőlem menekült, még úgy sem, hogy így kívánóbban rohanjak maga után. Még a tegnapi levele után sem hiszem ezt, sőt még a legutolsó, már a Foyot-papíron írott után sem. Megint az a baráti tanács úzte el, amelyről utolsó találkozásunkkor beszélt, mely egyébként félig-meddig egy új nyulat ugratott ki a bokorból, egy új volt-férfiút. Elment, hogy hullámok közé hajítsa magát, s hogy siessen a maga összetörésével. Ne félj, én kicsim, nem hiszem el, sajnos, hogy belém szerettél, pedig még hitnek is jó volna. Hogyan szeretlek? - ahogyan neked előre érezve megmondtam: bolond vágyakozással s hasztalan vettem programomba az állandó kegyetlen kritikát. Világos, hogy a vágyak, az én vágyaim nem tűrnek meg semmi bölcsességet. Most kedd este van, s én holnap hajnalban utazom haza. Az út hosszú, fárasztó, s ilyenformán csak szombaton vagy vasárnap este jöhetek vissza, s talán pár napig kórházban maradok. Amíg Léwyvel esetleg elutazásom esetére is alaposan megbeszélem folytatandó kúrát, s a pénzügyek is teljesen rendeződnek. A lapok ismételtén lármáztak a betegségeről, s az eredmény sok levél és telefonszólóngatás. Párszor lementem a telefonhoz, ma azt se teszem. Barátaim sűrűbben látogatnak. De csak férfibarátok, és, Zsukám, kacagi ki, s nézz le, nem vagyok, nem tudok kívánni más nőt, mint téged. Édes, bolondos Aszpázia-Genovévám, ne írj olyanokat, amik elképzeltetnek téged mással ölelkezve, hiszen enélkül is féltetek, és szenvedek miattad. Már-már megátkozom az én imádott Párisomat is, aki elrántott tőlem. Ma itt volt ismét Balázs Béla, s nem tehetek róla, egy kicsit jajgatva mondtam, hogy baj van, mert most már tudom, hogy szeretlek. Nevetve vigasztalt, s biztatott, hogy menjek Párisba, ha - legalább 30 oldalt megírtam a darabjából. Ma éjjel írnom kell a *Világ*-nak egy cikket. Ha írsz, és írsz csak a *Nyugat*-hoz, onnan minden levelem szombat estig expressz Érmindszentre expedíálódik. Szeress, Zsukám,

higgyél nekem, várj, mert sietek, s ne bánd, ha mégis belém szeretnél, és ne legyél annyiféle, és, ha igazán vágyol utánam, ne tévedj egy rossz órádban idegen címre a vágyaiddal.

Szeret és nagyon csókol

Adyd

//

987 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. jan. 4.]

Kishúgom, lelkem,

nagyon köszönöm édes ötletének beváltását, a karácsonyfagallyat. Éppen Pestre visszautazóban már kocsin ülve hozta a posta. Szóval örömet és bizalmat hozott nekem. Mit küldjék én magának? Holnap ismét régi-új helyemre, a Húvösvölgybe megyek ki innen, de csak 3-4 napra. Azután a doktoraim tíznapi szanatóriumi tartózkodást parancsolnak. Nem tudom, lesz-e kedvem hozzá? Hiszen pompásan, jól érzem magamat. E hó második felében úgyis, akárhogy hosszabb útra megyek. Ernyeszt és őrjít egyszerre ez a mai gyáva magyar élet. Hol van, mit csinál? (Címem halálomig vagy a *Nyugat* haláláig a *Nyugat*.) Úgy utazzak el, hogy magát még ne ismerjem meg? Kishúgom, kisleányom, nagyon kedveli magát hűséges bátyja

Endre

//

988 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Budapest, 1914. jan. 4.]

Drága, kicsi kollégám, kisleányom,

hazakívánt karácsonyra az anyám, s csak hétfőn tértem vissza. A kórházba jöttem be gyógyító orvosom s barátom, Gebhardt Ferenc kedvéért. De már holnap, hétfőn reggel 3-4 napra visszaköltözöm a Húvösvölgybe (a címem mindig a *Nyugat*), s onnan régibb orvosaim tíz napra egy szanatóriumba kívánnak internálni, hogy ellenőrizni tudják kezelésük eredményét és - életmódomat. De ami minden orvosi fontoskodásnál több: jól érzem magam, étvágyam és életvágyam van. Valószínű, hogy e hó vége felé hosszabb útra megyek, először egy kicsit Párisba s onnan a Riviérára és le Szicíliába. Nagyon (pfuj, de rossz tollam van, bocsánat, kórházi toll!) fojtogat már az itthoni levegő, s mennem kell. Akárhogy akarnám, lehetetlen (pedig ide illenék) azt a bizonyos magyarázatot levélben és egy levél keretében megadnom. Röviden ennyit: Ha maga szabad lesz, és én élek, úgy lesz, ahogy maga akarja, s ahogy énhozzám illik. Az arcképet tartogatom régen a maga számára, de sem én, sem a kis titkárom nem tudunk arcképet pakolni. Ámbár most jut eszembe, hogy van egy furcsa, pici képem is, azt küldöm egyelőre. A meséjét, kisleányom, nem tudom megírni, mert babonás vagyok, mint maga jól tudja vagy érzi. Egy rózsaszirmot küldök, megcsókoltam, de ha nem értékes, eldobhatja. Nagyon nyugtalanít a maga egészségségének furcsa, lázas, rossz állapota, nyugtasson meg hamar pár sorral. Nagyon kedveli kisleányát:

Ady Endre.

P.S. A verse nagyszerű Ady-vers, jó vers.

//

989 BRUCKNER RIZÁNAK

[Budapest, 1914. jan.]

Kedves, nagyon kedves kisleányom,

egyszerre szégyenít meg és örvendeztet figyelmes finomságával. Karácsonyt otthon töltöttem, egészségben s örömben Érmindszenten. Oda érkezett a maga kedves küldeménye s jókívánó üzenete. Édes kis Riza, a napokban küldök magának egy nagyobb fényképet. A doktorokkal nem bírok, még tíz napot kell töltenem egy más szanatóriumban. Úgy gondolom, hogy e hó második felében hosszabb útra kelek, s Páris lesz az első stációm. Mikor látjuk mi egymást valaha?

Nagy szeretettel

Ady Endre.

//

993 DUSCHNITZ ALICE-NAK

[Budapest, 1914. jan.]

Kedves kis Alice-om!

Lássa, új szanatórium, s megint kéthetes halasztása a vágyva vágyott kiutazásnak. Kedves kislányom, fölfrissít a maga belső-külső tavasza. Tavasz, amely már perzselni s perzselődni is tud, de mai embernek a legigazibb ver sacrum. Aranyos s nekem kiváltképpen édes a kis verse, amennyire hiányos németségemmel, melyet érzésem és ösztönöm támogattak, hozzám férhetett. De a kis "csacsi" Alice írta. Fölszólni és "reszketni" tud. Hogy él, kisleányom? Szép a telük? Kik a barátnői? Új kötetem késve csak a jövő hét végén jelenik meg.

Édes kis kollégáját, Alice-át szeretettel köszönti

Ady Endre

//

994 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Budapest, 1914. jan.]

Kedves, kisleányom,

látja-látja, én megint egy másik szanatóriumban vagyok. De ez már azután igazán utolsó. Kegyetlen dolog, hogy emiatt tervelt utazásom is késik.

De van nagyobb írnivalóm is ennél. Mi van magával, édes kisleányom? Jobban van, vagy jól van végre egészen? Vagy - ne adj Isten - még mindig beteg? Vagy talán nincs is már Budán? Vagy elcsapta III. apját? Írjon pár, rövid szót. Szeretettel simogatja meg kis mindig-lázás fejét szerető

III. apja

//

998 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. febr.]

Édes kishúgom,

vidám lehet, mulathat sokat-sokat maga most valahol. Talán már eszébe se jut a maga bátyja, aki most meg már ebben a szanatóriumban, mely különben nagyon szép és mulatságos, pusztítja napjait. Nem tart már soká:

néhány nap, és én csomagolok Berlin, illetve Páris felé. És hát úgy megyek-e el, hogy nem látom az én drága kishúgomat. Be jó volna, e hó vége felé egy szép téli út Erdély felé - búcsúként Magyarországtól. Nagyon-nagyon gyöngéden simogatom a haját gondolatban, s ha bárhol mulat, ne felejtse el ragaszkodó bátyját.

//

1026 DUSCHNITZ ALICE-NAK

[Budapest, 1914. márc.]

Kivételesen kedves és szeretni való kislyányom,

köszönöm a levelét s a hirtelen arcképecskét.

Én most jöttem vissza az Adriáról, ahol két hétig kóboroltam. Voltam Dalmáciában, s töltöttem pár napot Velencében is. De gondolhatja, ha arról van szó, hogy magát és éppen Velencében láthatom, bármikor, halálos betegen is rohanok, pláne az én drága Veneziámba. Írja meg, hogy mikor s hogy kivel, kikkel lesz ott? Úgy csinálnám, a maga értesítése szerint, jövődő útiprogramomat. Egészségem: ideges nyugtalanság, néha-néha melankólia, elégszer szívbagyadás és szomorúság és sok veszedelmes képzelődés. De szeretem magát ily kevésért és ilyen távolból és ilyen ismeretlenül, kicsi lyányom: ez meg mintha még el nem fogyott fiataltságot jelentene. Írjon - olyan kevesek írása szerez félannyi örömet is, mint a magáé. Nagyon kedveli magát

Ady Endre.

//

1027 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Budapest, 1914. márc.]

Kedves, édes kislyányom,

nem tudom, Budapesten van-e még s egészséges, boldog, és gondol-e még reám? Az Adriáról, honnan visszaérkeztem (fogalmam sincs róla, merre kellene most már utamat venni?), hírt adtam magamról magának. De erre válasz nem jött. Talán megírtam már magának, kicsim, hogy nagyon talentumtalan levélíró vagyok. Csak akkor tudhatna meg rólam mindent, ha egyszer, végre, mégiscsak szóba állhatnánk egymással. És soha az én leveleimből nem fogja megtudni, mennyire hozzátartozik már a maga személye, levélírása, elképzelése az életemhez. Most már jobban vagyok, csak a szívem bakafántoskodik néha. Írjon, kicsi lyányom a maga

III. apjának.

//

1033 STEINFELD NÁNDORNAK

[Érindszent, 1914. ápr. 17.]

Drága, árva fiam,

én enni már tudok, de aludni gyengén s köhögni jobban, mint valaha. Telefonálj Nyanyucinak, hogy küldjön azonnal expressz medinált, legalább tízet. Ments ki előtte, nagyon-nagyon gondolok reá, de sok bajom van. Holnap írok hosszabb levelet neki. Ugyanakkor Lukácsnak is. Nagyon jó, kedves, derék fiú vagy, édesapám rajong érted. A *Nyugat* és Király levelei egész hétfőig jöjjenek. Itt van három vers, de mondd Schöpflinnek (d.e. Franklin, d.u. Vármegyeház u. *Vas. Újság*), hogy öt versért utaljon, s te küldd táviratilag. A *Világ* versét is elküldtem. Írj nekem még. Édesanyád kezeit csókolom. Édeseim üdvözölnek. Légy okos, ha valaki címem kérdezi, aki veszedelmes, tanítsd ki a két portást is.

Szervusz. Csókollak

Ady apád.

//

1037 BARÓTI MÁRIÁNAK

[Érindszent, 1914. ápr. 20.]

Kedves kicsi lányom,

pár hétig az Adrián kóboroltam, mint tudja. Azután megint a betegség. Kinevettem majdnem magát, mikor Perjámosból a meghűléstől óvott. Az estén 39 fokos lázzal tört ki rajtam az influenza. A doktorok megijedtek, hogy tüdőgyulladás. Pesten, hotelben feküdtem. Tíz nappal ezelőtt hazahoztak Érindszentre. Jobban vagyok, gyönyörű a tavasz. De köhögök. Mint egy gyakorlott tuberkotikus. Ugye ezek után talán régi könyörületességével megadja a bocsánatot a maga szegény kis apjának? Ugye maga írta a temesvári kártyát? Ott van-e még Perjámoson, s meddig marad ott? Én most[!] Erdélybe készülök, de szívesen cserélném föl egy perjámosi vagy, ha nem lehet (s ha lehet), temesvári úttal. Címem mindig a *Nyugat*, honnan bárhova utánam küldik a postámat, mert címemet mindig tudatom. Mi van a maga kis házassági regényével? Nagyon-nagyon áttetszik célzásain, hogy fölkészült már a házasságra. Csak éppen "becsületből" áztatja magát, hogy nem. Isten vele, kislyányom, szeressen tovább is egy kicsit. Ráfér a maga szegény

III. apjára.

//

1039 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Érindszent, 1914. ápr. 20.]

Gyönyörű volt a virág, kedves az emlékezés, bolond, szép, amit éreztem érte. Másnap reggel vittem haza magam, s nem volt már időm csak Kőbányán sürgönyözni magának. Az állomásfőnök vállalta magára a távirat föladását, s nem értem, hogy nem kapta meg. Azóta én magam külön is írtam egypár sort, s mert válasz nem jött, azért csodálkoztam. Jobban vagyok, ha nem is jól: valamelyik napon utazom, Budapest vagy előbb Erdély. Akárhogyan is, nagyon-nagyon az enyém a Maga élete, emléke, szereti

Dyssa

//

1040 STEINFELD NÁNDORNAK

[Érindszent, 1914. ápr. 20.]

Drága jó fiam,

a pénzt megkaptam, jól van, hála stb. Holnap vagy holnapután utazom. Hogy Pestre vagy máshova, megtelegrafálom. Írni kellett volna, de a köhögésem olyan egész éjszaka és tuberkotikusán gyanús, hogy nem tudtam. A *P. Napló* egyelőre elmarad. Most a *Népszava* a sürgős május 1-re, s a *Nyugat*. Na meg talán Csécsy. Talán holnap kapok tőled még levelet. Az itt érne, talán még holnapután is. A *Vas. Újság*-nak, Schöpflinnek külön köszönd meg a pénzt. Nyanyucinak referálj dolgaimról. Balázs Béláékat is nevemben üdvözlöd telefonon. A fehér ruháimat talán add tisztítóba. Lukácsnak már tegnap elment egy okos levél. Gyurkáékkal s Ady Lajosékkal is próbálj telefonon beszélni. Semmi nagy baj. Legföljebb tüdővészéses vagyok.

Szervusz, drága fiam, köszönöm, hogy jó, kedves, megbízható vagy. Édeseim üdvözlnek. Édesanyádat üdvözlöm. Őle szerető apád

P. S. Szólj a szobaasszonynak, a fehéreneműmre gondja legyen.

//

1044 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. ápr. 26.]

Megtalált, furcsa, legkedvesebb, kishúgom, ne várjon most levelet. Arcképeket küldök. Miért?

Mikor Pestre érkeztem, táviratozni akartam, de féltem, hogy kinevet. Úgy is féltem, hogy már előbb kinevetett.

Nagyvárad reakciója, írás, betegség miatt pedig nem írhattam, ahogy szerettem volna. Miket s hogyan szerettem volna. Öröm, szenzáció, élet-támaszték, hogy utálatosan leverten, de mégis elmentem Csucsára, magához. Mondja meg a világ legkedvesebb néniinek, hogy hálás vagyok úri, régi levendulás, legbecsesebb vendégszeretetükért.

Magához, kicsi Bertukám lesz még több szavam s hamarosan. Most sietek. Üzenek a *Nyugat*-ban. Talán kipótolja, magyarázza az elsietett pár sort. -

A réginél nagyobb szeretettel gondol magára

a bátyja

//

1045 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. ápr. 28.]

Ha elítélt engem, nagyon kedves, mindenkinél kedvesebb kishúgom, igaztalanul cselekedett volna. Hiszen a maga helyében én sem tennék talán másként, de én is igaztalan volnék. És most engedje meg, hogy alig érintsem egyetlen és sajnosan való mentségemet a betegséget, a legutálatosabb ideges kimerültséget. Sokszor eszembe jutott, mint tiltakoztam a maguk szanatóriumjósolata miatt, holott most megint komolyan szó volt, hogy szanatóriumba megyek. Konstanzba. Nem akarok menni, nem fogok menni, s nem lesz szükséges mennem – csak azért sem.

Változatlan szégyennel és dühvel fáj, hogy annyi készülődés után úgy kellett magamat Magának megmutatnom, ahogy tettem. Az az átkozott nagyváradai koincidens, voltaképpen annak a reakcióját érzem máig. Holott más vagyok, mint amilyennek látott, habár kedves, finom, türelmes ítélkező volt Maga. De mégis fáj, hogy sokkal erősebb, emlékeket jobban, szebben teremtő és őriztető módra nem látott először. Kár (magamról tudom), hogy falun, egyedül kérlelhetetlen az ember, ha a levelet csak ígéri neki, de úgy ernyeszt ez a Budapest, úgy szétforgácsol, még akkor is, ha egészen jól vagyok. Úgy higgye, ahogy írom: minden napon ezerszer ígértem meg magamnak, írok. Mert vágytam, hogy ne felejtsem el, s mert akartam világosan megüzenni: - hiúságomat s ragaszkodásomat egyenlőn sértené, ha el nem hinné, hogy mindent s mindenben jó Endre bácsiként értő valakije vagyok – talán az első levele óta, de ezerszer inkább, mióta láttam s hallottam is. Nagyon örültem a virágoknak, mert drága kéz tépte és válogatta művészettel őket. Még jobban a másik két virágnak, szíve, szeme nagyszerű examenjeinek. Az egyszerűbb olyan nemes és originális, hogy az új Ady-kötetre kérem el ezennel. A néniknek mondja meg újból és gyakran, hogy nekem milyen erdélyi roccoco-ból, a legszeretnivalóbból – korból, fajból és szimpátiából valók. Maga pedig maradjon meg hű, jó, bízó kishúgomnak. Én talán hamarosan megint Érmindszentre megyek.

Szeretném elpanaszolni, mennyire bánatnak a mai magyar dolgok innen közelről, s mennyire kellene egy akarat, mely akarná, amit én szeretnék akartatni. Aki rám parancsolna, s egyelőre legalább elvonna mindentől, ami ma olyan bántó és elviselni nehéz.

Minden szeretetét küldi

Endre bátyja

//

1047 DUSCHNITZ ALICE-NAK

[Budapest, 1914. máj.]

Édes, egyetlen, kis Alice-om,

bizony isten utálatos dolog, hogy nekem újból betegségről kell hírt adnom, s ígyen mentegetőznöm. Ez a Budapest nem nekem való, határozottan esküdt ellensége az idegeimnek, túlfárasztja, gyilkolja őket. De látja, mihelyst lehet, először is az én kis ismeretlen lányomnak sietek írni. És sietek válaszolni egy kérdésre: ezer ismerkedni akaró levél közül is kiválasztja az én jó ösztönöm azét, akinek nemcsak írni érdemes, de akit érdemes szeretetembe fogadni. Így történt ez magánál, édes Alice-om, s bizonyos, ha találkozunk, én százszorosán igazolva leszek. Terveim furcsák, mert idegeim állapota dirigálja őket, talán Konstanzba egy szanatóriumba, talán egy békés, csöndes erdélyi faluba megyek. Címem mindig a *Nyugat* marad. Írjon, kedvességem, kicsim. Itt küldöm az ígért képet, talán tetszeni fog. Ha nem is, szeresse énértem, s főképpen szeressen engem egy kicsit. Én nagyon-nagy ragaszkodással üdvözlöm kislányomat:

Ady Endre.

//

1052 DÉNES ZSÓFIÁNAK

Érmindszent, 1914. máj. 25.

Édes,

mindig jó s - ugye? - el nem veszthető Zsukám, én itthon vagyok Érmindszenten. Nehezen ment, hogy akaratlanságomból, zavaraimból s fekvőbetegségemből kiszabadíhattam magam. Adieu, Pest, s a betegséget két-három hét alatt fiatal egészséggel akarom kicserélni. Ne haragudj (te vagy a levélíró tudós), de most még kevésbé tudok levelet írni, mint máskor. Jó vagy, ajánlottad, ígérted, küldj árvaságomba illatot, parfümöt, könyvet is, de küldd el mindenképpen annak a megerősítését, hogy vagyok neked, s leszek mindig valaki. Drága és nekem egyetlen, új zamatú asszony, s ha rabnő is vagy, segíts engem egészséghez, hithez. Írj, nagyon szeretlek, szépen most, talán egyszer nem ilyen szépen.

Hű

Dysod

//

1053 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. máj. 25.]

Egyetlen, kicsi húgom,

ugye most nem ígértem hosszú levelet? Mert hazard, bűnös könnyelműség lett volna. Nehéz volt hazahozatnom magam Budapestről, s most egyelőre néhány napig a tüdőmet kell teleszívnom falusi ájérral. Kissé siratva bánkódni és gyógyulni, ki a voltakat, Pestet főképpen. Milyen fehérek, sokfélék és szépek voltak a virágai, szeszélyesen szépek. Ez maga, kicsi húgom, ugye, vagy csak nyarat vár a piros színre? Ne fájjon édesapjának újbóli közönyössége. Neki nincs máshoz kihez megtérnie, mint maga. És hogy csúfoljam, bánksam

magamnak magamat, én jó apja leszek mindig Magának. Pünkösöd után mégiscsak elnézek Erdélybe, ezúttal Zilah felé, s kocsin Csucsának. Majd értesülnöm kell, vajon egy-két órát megállhatok-e ott, s beszélhetek-e magával. A kedves néniknek minden szép üdvözlöt. Megsimogatom így távol-közelből az én kis furcsa - kedves hűgocskámat és szeretem -

Bandi bátyja

//

1055 DUSCHNITZ ALICE-NAK

Érmindszent, [1914.] máj. 25.

Kedves, kis Alice-om,

kiragadtam magam a beteg, pesti tespedésből (kis-kis megszakítással hetekig feküdtem, s ezért nem írhattam), s most tegnap óta itthon, falun vagyok. Gyönyörű a május, a falu, s én tele vagyok egészség- és boldogságreménységgel. Láztól, úttól fáradtan nem írok most sokat, hiszen akármilyen kedvesen gyanúsított is meg, nincs türelmem, s talán tehetségem sem a levélíráshoz. De kívánom, higgye el, üzenem, hogy egyre elképzelőbben s jobban kedvelem magát, kisleányom. Mikor fogom, s fogom-e láthatni? Legyen jó, őrizzen meg, az avenches-i ifjú májusnak üzeni ezt az érmindszenti öreg május. És írjon mindig a *Nyugat*-hoz, mert onnan rögtön, bárhová továbbítják. Szeretettel simogatja meg haját, arcát gondolatban az ő kicsi leányának

Ady Endre

//

1067 STEINFELD NÁNDORNAK

[Érmindszent, 1914. jún. 4.]

Drága fiam, Nándorom,

a *Nyugat*-tól máig, csütörtökig, még se pénz, se elszámolás. A borozásokat nehezen heverem ki. Az eső nem akar esni, s az öreg Ady mennydörög a vihar helyett. Telefonálj Irénkének a pénz miatt. A korrigálást az ő tetszésére bízom. Viktor nem jöhetett el, mert csak rövid szabadságot kapott. Ellenben hétfőn megérkezett az édesapám nővére és sógora, Séréák Lompértről, képzelheted, kedd délutánig még milyen lumpolás volt. Lehet, hogy egy-két nap múlva megyek Lompértra. Onnan Csucsára, illetve Algyógyra, nem tudom még. Az *Est* ma végre megérkezett.

Öllek, édes fiam, édesanyádnak add át kézcsókomat, üdvözlöt mindenüvé, ahova kell, a hotelnek. Ölel szerető apád

Bandi

//

1069 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Érmindszent, 1914. jún.]

Egyetlenem, Zsukám,

fáj a szívem, de nem népdalosan, hanem komolyan is. Talán elszaladok Kolozsvárra röntgeneztetni magamat, talán. De Budapestre mostanában legfőljebb ha átutazóként megyek: Jaj, de utálom a városodat. Ellenben, ha hiszed, ha nem, te váltottad föl a furcsán megszerzett, de divatjából nálam hamar kimúlt: "metropolis"-t. Talán te jobb volnál hozzám, s talán én tehetségem, akaratom szerint - hűségesebb. Gondold el, hogy a szívem

sokszor nagyon, bolondul dobog, s úgy járok a rózsák között, mint egy tavalyról maradt, nyugtalan, kimozdult, megbolondult rózsza. Milyen jó volna téged olykor látnom: ez külön erősítő a zsenim hiténél. Szeretlek, Rosszam, Tétovám, Semmim. Kérlek, ne vedd ezt túlságosan komolyan. Csak annyi igaz, hogy szeretlek. És akarom, hogy írj.

A te szegény

Dysod

//

1077 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. jún. 15.]

Csinszkám,

kedves, kicsim, szép rosszam, tegnap egyszerre kaptam rendes és expresszlevelét. Keresztapának - sajnos - igaza van, szép a kép, és te több vagy, mint szép. Hogy araságod két utóbbi, jeles okiratát, beküldted, nemcsak gesztusnak volt nobilis. Mindenképpen szép hozzád, hozzánk méltó volt e cselekedet. Csinszkám, jövőre is és sohase hazudni, nincs felségesebb, istenítőbb valami, mint a megmondás vagy megírás bátorsága. Tegnap már a postánkat lekéstem, a *Nyugat* verseit s Tabéry Géza-Bélád kritikáját írtam, persze, a legutolsó percekben. Gyors küldöncöt szaladtattam az érszentkirályi postára. Számodra már csak táviratot küldhettem, de vasárnap lévén nem vették föl, s gondolom, ma reggel ért el hozzád.

És most hallgass ide, kicsi lelkem, bolondom, sem szépen írni holott, sem prédikálni nem akarok. Béla az[!] írja, hogy szerelmi regényetek első fejezetét zárta le. Se mint Kálvin-hitű, se mint szabadgondolkozó nem akarok tudni visszajáró halottakról.

Téged nagyon kell szeretni, mert te erre születél minden jogcímmel. Én keveset mondok, ha azt mondom - tudod -, hogy: szeretlek. Imádva és annyira féltetek, hogy a te boldogságodért a MAGAM elvesztését sem tartanám nagy árnak. Béla *Gyermeked* (ni, hogy belejöttem a nagybetűkbe) nincs tisztában azzal, hogy előkelő ember igenis hangulatokkal s lehetőleg előkelő hangulatokkal él, de csak egymást cserélgető hangulatokat nevezni ki léletté, butaság, céltalanság, s az idegrendszer súlyos betegsége. Amit irántad érzek, ez érzést megközelítőt, csupán, kétszer éreztem életemben, s mind a kétszer éreztem a felelősséget és azt, ami a te szeretetedben emelkedik most legmagasabbra: óvni s nagyon szeretni, de ugyanakkor odaadni magam tetszésedre. Nehogy hiúságodat egy picit is érintse, megismétlem: engem nem hagyott el még senki. Csodálatosan bennem élsz, Sors vezetett feléd, utolsó nőm lehetsz (az "utolsó" sorrendi értelemben), talán bele is pusztulhatok elfordulásod legelső megsejtésébe, de elhagyni te se fogsz. TE sem. Egyebeket megüzentem versben neked a *Nyugat*-ban, ha ugyan le nem késtem e számról. Azt kell megírnod, hogy érzel, közeledben érzel mindig. Az időt te üzened meg, s a technikája az enyém, hogy fölkapjalak és elviguelek. Te mindent megváltoztattál: most már a stájer nyaralást is föltételesen s legfőljebb három hétre ígértem meg, illetve le, barátainak. Légy jó, biztos érzésű, Csinszkám. Kicsi leányom be jó volna most nagyon szeretően megsimogatni magát. Sietek, megérkezett s mindjárt megy is a posta. Nagyon vigyázzon a hajónkra, kicsi leányom,

hétfő délben

örökre Csinszkyd.

//

1078 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. jún. 15.]

Édes, kicsi Csinszkám,

kifejejtetem előbb a hirtelen befejezni kellett expresszlevélből ezt a kuriózus újsághírt. De ezért nem írnék újabb levelet, annál inkább azért, mondja meg a néniknek, mennyire emlékezem reájuk, s igaz, meleg szívvel szeretem őket nemcsak azért, mert magát becézik, de mert kedvesek, jók egyébként is.

Csinszkye

//

1080 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. jún. 16.]

Kicsi Csinszkám,

örömöm, reménységem, köszönöm a bizalmát, melyet megérdemlek. Köszönöm legelőször is, hogy talán ugyanabban a percben írta le, mikor én, hogy a kísértet- és halottjárás nem kívánja. Én nem félek a mi csodálatos rokonságunktól, sőt kivételesen s babonásan szeretem, hogy ez így van és lesz. (?) A Béla meséje kedves, együgyű, majdnem jól írott valami, őrizze meg, mert imádságféle. A tegnapi leveleket s a mai Béla-levelet is átírtam a nevémmel, a mait pláne a magától, a tőled kapott nevémmel. Ha visszaadod a leveleket, holott ezek már az enyémekek volnának, küldd *így* vissza, vagy semmisítsd meg. A te leveled hangja túl loyális, de ne hidd, hogy egy csöppet is az Ady-hiúság miatt. Én nem tudtam s nem tudok soha utálatos figura lenni. Szegény kölyök, akit különben megalomániásnak kell tartanom, nem is képzeled, hogy előttem minden életcíme - Te vagy. Önmagad miatt kellett volna energikusabb, kijózanítóbb választ adnod neki, de jól van, mert te írtad. Szárnyaidat nem akarom bántani, csak szép ritmusba hozni. Félek, hogy a Béla levelében egyik kihúzott szó nem a: "kezére". Nem attól félek, hogy mást helyettesít, de attól, hogy Te nagyszerű voltod mellett *is teljesen őszinte talán* nem tudsz lenni. Tegnap a *Világ*-ból heccesen, tréfásan kivágtam s megjegyezgettem neked valamit. Beküldöm, s úgy fogadd mint a mindig mellettem-valóságodnak kicsi dokumentumát, mulattatni akaró ötletet, milyenekkel katonatisztek tudod szoktak junkerlyányoknak kedveskedni. Nehogy összeszidj most, te kis Csinszka, örülj, hogy jókedvű vagyok, hiszek benned - egy kicsit, s bomlok érted egy kicsit - nagyon. Kérlek, egy dolgot különösen láss meg: Béla gyermekünkről nemigen van írivalóm. Kicsit fáj, hogy ő volt, mert én már akárhogyan is, de *voltam* előbb az életedben, az életednek. Egyébként pedig úgyis tudom, hogy csak én tudom, csak nekem rendeltetett a te életed beigazítása a csillagok vagy a mindenszentekek délutáni mécsesei felé. Szeretlek, kicsim (rettenetes, de bele kell törődnöm e banális szóba), s ott vagyok mindig. Sok tejet inni, korán kelni, az életet, *mindent*, mosolyogva beérezni, és olvasni és festeni, a napok vagy hónapok beteljesedéséig. Őrzöm Rozsnyay-féle álnevű virágodat, s őrizlek téged.

Kedd délután.

Csinszkyd

A néniknek minden szeretetemet.

//

1081 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. jún. 17.]

Legdrágább Csinszkám, kis mindenem,

örvendezek nagyon a mai levelednek. Te mintha mindent megéreznél, s be szép ez. Éppen tegnap írtam, hogy érezz mindig magad mellett. És olyan frappáns, kedves válasz már a mai leveled. Igen Csinszkám, rendelkez, természetes, hogy elhagyom, ha te kívánod s kettőnk esetleg gyorsan eldőlni akaró élete a stájer utat is és minden programot rajtad kívül. Nem félek semmitől, Csinszkám, nem leszel a terhemre semmi módon. Nagy házunk nem lesz, de az életünk gyönyörű, szép és jó, ha akarod. Béla gyermekünkről - remélem - nem írtam túl szigorúan. A nagymamának mondd meg, hogy a bükkönyt Érindszentezen lekaszálták, és most a renden ázik.

Ámbár én nem tudom, nem lóhere-e. Sietek, kicsi Csinszka, a postakocsi későn jön, s indul máris. Azt akarom, hogy választ kapj.

Tied, örökre a tied

Csinszky

P. S. Szeretem s üdvözlöm a néniket.

//

1083 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. jún. 18.]

Csinszkám,

nemcsak a Perczel leveleit nem tudtam jól átnézni, de neked is, kedves, gyönyörűm, csak holnap küldhetek hosszú választ. Későn jött megint a posta, s mindjárt indul is. Sürgősen kell néhány ügyben intézkednem. Csinszkám: most csak megismétlem, amit tegnap írtam: akarj, s én a te akaratodat fogom akarni mindenben. Majd még levélben fogunk beszélni róla, hogy melyik napon utazzam. Összekötném egy rövid kolozsvári úttal. Isac Emil írt egy nagyon kedves tervről: egy Bukarestben alakult Szabad Színház számára írok egy egyfelvonásost. Szóval: a te szerelmed s akaratod az úr. És én melletted leszek óvón és erősen, ha és mikor kellek. A Perczel levelein kívül én a Béla leveleit is, a többit, látni szeretném. Ugye nem tartasz kicsinyesnek érte. A P. leveleit holnap küldöm vissza. Nervózus vagyok e nyomorult, siető posta miatt. Nagyon-nagyon szeretlek, Csinszkám, hiszek benned és magunkban, minden reménységével a te

Csinszkyd.

//

1084 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Érmindszent, 1914. jún. 18.]

Zsukám,

nekem talán egyetlen, értő barátom, de asszonyom is, hallgass meg. Ne haragudj, hogy viharos hálaérzéseimből csak most juthat hozzád egy hullám. No, most adva van a szójáték: tehát esetleg a hullám. De nem, hiszen egészen másról, ellenkezőről akarok neked vallani. Sőt nemcsak vallani, de a jószágodat újraébreszteni, sőt majdnem tanácsot kérni. Kedvelek egy húszéves kislányt, aki nagyon dzsentrí, s mégis a ti pesti előkelő zsidó genre-tok minden erényét s bűnét hurcolja. De ezenfelül igazán erdélyi, úri, finom ha nyugtalan is- és 16½ év különbség van közöttünk. Elhihetem, ha azt esküszí, mindig-mindig és jajgatva, hogy szeret? Szerethet engem egy húszéves leány? (Bevallom, hogy hitem szerint szerethet.) Esetleg szöktetnem kell, s büszke fejemet bármely járomba, mely tőle jön, behajtani. Különös, pompás lány, s mégis tanácsolj nekem, mit tegyek? Ne szólj erről senkinek, mert boldog voltam, hogy Te *vagy*, s kérhetem igazításodat.

Nagyon szeret

Dysod

//

1086 DUSCHNITZ ALICE-NAK

[Érmindszent, 1914. jún.]

Alice-om, drága kicsi lányom,

nem volt szabad bennem kételkednie, ha jó darabig hallgattam is. Vagy tíz napig Erdélyben utazgattam. Egyébként élem az én falusi, nagyon rest és animális életemet. Még arról sem tudtam dönteni, hogy első tervem szerint Stájerba megyek-e pár hétre a nyáron, vagy valahová Erdélybe, vagy a Tátrába. Nagyon kedves volt egzaltált forró levele, s megköszönöm mindig a fehér virágot. Vajon látni fogom-e valaha az én kis Alice-virágomat - magát? Furcsa, mindig nyugtalanító hangulatoknak ne engedje át magát, kicsi lányom. Bár magam is - j' ai mes papillons noirs. De alapjában nyugalom, erő, bölcsesség és szépség felé kell iparkodnunk. Írjon magáról olyanokat, hogy örüljek neki, s őrizze meg szeretetben, kedves Alice-om, a maga szerető

Endre bátyját

//

1088 BONCZA BERTÁNAK

[Érminsztent, 1914. jún. 19.]

Csinszkám, lellem, kedves,

mondd, hány órákor szoktad földadni a nekem írt leveleidet? Gondolom, csak az autobus indulása után, de vonaton még így is hamarabb kellene megkapnom őket. Holott expresszek, csak harmadnap érkeznek rendszerint. Most már elolvashattam figyelmesen a P. A. leveleit (ugye valamennyit elküldted?). Úgy látom, hogy árvaságod, nagy szeretetre-vágyásod tett olyanná, hogy négy-öt helyen, kvázi egy kis alapos ellenbiztosítás módján, kerested az igazadat és az igazidat. Értelek, kicsi Csinszkám, megértelek, én öreg gyermek is sírva-reménykedve így csináltam. Bizony fölháborító a te édesapád atyai szereplése s a szerepek, melyekre kényszerít, s még kényszeríteni akar. Ezt látva nyugszom meg, hogy téged egy látszólagos, puha ellátottságból, ha akarod, kivigyelek a szabadságba s a küzdelembe. Ha beszélni fogok veled, s ha valóban úgy járunk el, mint te - úgy vélem - nagyon helyesen tanácsolod, én lefelőbb is és őszintén föltárom, megmutatom neked az életlehetőségeinket. Te mindent megérdemelnél, s én csak tisztán annyit tehetek, hogy e mindent a tőlem telhető leg többel kárpótoljam.

Most várom a postát türelmetlenül s a te leveledet persze. Végre megjött a posta rengeteg levéllel, de csak a tiédet bontottam föl. Neked azonnal akarok írni. Bosszant, hogy ez a leveled is harmadnapra jött. Ott volt-e Benkő Zoltán? Miket beszélt? Leveleimet rendesen kapod-e? Most mellékelve küldöm a P. A. leveleit s az utalványszelvényt. Ugyancsak a Bélánknak írottat, melyet most már helyesnek, hozzád méltónak tartok. Igen, kicsim, hevesebben és fájdalmasabban gondoltam reád azon a bús évforduló napon. De hát máskor is alig gondolok én másra, mint reád. Minden kis dolgod érdekel, mert ugye az enyém is. Írj a múlt levelemben kérdezetről. Menjek s mikor menjek? Igen, élj bennem, kicsim, mindenem, hiszen mi csodálatosan egymásra leltünk. Be szeretném, ha vissza lehetne pörölnöm minden múlt, szép elképzelésemet s érzésemet s valamennyit, mindent neked adni. Nagyon a tied

Csinszkyd

//

1091 BONCZA BERTÁNAK

[Érminsztent, 1914. jún. 20.]

Csinszkám, kicsim, boldogságom,

nem mondom, hogy teljesen hidegen hagy, amiket veled kapcsolatban kapok. Én nagyszerű göggel nem bánom, kinek - minek hisznek, de érted, miattad fáj. Te ismersz, meg fogod tudni egész voltomat, múltamat, lényemet. Annál rosszabbul esik azonban momentán, hogy ez a különben eléggé beszámoló leveled kissé hideg. Tudom, hogy sietve kellett írnod, mint most nekem megint a posta miatt, de - mégis. Mondd, Zoltán azért jött, hogy mátkafid elejtése után saját számára terepet tanulmányozzon? Különb pedig nem vagy hindu lélek, hanem

valami kóbor, szép görög, etruszk nő lelkét kaptad. Mindenképpen nagyszerűt s imádandót porhüvelyével együtt. A képeket elküldted megcsinálni? Nem írtál esetleges utamról. Én veled és mindig veled élek. Itt vagy, s én állandó vágy vagyok. Nagyon a tied - tudod -

Írj!

Csinszkyd

//

1092 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. jún. 21.]

Csinszkám,

csodálatos, aranyos gyermekem, én a tegnapi levelemben betegesen érzékeny és igazságtalan voltam. Igaz, hogy azért, mert nagyon, túlságosan szeretlek, de ez se mentség, és ez soha még ilyen keveset sem fog megtörténni. Bizonyos, hogy te nem haragudtál, s megbocsátottál, mielőtt ezt a levelet kapnád, mert finom és nemes vagy, kicsim. Két nap óta - ez sokat megértet - állandóan kritizálom, sértegetem magamat. Minél jobban kezdek érteni hozzád, minél jobban vágyok utánad, annál elégedetlenebb vagyok önmagammal. Hol a még szinte tegnapi gőg, amikor mindenki előtt mertem kijelenteni: nincs nő, akit meg ne érdemelnék. Valahogy az lehet - a te félelmes nagyszerűséged mellett - ennek az oka, hogy kényeztetések itt Mindszenten szünetelnek, csak éppen a famíliára redukálódtak. Mert ami hízelgő, kacérkodó dolgokat ismertektől s ismeretlenektől a posta hoz, nem érnek semmit, nem kellene, s nem bátorítanak.

Most érkezett meg a két leveled s egy kicsit fölemeltem megint a szívemet. Drága, szent kislyányom, köszönöm, hogy elküldted a leveleket. Köszönöm, hogy megint nagyon biztos vagyok nemcsak nekem-rendeltségedben, de jövőnkben is. Jaj és hogy féltelek, vigyázz magadra, kis gondatlanom, vérmérgezés, nagyon félek. Gyermekünk leveleit el fogom olvasni, egy-két nap alatt visszaküldöm.

És a te csodálatos voltodnak, melyet már tudok és hiszek, íme, egy újabb dokumentuma. Tegnap semmiféle veronált nem vettem, éreztem, mintha te parancsolnád ezt. Boldogan dicsekedtem ma az anyámnak is evvel s azzal az elhatározással, hogy beszüntetem ezt a narkotikumot, mint ahogy a cigarettát is redukálom minimumra. És jön a te leveled ma a kivágott újsághírrrel, jószággal, szeretetteddel. Lehetetlen benned nem hinnem, magamban és jó sorsunkban, Csinszkám. Kaptam egy-két indiszkrét, kérdező levelet a *Nyugat*-versemről, eltéptem őket, nem érintenek, nincs joga hozzám senkinek, csak neked. De kaptam egy levelet, melyet én provokáltam, s azt itt küldöm; Zsuka-Andreáról beszéltem volt sokat neked. Egyetlen, kinek az anyámon kívül bevallottam az én isteni, gyötrően nagy szerelmemet. Persze ő még erdélyiségedet is csak valami pletykából, pesti kósza hírből s nem tőlem tudja. Ez a nő nobilis, nagy intellektus, mindig előkelő és stílusos, holott helyzete még súlyosabb a Béla gyermekünkénél. E levelében nagyon is az asszony került fölül a baráton és intelligens lényen. Nem hízelgő, de beküldöm félelem nélkül neked, kötelességem.

Imádkozom érted, Csinszkám, nyugtass meg hogylétedről, s szeress. Én pedig ismét mindenben bízom, ami a mi dolgunk. Ne félj, nem fogadom meg a Zsuka tanácsát: kiharcollak mindenki ellen, ha szeretni fogsz. Csinszkám, az életemet küldöm, adom, a tied örökké

Csinszkyd

//

1096 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. jún. 23.]

Csinszkám, királynőm,

bolondító, fájdalmas nap ez, s tele vagyok rossz sejtésekkel. Tegnap éjjel kaptam dringend táviratodat, holott azt hittem: levelem és táviratom szentesítette a csütörtöki utazást. Ma délelőtt táviratot küldtem, s erre délután választ várok tőled. Ma ilyen bolond, izgatott állapotban az *Érdekes Újság* mesedélutánjára kell írnom hosszú - - - - gyermekverset. Ha mai táviratod is sürget, úgy nem várom be az öcsémet, s holnap, szerdán, esetleg e levélnél hamarabb ott leszek. *Képek*-ről beszélsz, de csak egyet küldtél tegnap, egy nagyon megörvendeztetőt, különösen kedveset, ahol a nagymamával vagyunk együtt. Helyes magyar szót hirtelen nem lelek rá. Hajós Ivánnal támadt afférodban *snájdig* voltál, büszke és eszes. Bélánk újabb levele részvétellel tölt el megint gyermekünk iránt. E levelet a többivel együtt küldöm vagy fogom átadni. Az az érzésem, hogy ragaszkodva új kapcsokkal akar személyedhez kapcsolódni a tilinkós gépészmérnök úr. Óh, Csinszkám, csak ez a fiú volna most a legnagyobb nyugtalanságom, bár már nálad lehetnék, kivételes, drága Csinszka, nagyon a tied

Csinszky

//

1097 BONCZA MIKLÓSNAK

Csucsá, 1914. jún. 26.

Mélyen tisztelt Uram és Bátyám,

röviden és kertelés nélkül nagyon fontos ügyben kell írnom, és sürgősen, mert ennek Ön elé tárását halasztani részben ártó, részben kissé inkorrekt volna. Bemutatkozásomat ezúttal hadd pótolja egyszerűen most a névalírásom, s mondjam meg rögtön, hogy ez az ügy kislyányának, Bertukának a sorsát illeti és az – enyémet. Bertukával sorsszerű, azt hiszem, predesztinált volt találkozásunk, megismerkedésünk. Kellett, hogy viharos, harcok életemből őmellé hajtódjak, őmellé, akinél rászorulóbb, érdemesebb a szeretetre, óvásra, féltésre senki sincs. Törékeny, szenzibilis, nyugtalan, impulzív, artistikus, finom teremtés, kit mind e hajlandóságai ellen szegzett kényszer megbénítana, megölne. Mostani becézett, puha, de üres életét veszedelem nélkül nem élheti tovább, s egy ráerőszakolt, konvencionális házasság nem megoldása volna az ő életsorsának, de tragédiás befejezése. Én imádom Bertukát, de csupán a szerelmem nem adna bátorságot, hogy ilyen drága élet kimentésére, hozzá méltó eligazítására vállalkozzam. A szeretetnek minden fölládozódní képes nemével szeretem én őt, és mert ő úgy érzi, hogy engem szintén szeret, s nagy értelmessége s erős ösztönei egyformán biztossá teszik, hogy őrző, vigyázó, nobilis társa leszek, feleségül – igen sietek leírni – feleségül akarom venni. Harminchat éves elmúltam, de erős, az ő, faluról hozott fizikumom s vivácitásom addig fog tartani, amíg élni nekem rendeltetett. Ha a legkonzervatívabb csoportja Magyarországnak ma is és csak azért sem akar annyira elismerni, aki vagyok, majd nem az egész magyar művelt közönség ösztönös megérzése, hivatottak kritikája, eredmények és jelek szerint, talán legvalakibbje az új magyar irodalomnak én vagyok. A feleségemet el tudom tartani, nem nábobí udvarban, fényben, de szabad, gondtalan életben. Megjelent s megjelenendő könyveim kiadásáért szerződés szerint olyan előkelő cégektől van élethossziglan tisztességes évi apanázsom, mint az Athenaeum és Deutsch Ig. és Fia. A szerződés szerint, halálom esetén törvényes jogutódomról is gondoskodás történik. Ezt a jövedelmet, melyért dolgozni nem tartozom, kevés munkával s helyhez nem kötöttséggel, állandóan meg tudtam s meg tudom növelni legminimálisabban egy államtitkári jövedelem nagyságáig. Családom diósadi és hadadi Ady család, kissé lecsúszott, elszegényedett, de szüleimnek értékes kis birtokuk van, ketten vagyunk testvérek, az öcsém egyik legbecsületesebb budapesti főgimnáziumi tanár.

Mélyen tisztelt Uram és Bátyám, nem szabad kivételes, nagyszerű kislyánya szabaduló útjába állnia. Az én vonzalmam Bertukához annyira nemes és mély, hogy csak őérette minden akadály félretolására elszánt leszek. S ha úgy történék, hogy beváltani nem tudnám boldogságvágyait és jogait, még halálos fájdalmamat is elrejtve, szeretettel további őrizéssel engedném őt oda, ahhoz, ahol s akitől több boldogságot remélhet. Az, hogy valaki Ady Endréne volt, éppenséggel nem fosztja meg attól, ha lehet, ha kell, hogy tovább, magasabbra menjen. De hiszen most csak arról van szó, hogy kérjük sorsunknak olyan elintézésébe való belenyugvását, melyet szívünk szerint s joggal mi, Bertuka és én elhatároztunk.

Igaz, mély tisztelettel híve és öccse

Ady Endre

//

1098 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. júl. 3.]

Csinszkám, szívem,

ujjongatni tudó boldogságom, jóságom, ne ijedj meg: egy kicsit beteg vagyok. Már a nagyváradi szereplés, a sarajevói hír, az aggodalom éretted és értünk kimerítettek. Lajos nem akarta, hogy Budapestre menjek, azt tanácsolta: álljak meg hétfőn Nagykárolyban, s ott írjam meg a *Nyugat*-versemet.

Szatzmárnémeti barátaim kapacitáltak, tartsak velük, s valóban jobban esett a züllött, elmaradt Nagykároly helyett városba és intelligens emberekkel menni, maradni. Minket Váradon (Jászit, Birót és engem) a szó szoros értelmében megrikatott a trónörökösök drámája. Képzelheted, milyen egzaltáltan utaztam, érkeztem Szatzmárra. Hétfőn a hűlésemmel súlyosított idegláz ágyhoz kötött, s csak kedden estére írhattam meg egyetlen *Nyugat-versemet*, de ez aztán emberfölötti, nagyszerű ditiramb tehozzád. Szerdán bágyadt voltam, le is késtem egy vonatot. Szerdán éjjel érkeztem meg Nagykárolyba, s innen csak csütörtökön délután fiákeren haza. Itthon iszonyú kétségbeesés. Az anyám mindenfelé táviratozott, az apám utazni akart a keresésemre. Szerencsére hamar nyugalom lett, s csak miattad voltam és vagyok nyugtalan. Két táviratomon kívül azért nem küldtem mást, mert szégyellem előtted a betegségemet. Az éjjel 38 foknál nagyobb lázam volt, s mindig veled, csak veled foglalkoztam. Egyre jobban, minden gesztusod, sorod, magasabbra emel. Nagyszerúségedre gondolni fájdalmas gyönyör nekem, s jó sorsomra kell bíznom magamat, hogy lásd, megérdemellek. Táncos Csinszkám cipője ereklyém. S boldog vagyok, mert az anyám, Lajos s az apám, hogy olyan hittel rajongással szeretnek téged. Bocsáss meg idegeimnek s kissé megfázott tudómnak, hogy beteg mertem lenni. Te pogány, ifjú istent érdemelsz Ady Endrében s nem idegeinek és hűvös estéknek kiszolgáltatottját. Holnap többet írok, lázas vagyok, a fejem is fáj. Vaj' mit akar édesapád a késéssel? Holnap - biztosra remélem - jobban, egészen jól leszek, akarok lenni. A legaranyosabb néniknek üdvözölve, ölelve kézcsók s áldalak minden vágyammal és áhítatommal Csinszkám:

Csinszkyd

//

1099 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. júl. 4.]

Csinszkám,

rettegek, hogy haragszol, mert beteg mertem lenni, s most büntetsz, és büntetni készülsz. Ne tedd, legegyszerűbbem, látod: mára, csupán miattad akarva, jobban vagyok. Még dörgő rekedten beszélek, de mert alig cigarettázom, holnap biztosan egészen jól leszek. Ugye, holnap, vasárnap már levelem vagy legalábbis táviratom lesz tőled. A virágaid még frissek, a leveleidet újra és újra olvasom, valamint kezdem olvasni többrendbeli mátkaságaid dokumentumait. Tehát csak veled vagyok, s tegnapi lázamban kék-rózsás lángban lángoltál előttem a minden, ezer szépségeddel. Itt vár megint száz levél idegenektől, régiektől, eszembe se jut egyelőre, hogy válaszoljak rájuk. Lajos ma érkezett vissza Budapestről Érszentkirályra, s hozzánk csak hétfőn jön át. Addig magam legyőzve holnap át kell végre látogatnom mégis édesanyámmal öcsémnéékhez. Sajnálom (dühöngők érte) hozzád írott *Nyugat*-versemet: két bántó sajtóhiba van. Ma táviratoztam Nándor titkáromnak, küldjön neked „Csinszky titkári hivatala megbízásából” címen virágot és kuglert. Ne reám haragudj, ha a gyerek ügyetlen megbízott lesz. Könyörgők, szeress, szeress, én nagyon a tied vagyok, te: én vagy – tudod – imád

Csinszkyd

//

1100 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. júl. 5.]

Csinszkám,

örömem (milyen is vagy: piros, kék, arany vagy mind a három?), köszöntelek, és remegve csókollak gondolatban. Ma (vasárnap) már alig van lázam, kissé törött vagyok, mindjárt fognak a kocsiba, s mennem kell öcsémnéékhez. A virágaid, kedves még mindig nem hervadtak el, s én látom bennük a régi fehéreket is, habár így, tüzes színnel drágábbak. Ma az édesanyám tépett az ő virágjaiból neked: fogadd szeretettel, mert megható szeretet küldette neked. Az én pesti virágaimat se vedd meg, mert Nándor fiam lehet gyöngye ízlésű, de az általa választott pár szál virág mégis engem jelent. Verseid szebbek, mint az enyéimé, s te - tudod -, hogyha ezt neked mondom, lelkem és jogom van hozzá. Szeretnék szatmári ismerkedéseimről írni (bár nem fontosak), de sietek, holnapra halasztom. Neked első, igaz, megtaláló szemedbe-nézésem pillanatától fogva jogod van életem minden vonatkozásához, eseményéhez. Ma különös napom volt: a postám egyebek között 7 női levelet hozott egyszerre. Sejtetted, hogy nem a dicsekvés ördöge szállt belém, de a hódolás a női megérző talentum iránt. Sándorné (Nyanyuci), a kis Alice unokád különben is naponként érkező levele nem érdekelhetnek. A kis temesvári nőé sem, akit most X-ikszet operálnak Budapesten. De küldök négy érdekes levelet, s kis, komoly fejeddel láss, olvass belőlük. A velencei levél Mylittáé, láthatni fogod, hogy Zsuka-Andrea nem őt látta a Hűvösvölgyben, amikor úgy leszókézte és lebutázta. A velencei levél különben válasz egy öt héttel ezelőtt küldött üzenetemre, hogy maradjunk meg jó barátoknak, hiszen a jobb embereknek nem szabad egészen elválniuk. A kis, irgalmas medikáé és a távlevélíró kislyányomé a többi két levél. Nemigen volt e három napnak eseménye: rád gondoltam, s miattad átkoztam a nyugtalanságot, lázt és köhögést. Figyelj reám, akarj nagyon, s én mindig erős és olyan leszek, mint kívánod. Ne félj, nem volt igaz nőm még, s nem lesz több nőm soha. Te leszel, és vagy, bármint vádol látszólag a múltam s egy légiónyi női hiúság. Nagyon, de nagyon egy veled

Csinszky

//

1104 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. júl. 6.]

Kicsi Csinszkám,

talán még volt egy kis lázam, mert tegnap éjjel majdnem elsírtam magamat. Arra gondoltam, hogy nem Ibsen építőmestere vagyok-e, s nem a megsejtett zuhanás rendelt-e tehozzád? Óh, édesek édesé, szépségem, fiatalságom, mondd, hogy nem, s hogy úgy van, ahogy ma ismét hiszem. Egymásnak születvén még az időakadályokat is legyőzzük, s úgy fogjuk meg egymás kezét, hogy nem volt soha senki, csak én, aki te vagy - és te, aki én.

A posta érkezett most, s először nem értem meg, miért nem hozott hírt tőled-rólad. Csinszkám, azt akarod megmutatni, hogy milyen fájdalmas a legeslegvártabb levelet meg nem kapni? Egy kis bosszúállás volt ez, vagy csak postai baleset, vagy hirtelen veszedelmek szakadtak reád? De hiszen akkor pláne írnod vagy táviratoznod kellett volna. Azt hiszem, fogsz is ma még táviratot küldeni. Kicsim, nekem tegnap egy lovas futárral kellett lekésve a leveletemet a vonathoz küldenem. Ilyenformán maradt ki az a talán esetleg szintén megkéssett tanácsom: követelj édesapádtól leveleinkre s dolgunkra nem kertelő, rögtöni választ. Féltetek most nagyon, kicsim, pláne, hogy igazán megesküdtem magamban, mint kérted, soha aggodást nem szerzek neked.

Még az *Énekek éneké*-nek hangján szeretnék írni arról, milyen meghatottá tesznek engem nemes idegjátékaidnak rakétái. Megint - megint elolvasom a legújabb leveleidet: micsoda finom, szent, gyermekes haragok, érdeklődések, harsogó és mégis kedves dühösködések, könnyek és vonzalmak. Poéta vagy, jobb, több és szeretnivalóbb minden poétánál, és skálád gazdagabb valahányuknál. Óh, maradj meg ezer pokol ellen is nekem, aki a benned teremtett remeket legjobban értem és imádom.

Ígértem beszámolót a szatmári exkurzióról, de hát nagyon rövidre lehet ezt fogni. Egy kicsit a helyi lapok jóvoltából s ízléstelenül a Szatmárt szintén látogató Petőfi új kiadásának látszottam, holott be kerülök minden hasonlítgatást. Házigazdánál, Tanódnál látogatásokat kaptam, érdeklődő urak jöttek, s még betegen, ágyban

is fogadnom s túrnöm kell[!] kellett őket. Kétszer-háromszor kocsiztunk, két látogatást is tettünk. Fejeséknél, kiknek Mária nevű leányáról meséltem (afférom volt a kislyány levelei miatt a papával, de most nagy volt a szeretet) és Luby Margitnál. E Margit felső leányisk. igazgatónő (vagy preparandiáé?), ő csinálta a Fejes-pletykát, de kiváló nő, s nála írtam meg a verset a *Nyugat*-nak. Sokkal szebb volt mégis Nagyváradon szerettetnem magamat Jászival és Biróval, akik olyan féltők, jók hozzám, mint az egészen szerelmükbe ájulni képes jó nők tudnának, ha - volnának. De nem baj, hogy nincsenek, mert a nő nyugtalanítson is néha-néha egy csöppet, s mert Csinszka nélkül nincs élet, szeretet-hit, semmi, s így van jól.

Hát édesanyámmal átmentünk tegnap mégis öcsémnéékhez, nagy volt az öröm, az utolsó percig nem hitték. Öcsémné nagyon kedves volt, anyjával és fölvaltva édesanyámmal valamelyik olyan fürdőcskébe készül, hol állítólag az Ady család érmindszenti ágának folytatására gyógyulást és képességet nyer - nem bízom benne.

Drága, kicsi Csinszkám, Berta és Malvin néninek nem tudtam külön még írni. Ments ki, hiszen tudniok kell, érezniök, mennyire szeretem őket.

Érezz magadban Csinszkám, szeress, még jobban, szeresse a maga

(Hétfő délben)

Csinszkyjét

Kuriózumból küldöm megint mai postám egyik levelét. Most mondom le egyébként végleg Földessyéknek Stájert.

//

1106 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. júl. 7.]

Csinszkám, drágám,

egy kegyetlen, álmatlan éjszakát okozott, hogy tegnap leveled nem jött. Látod, milyen önző és asszonyos lény vagyok én, de hát szeretlek. Úgy látom különben: a posta bolond megint, holott a múlt heti leveleidet másnapra hozta. Most ma, kedden, kaptam a szombat éjjel, illetve vasárnap írott soraidat. Talán a vasárnap expedálás hibái csak ezek, s te csak írsz úgy, ahogy megbeszéltük. A Szombatfalvynak írott leveled ügyébe[!] azért nem mondok véleményt, mert te, kicsim, ösztönös, csodálatos lény vagy. Hiszem, hogy fokozottan az vagy akkor, amikor szerelmünkről, rólunk, van szó. Egy bizonyos, s ezt ügyvédőtől tudom: húsz évet betöltött leány, ha szülői beleegyezést nem nyer, ezt könnyen megkaphatja a gyámhatóságtól az apa ellenére. Most már három levélre is várok választ tőled. Iszonyú itt a hőség, s én nagyon fehérben a mai napot a legszükségesebb postám (jaj, legalább 50 levél) elintézésére szántam. A lugas nem jól befuttatott, milyen szép lehet a mi boldogsághajónk, a Patent. Holnap jön haza Szentkirályról öcsémné nélkül pár napra az öcsém. Ugyancsak holnap a párttól erőszakolt krassói képviselőjelöltem érdekében teszem meg az első, máris kedvetlen, unott lépést. Egy hírhedt oláh esperest látogatok meg valószínűleg Királydarócon. Szörnyű a nagymama receptje, de értünk hajlandó volnék lenyelni - persze csak a receptet. Csókolom a Berta és Malvin néni kezét. Csókollak, téged, mindenem isteni fantáziád színei szerint.

Nagyon a tiéd

Kedd délben.

Csinszkyd

//

1109 DÉNES ZSÓFIÁNAK

Érindszent, 1914. júl. 7.

Zsukám,

nagyszerű emberem, legkülönb asszonyom, be jó, hogy olyannak ismerlek meg most, amilyenek várva hittelek. Több mint előkelő vagy, neked is minden megbocsátandó, s ami nem tökéletes emberség benned, az: erényed. Az: az emberélet tragikus célja s legfőbb szépsége a kehely, a kicsiségében nagyszerűsködő asszony.

Bizton hihetted, hogy hallgatásom válasz, kissé irritáció, de jókedvű és hála és szeretet.

Ha én szépen megkérlek, el fogod hinni, hogy Csinszka beteljesedése és minden, és hogy én azt nem két napra hiszem. (Háromra, gondolod te s javítják ki az én zaklatott idegeim - igaztalanul.) Mi lesz? - nem tudom, ízlésem s küldetésem ellenére Jókai-regényhőssé kell talán válnom. Erdély, fiatal, rajongó lány! a mi korunkban hisztériának is nevezték, pedig nem egészen az. Zsarnok apa, mindenre-fölszántság stb. Én magam csupa odaadás, de idegeim kemény megpróbáltatása miatt csupa oktan csapongás, sőt kicsapongás. Neked ezeket, de csak neked jogod van tudni, s akarom, hogy tudjad. Ha a kislyány mellettem van, akkor az ő álmának méltó és méltóságos hőse tudok lenni. Úgy vélem, neki (mert neked is sikerült volna) lehet olyanná tennie, amilyenné akar. Te intelligensebb, azaz több vagy, mint K. Margit, s ő, Cs. olyan kivételes, mint te legalábbis; bocsáss meg.

Szeress, egyetlen ember Zsukám, s én is szeretlek: önzés ez talán, mert szükségem van reád. Beteg voltam. Nagyvárad után elcsábítottam magam Szatmárnémetire háromnapos ünnepeltetésre, de - meggyóntam a kislyánynak. Mi lesz velünk? - talán egy formás, szép letörés és elválás vagy egy történet, ami, ha rövid és gyászos lenne is, gyönyörű lesz.

Nagyon szeret

Dysod

//

1110 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. júl. 8.]

Csinszkám,

lelkem, teremtőm és mindenhatóm, hadd csókoljalak most gondolatban - meg kellett érezned. Édesanyámat boldoggá ríkatad a leveleddel s a Tancos Csinszka imádni való arcképével. Te nagyszerű, te nekem teremt, hát gondolhatod-e, hogy nekem nem minden szavad, érzésed, grimaszod tetszik? Gondolhatod-e, hogy valaha, ha bánatot, halált okoznál is nekem, másnak, kevesebbnek tartanálak, mint ma?

Be bölcs, több: elmés és boszorkány vagy, hogy tudsz látni és ítélni, te isteni gyerek. Szombatfalvyhoz írott leveleldről beleegyezően és neked hódolóan írtam már; virágaidat megcsókoltam, kezedet kerestem köztük, drága kezedet. Tegnap levélírás volt, de inkább lett volna, mert keveset intéztem el. Ma érkezett, tíz perccel előbb, a posta után mindjárt öcsém és öcsémné. Öcsém ma be lesz fogva titkárnak, s összegyülemlített postámat intézi. Hazaáruló utamat holnapra halasztottam, viszont "üzleti ügyek" miatt szeretnék pénteken vagy a jövő hét elején egy-két napra Pestre fölszaladni. Ezek tervek, s te mindenestre azonnal fogsz táviratilag tudni róluk. Addig is bízz, szeress, légy kész minden harcra. Hogy először s életemben utoljára béláskodjam neked: egy kicsit fáj, hogy nem téged megillető lesz, kivált kezdetben a sorsod. Nem fogok tudni lábaid elé annyit szózni, mint hatéves primadonnáskodásom alatt tudtam volna. De soha a csúnya szegényszagot nem fogjuk, nem lesz szabad éreznünk. Kikeresek, megkapok én erre minden módot. Csak szeress, kicsim, Csinszkám, nyugtalanul, de szeszélytelenül, istenien, mert isten vagy. Sietek a posta miatt. Édesanyám egyelőre áldva csókol, Lajos nagyon szeret. És én? Én te vagyok, a Te Csinszkyd.

(Szerda délben)

//

1117 BONCZA BERTÁNAK

[Érindszent, 1914. júl. 23.]

Kedves Enyém, drága Csinszka,

szomorú vagyok, de nem kétségbeesett, hiszen vasárnap este ott leszek. Utunk Annával, pláne Krasznától csak ketten voltunk, tűrhető, majdnem kellemes volt. Este Nagy Sándoréknál nagy vacsora, s egy kicsit rosszkodtunk. A Nagy Sándorék szőlője kétszer magasabb a Boncza-hegynél, s a zilahi bor erős, zaklatott, furcsa, fájó kedvben voltam s iszonyú sötétben, igen nehezen szálltunk alá a kocsinkhoz. Fórisal, kinek vendége voltam. Délben ebéd Fórisnál, az öreg Kincs Gyulával s egy-két jámborral. Este 7-kor itthon, hol is nagy öröm és szeretet mellett megparancsolták, hogy Zilaht jövőre hagyjam ki úti stációból. Itthon rengeteg levél várt, de magát csak azok érdekelhetik, amiket Hirsch ügyvéd írt, s mellékelek. Kuriozítás okából küldöm kis titkárom egyik levelét s Pálincás Bözsike házasságjelentését. Milyen furcsán megéreztem, hogy történt valami, amikor egy olyan jelentéktelen nőről olyan sokat beszélgettünk. Különös egy házasság ez: két família be akarja csapni egymást. Pálincásék majdnem egészen tönkrementek, s Maczkyékban reménykednek, viszont Maczkyék úgy tudják, hogy milliomos leánnyal segítenek magukon. Édesanyám imád Téged, kisleányom, s a néniknek sok-sok csókot küld. Ady Lőrinc úr is persze s Lajos is, ki öcsémnél nélkül itthon van, s holnap utazik Zilahra, ahol Annánkkal meg fog ismerkedni. A Hirsch ügyvéd úr leveleihez nem írok semmi kommentárt. Majd megbeszéljük együtt Csucsán, mielőtt Kolozsvárra mennék. Okvetlenül érdekel egy kicsit, hogy Nyanyuci, Tolnayné, Pócsy Erzsí Tobelbadba hívnak. Aztán Alice-om röviden férjül kért egy bolond levélben, s bánati imádóm, akiről beszéltem neked, megint jelentkezett, s Pestre adott randevút. Nekem ezek az élet élvezhetetlen felhői, vagy ha úgy tetszik, mit se érintő kijáróságai. Nekem még én se vagyok, nekem minden Te vagy, a te szerelmed, a te nagyszerűséged. Mit írok, mikor minden kevés? - Istenem, Csinszka, kedves Enyém, egészen beléd olvadtam. A néniéket csókolom. Szükség esetén ne felejtse el, hogy a telegraf intézményét is kitalálták.

Csókol bolondul beléd semmisült

Csinszkyd

Csütörtök d. u.

Sietek, küldöncsel küldöm táviratomat s e levelet.

//

1118 PETROVICS ELEKNEK

Érindszent, 1914. júl. 23.

Nagyon tisztelt és kedves barátom,

majdnem úgy volt még tíz nappal ezelőtt, hogy erre kérlek: fáradj el Boncza Miklóshoz, s kérd meg feleségül számomra a lányát Bertukát. Megtudtam ugyanis, hogy te evvel a rosszul sikerült, embertelen Jókai-emberrel jó barátságot tartasz, sőt a kevesek közül való vagy, kik neki imponálnak. Az, hogy Boncza Bertuka és én el akarjuk egymást venni, nem változott azóta, sőt: de én Boncza Miklós úrral már nem állhatok szóba. Téged sem arra kérlek most, amire első szándékomban akartalak kérni, de inkább vallani a jó barátoknak (kinek mondanom sem kell, mennyire titok ez a dolog), kérni megértését, s ha szükség lesz vagy lenne rá, támogatását. Bertuka anyátlanul, árván nőtt föl, egy kikényszerített vérrokoni házasság átkával, két öregasszony mellett, apjának terhére, majdnem utálatával, elhanyagoltan. Az öreg Boncza hiúságból pénzzel ellátta ugyan, de majdnem tervszerűen küldte helyekre és helyzetekbe, melyekből tisztán a kislányt anyja emlékének becsülése, büszkesége, nagy intelligenciája s a jó véletlen mentették ki. Most, hogy húsz évét betöltötte, módunk lesz rá, bármennyire gyűlöljem az ósdi romantikát, árvaszéki segítséggel s apai átokkal harcolva, de mégis feleségemmel tenni. Az öreg Boncza kelleetlenül gondolt arra, hogy leányát férjhez kell adnia, de ezt is a maga bolond módján. Valaki olyanhoz kívánta volna adni, aki akaratlan, nincstelen senki, s kit ő perverz gyönyörűséggel tartana szolgálai függésben, s tartana ki. Evvel szemben, s ezt a leánya is megírta, ha én véletlenül még később jövök, s Bertuka már férjes, sőt talán gyermekes asszony, akkor is elhagy mindenkit és mindent, és velem jön.

Egyébként is tudom, látom, hogy ez elhagyott, nyugtalan, szegény kislyány életébe valósággal mentőnek, jó sorsnak érkeztem. Nemcsak szeretem, de félttem, s rettegek tőle, hogy szentimentális kísérletezései zátonyra juttatnák. Életemet így-úgy ismered, harcos, viharos élet volt, s el tudok képzelni példaadóbbat, okosabbat, mértékletesebbet. De moráлом volt mindig, s megtudtam maradni gyermekesen jónak, tisztának s fizikailag is a minden ősében falusinak, mindig regenerálódni tudónak, erősnek. Ha alkalmad lesz rá, nagyon kedves, közös barátainkkal együtt, állj ügyünk mellé, mely igazságos, szép ügy. Nem tudom, hol ér a levelem, de válaszolj rá pár szót, s ha Málikával beszélsz, súg meg neki mindezt.

Nagyon szeret igaz híved

Ady Endre

//

1119 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. júl. 24.]

Gazdagom, de pazarlóm, csodám, nekem teremtett Csinszkám,

haragszom egy kicsit reád. Mennyi mindent, szépet küldtél, s úgy tettél, mint én. Fáj ez, ne tedd, mert én akarok adakozóbb lenni vagy legalábbis olyan, mint te. És milyen nemes, meghatóan szép a leveled, milyen kéjesen száll ki belőle hozzám a te furcsa, isteni kétlényűséged: a raffináltság és csinálatlanság. Tegnap távirataink keresztezték egymást, de úgy kellett, hogy jelentkezz, hogy forró vagy még mindig a a[!] mi szép szerelmünkötől. Mindszenti virágokat fogsz kapni, édesanyám küldi, de ma a posta miatt elmaradt. Írtam hosszú, szép, s úgy gondolom, okos levelet Petrovics barátomnak, de, kicsim, te se felejts el írni a nénikért, hitünk, lelkünk nyugalmáért az apádnak, hogy én azt mondtam. Lajos ma reggel utazott Zilahra, ahol - mint írtam - Annával is találkozni fog,, akitől egy kicsit szégyenkezve félek a keddi vacsora miatt. Holott nincs okom reá: Biró, bolond, szerencsétlen és boldog voltam egyszerre a mámoros csak tereád gondolástól. Holnap végre talán elmegyek Királydarócra, Konstantin abbéhoz helybeli oláh papunkkal. Vasárnap este pedig egy beretvátlan embert fogsz kapni, mert Nagykárolyban zárva lesz minden, s vásárolni se fogok tudni dolgokat, miket akartam. Tegnap este Balássyénknál voltam kocsin. Pesti vendégeik voltak, pld. egy diákkori nőpajtásom, ki kis színésznőből (Czikle Valéria) pesti polgárné, nagys[ágos] egyetemi] m[agán] tanárné lett, és elhízott. Egyébként költő is, és természetes, hogy Balássy Júliával együtt indiszkrét kérdésekkel kedveskedtek, melyek elől igen óvatosan kitértem. Jaj, ha meggondolom: a *Nyugat*-versek megint Csucsára maradtak, de talán így van jól. Minden útitervedet aláírom, s véghezvisszük. De ígérd meg magadnak, ha *kettőnk érdekében* szükséges az elutazás, nem fogod a te szegény kutyádat (engem) terrorizálni. Hiszen minden azért történik, hogy ne váljak el tőled soha. Szépek szépe, édességek édessége, majd lesz beszélőnivalóm sok-sok bokrétányi. Nem tudok s nem is akarok levélíró művésszé válni: egy jó, neked való szót ha kitalálok, már elégedett vagyok. Köszönd meg nevemben a legpárnább párnát a nagymamának. Mondd meg, hogy őket üdvözlő enyéim az én rajongó beszámolóim után végtelenül imádják őket, majdnem úgy, mint téged.

Áldlak, csókollak

Csinszkyd

//

1120 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Érmindszent, 1914. júl. 24.]

Egyetlen, legfinomabb, barátom, Zsuka,

miért nem válaszolt a levelemre? Hol jár, nem csinál-e bajt az én levelem magának? Igazán Párisban volna, mint engem dicsérő és hirdető *Világ*-tárcája sejteti? Én boldog és boldogtalan vagyok: úgy gondolom, ez a legjobb, amit ember elérhet. Valahogyan lelki-testi kapacitásoknak igazolása ez. Mivel hidegnek látszol hozzám, üzleti

kérést teszek. Küldess nekem utánvétellel Érmindszentre két üveg parfümöt, egy Rêve d'Orsayt és egy Trèfle incarnatot (ezt kaptam legutóbb tőled). És írd, hol vagy, mit csinálsz? Ha Pesten találnálak augusztus elején, fölkeresnélek, illetve fölkerestetnélek a legdrágább Bölöniéknél. Nagyon szeretlek, tudom, hogy kedvelsz, s örülsz annak, hogy nagyszerű izgalmaim vannak.

Tied a régi

Dys

//

1121 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. júl. 25.]

Lelkem, Csinszkám,

dringend táviratot küldtem egy órával ezelőtt, amikor a posta a maga *levele nélkül* jött meg. Csodálatosan rendbe szedődött idegeim most majdnem fölmondták a szolgálatot. Ma reggel érkezett meg Pestről a kis titkárom. Irtózatossá pletykákra számol be, mintha a kánikula egyenesen ellenem forralta volna föl mindenkinek agyát és fantáziáját. De ezt mind kibírnám, ha magától levél, meleg hit, üzenet jár ki, ami ma elmaradt. Sokáig *így* ezt nem fogjuk kibírni, se te, se én, ha saját nyugtalanságunk s a világ zaklatása ilyen tempóban nő. Olyan egyszerű a mi ügyünk, hogy már majdnem isteni. - Miért avatkoznak annyian belé? Ha ma jön távirat, holnap, vasárnap este magánál vagyok, óh, én édes kínom. Bocsáss meg, de képtelen vagyok most írni. Veled, benned, csak általad

Csinszkyd

//

1132 HATVANY LAJOSNAK

[Csucsá, 1914. aug.]

Drága, jó Lacim,

megkap-e ez a levelem, vagy sohse jut a kezébe, nem tudom, de írom. Megint hetek óta készülök rá, s közben fölrobbant a világ, s bármennyire próbálom elhithetni magammal, hogy az én életem, viharjaim, sorsom, válságaim, ezt már bejelentették, nem is hiszem, nem is vigasztalna meg, ha hinném is. Persze, hogy ez a világfordulás még az én felfordított ügyemet is felfordította, de talpra mégse állította. Természetesen nem a nagyon okos Deutschna hallgattam, de a lírikus, hazard és gentry Hatvanyra. Igenis, bele fogok rohanni hajrázva egy leány kiharcolásába, holott néha megütközve, de egyben nevetve is kérdelem magamtól: miért kell ez a harc, s miért sújtott rám a romantika, mely France szerint a háborúval az Emberiség két legnagyobb csapása. Egyébként pedig életem egy öreg, kölykösen szerelmes ember komikus, de nem unalmas életét, s várom a háború s a háború végét. Tetszik, hogy eddig s ilyen nagy eseményekig életben maradtam, sőt annyira életben, hogy tanagra-színháza játszik bennem a külső viharoknak. Ígértem, hogy írni fogok neked valamit, téged érintőt. Milyen haszontalan lett volna ez mindenképpen, s milyen nem aktuális most. Csalni akartalak haza, hozzánk, egy kis harcra, politikára. Várd meg, míg dumaképviselő vagy Csák Máté, vagy német (magyar) szövetség-állami kultuszminiszter, vagy nem tudom én, mi lehetsz majd. Vagy cinikus s elképzelni sem merőnek kell lennie most az embernek, vagy a Biblia nagy prófétáinak nyelvén szólni, s ez utóbbit unom. Öllelek, szeretett jó Lacim, s nyugtass meg, ha megkaptad-e ezt a siető, bolond pár sort. És írd Érmindszentre (most Csucsán rekedtem a vonatok miatt, hol ugrifüles, kedves várkisasszonyom, veszélyes játékszerem lakik).

Nagyon szeret s ölel

Bandid

//

1133 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Csucsá, 1914. aug. 9.]

Drága Zsukám,

imádott barátnőm, bocsásson meg, ha szerető, állandó figyelme újra méltatlannak látszottam. Bizony engem nem Érmindszentre, de két hét óta ismét Csucsára vetett s köt a sorsom. Holnap megyek haza Érmindszentre, egy hétre, de nem tudom, miként. Zilahig talán még jár autóbusz, s onnan, ha kapok kocsit, 70 kilométernél többet (nem tudom, nem százat-e) kocsin kell megtennem. Hidd el, Kedves, néha komolyan azt hiszem, hogy voltaképpen az egész világháború ellenem indult meg. Legalábbis nekem annyi jutott belőle, mint megugratott monarchiáknak; semmi bizonyosság a holnapban, a hogyleszben, a kenyérben, semmiben. Pedig nagyon szépen gondoltam ki s találtam el: örökös gyermekkorom végső napjaira egy kedves, nyugtalan kis játékszett választottam. Se te, se Gyurka, nem is sejtitek, mennyire szükségem lesz reátok, hiszen a háború legalább nyolc-tíz hónapig fog tartani, s közben minden devalválódik (a pénz is, ami nincs), csak én, a vágyaim, önzéseim s követeléseim maradnak meg. Képzeld, alig tudok valamit a világból, s ez nyafogó, szerencsétlen, fuldokló, szegény ördöggé tesz. Mindszentre 5-6 napra nem lesz érdemes (ám be jó volna), de majd megint Csucsán kell, hogy expresszlevélben naponként egy-két friss hírlapot küldess. Most kétnapos újságok érkeznek legfrissebbekül ide. Édes Gyurkáéknak mondd el, hogy ügyeimről azért nem írtam, mert azt hittem, fölmegegyek Pestre, s mindent elmondhatok. Lehet is, ha lehet (aug. 23-ig állandó lesz a katonaszállítás), hogy főlzaladok Mindszentről. Addig is mondj el nekik mindent, amit tudsz. Kis, bolondos leányt, kit feleségnek akarok, szigorú, kitagadó Jókai-apát, ezer akadályt, szűzi életem rémes föl kutatásait, névtelen leveleket, fenyegetést, terrort stb. És azt is, hogy alapjában, ha meggondolom, mindez nagyon mulatságos. Az árvaszéknek kellene apai átok ellenére dűlőre vinnie az ügyünket, de most az árvaszék is csak a leendő árvák apáinak elhurcolásával s amazok elárvasításával foglalkozik. Milyen szép terv volt: egy évig Münchenben és Párisban a kis Csa-Csinszkámmal: tizenöt mennykő ütött bele. S gondolkozatok rajta Gyurkával: hogyan lehetne a Vöröskeresztet megkárosítanom (s kiktől?) pár garassal, hogy első hónapjainkban az ágyúkat túl ne harsogja a gyomrunk korgása? Ne haragudjon, Kedves, hogy ily irgalmatlan dolgokról írok: föl hatalmazott reá. És nagyon-nagyon kedveli Magát, drága, bizalmas

Dyssa

//

1134 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. aug. 12.]

Rossz, de nekem legimádottabb, legáldottabb, legkedvesebb kisleányom, csókollak ezerszer a leveledért, melyben megint olyan nagyon Csinszka vagy.

Képzeld el utamat: Zilah, az a[!] alig nyolcezer lakosú városka megszállva hatezer katonával. Gépek, ágyúk, besorozott lovak, hadikonyhák, társzekerek tömege. Találkozás régi diákpajtásokkal, kik holnap-holnapután már mennek a háborúba. Szegény néhai Ady János nagybátyámnak három fiát hívták be. Ráadásul Margit húgom vőlegényét is, kiknek e hónapban lett volna az esküvőjük. S az egész világ elszánt mégis és hősiekedő. Kincs Gyuláék vendége voltam, drága, szerető becéző embereimmel kényeztettem magamat. Nagyon rám fért - ugye - Csucsá után? Nem? Hát nem. Iszonyú lassú, egy-egy állomáson órákat váró vonattal utaztam harmadik osztályon. Kedden éjjel 12 óraker voltam itthon, s ma reggel a te leveleddel ébresztettek. Petrovicstól két levél is jött, de az első Csucsára ment, s csak holnap kapom meg. Igazi szeretet beszél belőle, s ő is azt írja, hogy az apád (az istenét apádnak) hajthatatlan, de mint Elek írja, ha Jókai-ember is, de szeret téged(?), és mégiscsak ember(?), egy-két év alatt hozzánk lágyul(!); talán Camillához. Ügyvédünk is írt. Azt írja, hogy Kolozsvárott, egyelőre, minden föl van fordulva. Zsuka levelét itt mellékelem. Milyen ember-nő ez. A Petrovics leveleit s egyéb leveleket majd magammal viszem. Édesék, Lajos öcsémné szeretnek és csókolnak. Üdvözlötet küldenek a néniknek. Imádandóan okos tanácsokat adnak. Valóban úgy akartam s akarok a *Nyugat* számára írni, mint te akarod. De rettegek, hogy ezúttal csakugyan le fogok késni, mindegy, ma megírom az írivalókat. Sietek, kicsim,

Te óhajtott sorsom. Szeretlek olyan nagyon, ahogy senki nem tud. Veled élek s vagyok, érezz te is ott magad mellett mindig. Add át szerető csókjaimat a néniknek - bolondul hű

Csinszkyd

Ügyvédet megsürgettem. Biróék szeretettel üdvözlnek s Málkáék is. Oszkár egyébként bús levelet írt, amint én őneki. S leveleink keresztezték egymást.

//

1136 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. aug. 15.]

Kis haszontalan, felejtő, édes Csinszkám,

kit szidjak én most már: téged vagy a vasútjárást? Hétfőn írott leveled óta egy kukkot sem tudok felőled. Legalább egy táviratot küldöttél volna, hogy nincs semmi baj. Tegnapelőtt édesanyámmal s Lajossal Érszentkirályon voltunk, de nem öcsémnél, hanem a nagybátyjéknál, Kaizler Károlyéknál. Itt még szörnyebben el vagyok zárva a világtól és eseményektől, mint Csucsán. Igaz, hogy Jászi szerint Pest most egyszerűen őrjítő az érzékeny idegeknek. S amellet ők se igen tudnak ott fent sokkal többet, mint mi, s perspektívájuk semmi. Ha holnap nem kapok híradást tőled, az utazásra se merem magam elhatározni, pedig nagyon-nagyon béna, szerencsétlen vagyok nélküled. Különb is iszonyú nehéz lesz most a csucsai út, mert se vasútrend, sem autójárást nem biztos, mégis be jó volna már a szád, édes kicsim, Csinszkám, te, aki tartasz még engem ez ostoba életben. Köszönts szeretetemmel a néniket, nagyon a tied

(Szombat d.e.)

Csinszkyd

//

1139 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. aug. 16.]

Csinszkám,

úgy értsd, ahogy én írom most: ha te nem volnál, minden bátorítás, minden más haszontalan volna, s én *most* nem élnék tovább. A te életed s a folytonos rád gondolás s morfinista morfiumja, s szinte galádul sok öröm ez időkb. Szeretem sok, bolondos színű, kiszámíthatatlan s végzetes voltodat, de - talán mégiscsak rontanálak - magamnak! -, ha mindent bevallanék. Szeress, mint én, s gondolj a halálra mindig, hogy el ne rontsuk egymásnak a kivételes szépségeket, miket kaptunk, s miket ma egy órában elveszítettünk a sír aljáig.

Nagyon nehéz lesz az utam, azt hiszem, három-négy váltott lovú fogattal fogok menni, de mennem kell hozzád, s távirattal tudatom valószínű érkezésem idejét. Nehezíti, de nem gátolja az utamat az, hogy Lajos öcsém apósa haldoklik, s minden percben várhatjuk a halálhírt. Kis titkárom két levelet is írt azóta, s én szánom-bánom, hogy e jó fiút gyanúsító gondolattal is megsértettem. Mindaz, amiket e borzasztó, háborús jelenről érzek, csodálatosan az én érzéseimmel egyezők, bár talán nem is csodálatosan. Szép lesz életünket és sorsunkat, mindent és mindenkit megelőzve, igazítnunk el, ahogy mi jónak látjuk. Levelekről, miket kaptam s egyebekről majd szóval, kicsim, életem legnagyobbja. Nagyon együtt bánkódom nagymamával Károly miatt, s nem tudok más orvosságot ajánlani az abban való vigasztalódásnál, hogy ma minden élet-halál, s minden érték - értéktelen.

Öllem minden porcikámmal, édes, megérkezett sorsom, életem és mindenem. Enyéim nagyon szeretnek téged és nénidet.

Tied

Csinszkyd.

//

1140 PETROVICS ELEKNEK

[Érindszent, 1914. aug. 16.]

Kedves Jó Barátom,

nagyon köszönöm a második leveledet, mert az első, melyre utaltál - úgy látszik - elveszett. Csucsán voltam, itthon várt a leveled, s ez az oka válaszom megkésésének. Hinned kell, hogy még a kislyány ellen is, mindent betartok, ami emberség és úriság parancsa. Bocsáss meg, de még figyelmeztetésed előtt (rettenetes ez a háborús vonatjárás) ezt a kívánt tisztázást és végleges meggyőződést meg akartam szerezni, és - meg fogom szerezni. Pláne, szegény kicsim vérrokonsági származása, a vérenek állandó, aggasztó kényességét mutatja. E megbolonduló világban természetesen - jobban szenvedünk másoknál, s a kislyány türelmetlenebb, mint én. Persze az én egzisztenciám sem olyan biztos, mintha a katasztrófák közbe nem szóltak volna. Mindegy: méltó leszek hitedre, barátságodra s a kislyányom nagy ragaszkodására is. Áldjon meg az isten, hogy szeretettel gondolkoztál az én nagy dolgomról. Ez a nagy dolog, ez a lyány ha nem volna, igazán semmi se volna, ami e minden ideálokat veszélyeztető napokban erőt adna élnem. Még egyszer köszönöm, hogy benned hitem szerint való baráttra találtam.

Öllelek, tisztellek és szeretlek

Vasárnap.

Ady Endre

//

1141 HATVANY LAJOSNAK

[Érindszent, 1914. aug.]

Drága Lacim,

köszönöm a szavakat, melyeket leveledben küldtél. Nem tudom minemű gyávaságból csak érezni mertem, amit te leírtál. Csak ilyen örült, de legjogosabb félvállról lehet nekünk embereket és dolgokat néznünk. Csak így bírhatom én ki, hogy fölösleges voltomat majd én ítéljem meg annak idején. Hogy ne engedjem magam ostoba babonák, régi illúziók s kacagni való csalódások által legyűretni. Igenis távol fogom tudni most már tartani magam tisztelt, megháborodott koromtól. Talán csak látszólag lesz ez nehezebb, mint neked. De meg fogom csinálni mégis szépen. Házasságom dolga nehezen akar kiigazodni. De mivel a vele-bajlódás elfoglal, tehát egész komolysággal erőszakolom. Valószínű, hogy pár nap múlva lesz már egy túrhető vonat, s akkor fölmegek egy-két napra Pestre. Ott leszel, ugye? Szeretnélek látni, hallani s valamivel többet beszélni rólad s magamról, mint így tudok.

Szeret igaz hűséggel s ölel

Adyd.

//

1146 BÖLÖNI GYÖRGYÉKNEK

[Csucsá, 1914.] aug. 25.

Drága jó Itókám és Gyurkám,

talán Zsuka átadta üzeneteimet: veletek vagyok a távolban is, utálom a háborút, az emberi fajzatot, nem tudom s nem bánom, mi lesz a világgal. No és velem – ámbár nekem mindegy: vagy megházasodok, vagy elzüllok, vagy meghalok. Most csak jó étvággal eszem, elég erényes vagyok, s majd megbolondulok egyéni s külső nyugtalanságok mián. Úgy hiszem, ha végre tisztességes vonat fog járni, fölmegegyek Budapestre két-három napra, s természetesen: hozzátok visz legelső utam. Kis menyasszonyom csókolja Itókát (én is), téged szeretettel üdvözöl, én öllelek

(Címem: Érmindszent).

Belzebubotok

//

1152 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. szept. 6.]

Drága, kicsi, bolond Csinszkásom,

ne haragudj, de ceruzával kell írnom, sietek. A vonaton régi embereimmel, K. Nagy Dezsővel utaztam. Ez jó volt, mert aludni nem lehetett, s még a folyosók is rakva voltak. Fürdő, manicure stb. s utána rögtön lefekvés. (A vonatonál Lajos öcsém várt és a titkár.) Este felé keltem föl, s a Bölöni párral s öcsémmel és a titkárral autóztunk, azután megvacsoráztunk a Márvány Menyasszonyban. Ma, vasárnap öcsémmel és a titkárral Bölöniéknél ebédeltünk. Nagy, franciás ebéd, jókedv, te hiányoztál. Kérdeztek, szeretnek, várnak. Holnap délután vagy kedden Vésziéknél leszek, bejelentettem magam. Jolán Kassán van, mert Lajos, mielőtt a frontra menne, kapott 24 órás szabadságot. Jásziékkal nem sikerült beszélnem telefonon sem, de holnap náluk leszek. Este (ma) Hatvanyval leszek a Bristolban, holnap Igotusszal ebédelek. Beszéltem telefonon Zsukával, kivel kedden találkozom. Sándornét nem találtam otthon. Láthatod, hogy ostobául sok mindennel kell foglalkoznom (Balázséknak is elígérkeztem egy vacsorára), holott a holnapra szállítandó *Nyugat*-versem sincs kész, egy sor sem eddig. Remélem, bába és jó vagy és - egészséges. Légy okos, jó, én is az vagyok. Sokszor, erősen karollak, drágám. Csókolom a néniket. Tied nagyon - sajnos - a te

Csinszkyd.

[Bölöni Györgyné kézírásával:]

Drága Bertuska,
jöjj mielőbb hozzánk, várunk nagy szeretettel

Itóka és Gyurka.

//

1153 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. szept. 8.] kedd d.u. 6½

Édes, kicsi Csinszkásom,

leveled még mindig nem jött meg. Talán a gyűrűt átlátszóan pakoltad, s emiatt a posta visszaadta. Ha táviratozol, spórolj, s csak a Hotel címét (Bpest, Magyar Király szálloda) írd, s ne az utcát és házszámot is. Tegnap gyengélkedtem, s írni se tudtam. Egy kis hűlés az egész. Ma találkoztam Zsukával Gyurkáéknál. Imád és csókol. Délután Vészinél voltam, aki immár apahelyettesed. Nagyon szeretnek és vártak. Vészi, bár tiltakoztam ellene, mindenképpen terrorizálni akarja az apádat (az istenét apádnak), s el akarja hívatni a klubba. Holnap, szerdán Vésziéknél vacsorázok, s Igotusszal ebédelek. Nagymama levelét ma kaptam. Én azt gondolom (szóljatok a jegyzőnek), hogy a kihallgatást Csucsán az előljáróság is elvégzi. Én itt az árvaszéket

megsürgtettem az apád kihallgatására. Ugye jól vagy már, legjobb Roszszam, kicsi Csinszkásom. A néniket szeretettel csókolom, minden vágyával, mindig veled

Csinszkyd

//

1154 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. szept. 10.]

Drága, féltett, rossz, kis Csinszkásom,

leveled ma reggel jött meg a gyűrűvel. De táviratod aggodalomban tart még mindig. Én majd megbolondulok Pesten. Tegnap Jásziéknál vacsorán fogott el egy idegroham. Úgy kell lennie, hogy amitől eddig távolsággal kímélve voltam, Budapesten egyszerre rám szakadt. Az emberek vagy piszkos cinikusak, vagy szánandó jajongók, vagy csöndesen és halálosan reménytelenek. Kár volt följönnöm. Tegnap azt mondtam, hogy bármi módon fölvetetem magam katonának. S ha te nem volnál, te életemnél több, igazán így tennék. Apádat nem tudja Vészi előkeríteni. Jolán csak most jött vissza Kassáról Lajostól, s ma Vésziéknél ebédeltem. Talán első jobb napom Pesten. Nagyon szeretnek *minket, együtt* ők. És ez meleg, szép, cifrázatlan, igaz. Jolánnak el ne felejtst a fényképet elküldeni. Bocsáss meg, hogy nem küldöttem még csomagot. De talán magamnak kell elvinnem (ékszered már kész). Nagykároly felé még mindig nincs vonat, s talán kénytelen leszek (valószínűleg szombaton) Csucsának indulni - Érmindszentre. A nagymamától kérj bocsánatot, hogy nem írok külön levelet. (A *Nyugat* írásából még mindig nincs egy szó sem, s utolsó este.) A jegyző által kérni kellene az árvaszéket, hogy költségünkre küldjön ki kihallgatásra valakit, mert félek az öregeket ilyen nagy útnak kitenni. Károlyt kerestem. Közben tegnap ő keresett föl, s ma újból nálam volt délelőtt ½10-től egészen 1 óráig. Kedves ez a fiú, kár érte, hogy az életre kevésbé alkalmas. Csókolom szeretettel a néniket. Te pedig légy az én egészségem mindenképpen, az én kárpótlásom, hívem és hitem. Mint kicsi gyerek küldöm a fejemet édes, jó helyére

Csinszkyd.

//

1155 BONCZA BERTÁNAK

[Budapest, 1914. szept. 14.]

Drága, kicsi Csinszkásom,

megint ceruzával és sietve kell írnom, bocsáss meg. Hétfő d.u. 4 óra van, s én már nem bírom tovább Budapestet. Holnap, kedden, este bármi módon elutazom. Mégpedig - mint írtam neked - Csucsának, mivel Nagykároly felé még hadi menetrend van. Alig-alig tudtam dolgaimból valamit is végezni, csak a pénzemet pocskoltam. Az árvaszéknél háromszor is voltam, de oda máig nem érkezett be semmi megkeresés Kolozsvárról. Különben is itt mindenki megháborodott, s csak a saját kis és nagy hidegteleseinek él. Van olyan ember is elég, mint Balázs Béla, aki beállott katonának az itthoni izgalmak elől. Majd be fogok számolni mindenről, mindenkiről. Ma a Bölöni pár, Zsuka, Papp Viktor és Károly nálam ebédeltek. Én ma valószínűleg Vésziéknél vacsorázom, itthon van Margit is. A néniknek a kezét szeretettel csókolom. Nagyon, jobban szeretlek, jó vagyok, kívánlak, kis rossz mindenem -

Csinszkyd

//

1157 ADY LAJOSÉKNAK

[Csucs, 1914. szept.]

Édes Lajoskám és Annusom,

bizony én kimerülten, agyonhűlve s finom gyomorbajjal érkeztem Csucsára. Három napig feküdtem. Most már jobban vagyok. Valószínűleg szerdán utazom Érmindszentre. Mi újság? Beletörődtél-e már, mint én, a világ megőrülésébe? Sok dolgod van? Tanítottok? Írj mindenről.

Csókol benneteket

Banditok

//

1158 STEINFELD NÁNDORNAK

[Csucs, 1914. szept. 21.]

Kedves Nándor fiam,

ma (hétfőn) vagyok valamivel jobban. Feküdtem három napig. Meghűlésen és ideges fáradtságon fölül visszakaptam a tavalyi – valószínűleg epegőrcseimet. Remélem, hamarabb lábolok ki, mint a múltkor. Tegnap és ma már valamelyesen tudtam enni. Csucsán maradok még holnap, szerdán pedig valószínűleg hazanézek pár napra Érmindszentre, hogy ismét visszajöjsek. A lapokat küldd, s én bélyegekben megküldöm majd neked költségeidet. Bertuka jobban van, csak még köhög, miként én is. Azt mondja, hogy bár fogadása tiltja bármi kézimunkát végezni, mégis megcsinálja a hósapkádat, melyben el fogsz hősiesen esni. Mellékelek *diszkréció* és *visszaküldés* kötelezettsége mellett egy levelet. Kérlek, *óvatosan érdeklődj* Csécsynél, mit akarhat, miért kötekedik ez a nő? A *Nyugat*-nál érdeklődj, hogy egyáltalában megjelenik-e? Erre még Csucsán kaphatok tőled választ. Írj mindenről. Ölel szerető apád

Bandi

//

1163 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. szept. 30.]

Édes Csinszkásom, egyetlenem, Enyém,

iszonyú utam volt az érszentkirályi posta jóvoltából, mely táviratomat hat órát késlette, még most is betegek vagyok ennek a pokoli éjszakai útnak, áthültem. Itthon nagy az aggodalom, s én vacogva úgy sejtem, komoly ok van reá. Meglátjuk, mi történik, s mit kell tennünk. Halálosan izgat, hogy ide a posta is rendetlenül jár, késve tudja meg az ember a megtudható keveset is. Hogy vagy, én kicsi Roszám, aki nagyon jó tudsz lenni, aki nagyon jó is voltál ezúttal. Igazán nincs most már életem nélküled és rajtad kívül, és akármilyen jöhet, magunkban csodálatosan, nyugodtan bizakodom, még ha veszünk kell is. Időnk utálatos, hideg. Írtál-e, kicsim. Vésziéknek, illetve Jolánnak? Én tegnap képtelen voltam írni. Ma írtam a titkárnak és Biró Lajosnak. A kihallgatás megtörtént-e? Bármilyen is lesz, talán jobb, ha sietünk. A néniket enyémekkel együtt nagy szeretettel csókoljuk, illetve üdvözljük. Malvina néni jobban van-e? Levelet még nem kaptam tőled, imádkozok kis jószágom. De hát a mi postánk szörnyű. Sietnem kell végeznem a levéllel, indítják a postát. Légy jó. Szeretlek mindennél és mindenkinél erősebben. Édesék csókolnak. És én? Érezned kell vágyakozásomat.

Imádlak

Macát üdvözlöm.

Csinszkyd

//

1164 STEINFELD NÁNDORNAK

[Érmindszent, 1914. szept. 30.]

Drága fiam, Nándorom,

még ma sem hevertem ki egészen nyavalyáimat, főképpen a gyomrom (vagy epém?) még mindig elő-elővesz. Remélem, elmarad, mint tavaly, hiszen nem is fáj annyira, s hűlés komplikálta inkább. Nem tudom, hogyan vagy a katonasággal, de egy kis időt talán még kerül. El kellene menned a Hűvösvölgybe. Vagy valami villában, vagy Holzspachnál vagy utolsó esetbe Ligetinél nézned és kialaknod kéne november 1-re vagy tizenötre egy kétszobás, s ha lehet, fürdőszobás, szép bútorozott helyiséget. Utánezhetnél, hogy a Pista fiút inasnak megkaphatnánk-e? Reméljük, most már megindult az árvaszéki ügy. Az öreg Bonczát csak a csucsaiak kihallgatása *után* hallgatják ki Pesten. A Magyar Király szobaasszonyának mondd meg, adja oda neked elküldés végett a rózsaszínű ingem ott maradt gallérját, esetleg mást is, ha maradt a mosónőnél. Ha pénzeink rendesen befolytak, fizess ki nagybátyád tíz koronáját. A Brachfeld-ruhát talán nem kellene ide küldetnem, majd ott megkapom. Írni fogok, ha számot vetek, miket kell vásárolnod esetleg nekem, s hogy a kosaramat - főképpen a télikabátom miatt - küldd-e vagy sem? Most kaptam éppen a leveledet és újságokat. Az *Est*-et nem érdemes küldened, mert csak harmadnap kapjuk. Bizony az öregek nyugtalankodnak. Ha az oroszokat visszaverik, akkor én csak pár napig maradok itthon, és megyek Csucsára. Ha nagy baj lesz, öregeimmel s menyasszonyommal együtt menekülünk. Az Isten tudja. Írj.

Ölel szerető apád

Szerda délben.

//

1165 PETROVICS ELEKNEK

[Érmindszent, 1914. szept. 30.]

Kedves jó Barátom,

bocsáss meg, hogy késve írok, de 10-12 napja nyavalyáskodom. Szerettelek volna Budapesten látni, s a telefonon éppen elutazásom előtt ennek a gyors módját akartam veled megbeszélni. [Itt a levélpapírból vagy ötsornyi ki van vágva.] Bizony az én dolgomat nagyon késlelteti ez az őrült, iszonyú világkomédia. Most kezdte meg az árvaszék a rokonok s az apa kihallgatását. Az öreg Boncza immár szelídebb üzeneteket küldöz, ami reám nézve egészen közömbös. Úgy bízom a mi kötésünkben Bertukával: babonásan. Hiszen ha ez éppen most nem érkezik, engem a mosti események gyalázatosan fölemésztenek, elpusztítanak. A viszontlátásig igaz tisztelettel s szeretettel ölel jó híved

Ady Endre

//

1167 BIRÓ LAJOSNAK

[Érmindszent, 1914. szept. 30.]

Drága jó Lajoskám,

én Budapesten voltam vagy tíz napig, s a háborús izgalmak, heccelő jóslatok s egy nagy hűlés olyan beteggétettek, ma sem hevertem ki. Többször voltam Vésziéknél, s ott voltam legvidámabb, és legboldogabb azért, hogy a te familiád szeretetének ma is úgy tudok örülni, mint régen. Bizony én ezeket az időket nem bírnám ki, ha sorsom nem éppen mostra rendeli ki saját háborúmat is. Már folyik az árvaszék aktusa, s ha az apa nem okvetetlenkedik, talán november folyamán férj-feleség leszünk. Mi lesz - nem tudom, de még a fenyegető anyagi válságok sem félemlítenek bennünket. Régi terveink, külföld helyett persze csak Pest marad, ha ugyan

marad. Úgy tervezem, hogy a Hívősvölgyben veszek ki ideiglenesen kis lakást magunknak. Örülök, hogy ennyi tervezgetéshez is van bátorságom, mikor *minden* a háborús holnap szeszélyétől függ. Most pár napig megint Érmindszenten vagyok (ez a központi címem), s innen ismét Csucsára fogok menni. Írd meg Jolánnak, hogy meg se tudtam mondani neki, milyen hálás vagyok jószágáért. A kislyányod imádnivaló teremtés. Külön öröm volt a találkozásom Margittal, aki most még nemesebb, egészségesebb ember. Írni egy-két verset írtam csak a háború óta. Hiszen sohse voltam termékeny, de ilyen megbénulásról, amikor annyi a lázadnivalóm és írni vágyom, fogalmam sem volt. Isten legyen veled, kedves Lajoskám, s hozzon vissza épen s hamar. Nagyon szeret régi, hú

Adybandid

//

1172 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. okt. 4.]

Imádott, kicsi Csinszkám,

borzasztó a közlekedés, csütörtökön írott leveled ma (*vasárnap*) délben kaptam; a tegnapi, nyugtalankodó táviratomra mostanig nem érkezett válasz. A kőrösmezei betörés miatt az egész vidéken szörnyű a pánik. Szegény öregeket nem merem ma még itt hagyni, de viszont gyötör a halálos aggodalom értetek is. Ha *Zilahon* át irányítod a leveledet, fél idő alatt kapom. Debrecen felé csak egy csöndes postavonat jár s csupa katonaszállító vonat. De ez már tárgyitalan. Ha a muszkák itt nem lesznek, kedden én indulok Csucsának. Majd meg fogom táviratozni pontosan. Sajnos az idegeskedés miatt a gyomrom is újból fáj, holott már egészen jól voltam. Nagyon meghatott a leveled, habár - levél. De érzed - látod -, hogy életem vagy s egyetlen pozitívumom. Bármi jöhet, Veled vagyok s leszek. Csókolom a néniket. Mellékelem Mylitta kedves levelét. Minden gondolatával, minden vágyával, mindent érted vállalva csókollak, kicsi enyém.

Csinszkyd.

Az enyéim forró üdvözlőket küldenek. Édesanyám nagyon vágya jönni, de ilyen kétségek, fenyegető válságok között lehetetlen. Én megyek, mihelyst mehetek.

//

1174 HATVANY LAJOSNAK

[Érmindszent, 1914. okt. 4.]

Drága jó Lacim,

a keresztes háborúk idején élhetett úgy odújában egy-egy leromlott úr, mint én most. Sopánkodó, remegő öregeimet őrzöm egy feneketlen sarú, vigasztalan, hideg faluban. Mutatnom kell magam bátornak, egészségesnek, holott minden nyavalyát magamban érzek. Amellett menyasszonyom is van (hagyományos élni tudásom és szerencsém szerint éppen most kell nekem feleségesednem), aki 150 kilométerre van, s aggódik. Híreim persze nem a lapokéi, hanem be-beállít egy ijedt cseléd vagy szomszéd paraszt: "Az éjszaka három órán át ágyúzást hallottunk", „M[áramaros] szigetet fölperzselték, Szatmár alatt vannak a muszkák." Úgy hiszem, vagy nem hiszem, idegeim állapota szerint, mint az újsághíreket. Bizonyos, hogy menekültek jönnek északkeletről. Dolgozni nem tudok, megpróbáltam naplószerű följegyzéseket e napokról. De gyáva vagyok, s őszintén szólva nem látok semmit jól. Ha meg azután ezt írnám meg, ez vers volna, s írjon a fene verset. Szeretném már, ha megérkezne a mindent lebonyolító katasztrófa. Néha ezt ezerszer jobbnak látom egy úgynevezett győzelemnél s következményeinél. Hogy élsz, drága Lacim, van-e még mindig kellő filozófiád e mulatsághoz?

Nagyon szeret s ölel

Adyd.

//

1178 STEINFELD NÁNDORNAK

[Csucs, 1914. okt. 10.]

Kedves Nándor fiam,

ezek nagyon bolond, megpróbáló napok megint. Odahaza összevesztem az öreg Adyval, aki komisz volt az anyámhoz. Az apám jóvoltából lekéstem a vonatot, s mindenáron Csucsán akartam lenni szerdán. 80 km-t tettem váltott lovakkal, 60-nál többet autón. Persze másnap ágynak estem. Harmadnap, tegnap haldoklott s meghalt Bertuka nagynénje. Ő volt az egyetlen, aki a családból még imponált egy kicsit az öreg Bonczának. Ez is az én bajaimat növelte meg. A *Nyugat* kéziratát ma éjjel írom meg, ha tudom. Malvina néni a várban van fölgravatolva, hétfőn délben temetjük s kísérik Bánffyhunyadra, s ott még másnap is ott kell maradnunk rekviemre. Holott a gyomrom idegesen fáj, pedig megint jobban volt már. Remélem, a télikabát eljött. Lajost értesítsd az ügyeimről. Hazament-e ő? A zsakettruhám talán várjon. Küldess Brachfelddel utánvételt egy szép kamásnit, jobbat, mint a tavalyit, bőrrel szegett világosszürkét. Egy fehér inget mancssettásat (majd máskor veszek többet), két hosszú kötős, szép nyakkendő, egy vagy két pár harisnyát, hosszút, egészen feketét s egy fél tucat zsebkendőt, egyszerű A-val. Perényi susztercégtől pimasz levél jött. Semmi közük Kunstädterrel való ügyemhez, fizessenek. Még mulatságosabb Ligeti úr levele: ő 259 kor. 87 és ½ fillért vagy még többet követel sürgősen tőlem. Mi van a lakásüggyel? Nem baj, ha késik. Talán utolsó esetben Holzspachnál kapunk két szobát. No elég egy szuszra.

Öllelek, drága fiam, apád

Bandi.

A virágok gyönyörűek, s - koporsóra érkeztek.

//

1180 STEINFELD NÁNDORNAK

[Csucs, 1914. okt. 21.]

Kedves Nándor fiam,

várom a katonai dolgod eldőléséről híradásodat. Ha gyorsan történék, még pár nappal meghosszabbítanám csucsai állomásozásomat. Különben pedig (Budapesttől félek) fogaim miatt pár napra Kolozsvárra megyek, s azután egy kicsit Érmindszentre. Telefonálj, de ha lehet, személyesen szólj Melly árvaszéki elnök úrnak. Már ott vannak a kolozsvári árvaszék iratai. Kérd meg *nagyon udvariasan, szépen*, hogy múltkori személyes kérésem szerint az "akkor megbeszélte ügyet" legyen szíves lehetőleg gyorsan elintéztetni. A gyomrom még fáj néha. Egyébként jól volnánk. Hósapkád lesz.

Ölel szerető apád

Ady Endre

//

1184 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Csucs, 1914. nov. 4.]

Drága, egyetlen Zsuka,

sohse voltam megáldva hajlandóságaimnak nagy kimutató képességével, de ez időkből különösen béna vagyok. Úgy képzelje el, hogy eddig is maguk, valamennyiük helyett éreztem és szenvedtem; gondolja csak el, minő agyontöltött akkumulátor vagyok most. Már-már nem bírom, s félek, hogy nagy baj lesz, de ugye azt megérti, hogy levélíró szándékomból így nagy nehezen lett (ám bár nem tudom, be tudom-e végezni) levél. Drága vagy, kedves, jó és egyetlen, aranyos a kis lányomhoz küldött szíved, magad, leveled. Úgy félnék ettől a kis ördögtől normálisabb időkben, s most az esik könnyítően, jól, minél nyugtalanítóbb és rémületbe ejtőbb. Már négy hét óta vagyok ismét Csucsán, olyan különös, lázas, kimerítő - holott tétlen - áloméletben, amely már túlhaladja a patológiát. Nem tudom, melyik napon jön engedelem összeházasodásunkhoz, de bár minél előbb; nagy izgalmak, bajok és mámorok még talán segíteni tudnának rajtam. Megmaradtál-e a tegnapi optimistának, avagy impotenciagyanus (Ferenczi!) vagy-e, már olykor te is? Ha nem házasodnék, ami mégiscsak stílusosabb, úgy tennék most, mint Hatvány Laci: darabot írnék, vagy érzelmes, szerelmes fantasztikus regényt. A *Nyugat* elintézte a múltkor pénzügyeit, de most újból - késik. Hiszen ez nem volna a legnagyobb baj, de a kilátástalanságok bizonyossága az én igényeim mellett és - a Csinszkáéival. Mindegy, csak bírjam még érezni és szenvedni a dolgokat, míg idegeim vissza-visszarúgóak - vagyok.

Nagyon szereti s szeretetben üdvözl

Dyssa

//

1185 STEINFELD NÁNDORNAK

[Csucsá, 1914. nov. 10.]

Drága, jó fiam, Nándorom,

még mindig Csucsán vagyok, talán holnap megyek Érmindszentre pár napra. A nagy kofferem megérkezett - elég drágán. A Lajos által vett kis koffer még mindig nem jött meg. Hogy vagy?

Szeretettel ölel apád

Bandi

Üdvözlöm kedves üdvözlő bajtársaidat.

//

1187 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. nov. 15.]

Egyetlen, rossz kicsi Csinszkám,

no ez is szép út volt Csucsától Érmindszentig. Kezdődött Váradon egy napi késéssel, Püspökladányban 5 órai késés, persze semmi alvás. Nagykárolyban voltam majdnem délben, s onnan fiákeren haza. Rögtön küldtem át táviratot Érszentkirályra neked. Gondolom, Károly is legalább ötórás késéssel ért haza. Levelet nem tudtam írni, evvel is sietnem kell, hogy nyomorult postánkat Érszentkirályon beérjük vele. Én és édesanyám megyünk át, mert a Lajos apósa alighanem végét járja. Annus is otthon van, s esetleg Lajosnak is haza kell jönnie. Imádlak, kis rosszam, nagyon-nagyon, és sietek vissza hozzád, leg- és legkésőbb vasárnap érkezem az autóval, de valószínű, hogy hamarabb. Kedves, furcsa véletlenből Ladánytól Debrecenig Winklerrel utaztam. Ügyünk Pesten, apád miatt késik. Írok Mellynek holnap. Winkler nagyon biztatott, hogy ők rögtön elintézik a dolgot. A háború megint muszkaveszedelmet ígér, nagy a félelem itt erre, nálunk. Nekünk mindegy minden, ugye, láánkóm, drágám. Légy jó kicsi lány. Édesék üdvözetüket küldik. Édesanyám külön ír neked. Berta néni kezeit csókolom, Károlyt ölelem. Minden szeretetével, amivel csak téged szeretlek, vágylak és csókollak

Csinszkyd.

//

1188 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. nov. 16.]

Drága jó Csinszkám,

(no, rossz is), az ostoba posta miatt megint csak néhány sort írhatok. Szomorú az idő, az élet és minden. Te vagy csak valamit érő nekem, s bár sokszor nem tudsz ember lenni, én *ma* jobban szeretlek, mint valaha. Bölcsen, de esztelenül is. Tőled függ, hogy mindig így legyen.

Nagyon imádnak az enyéim, még Annus is így mutatja. Az Annus apjának állapota állandó, de gyorsuló haldoklás. Én alig várom, hogy visszaszaladjak hozzád. Ma sürgettem Mellyt. Berta nénit, Károlyt csókolom. Téged fölcsókollak minden vágyammal

Csinszkyd.

//

1191 BONCZA BERTÁNAK

[Érmindszent, 1914. nov. 19.]

Imádott, kicsi lányom,

árva vagyok nélküled, s talán már holnap, pénteken, de legkésőbb szombaton futok hozzád. Annus visszament Pestre, az öreg Kaizler agonizálása változatlan. Nem tudom, írtam-e neked, hogy nekem is sor alá fog kelleni állnom? Egészen 42 évig mindenkinek, mint ezt Jászi Oszkár jó forrásból megtudta, és tudatta velem. Remélem, hogy reám nem lesz szükség. Mellyt sürgetni Lajosnak írtam, de válasz még nem jött. A Brachfeld-nadrág maradjon, míg odamegyek. Majd visszaküldöm, mert okvetlenül rossz, s most küldtem nekik Nagyváradról mértéket. Nagyon szeretlek, kicsi leányom, tudnod kell, hogy szinte szégyenlem ezt a gyöngeségemet. Enyéimtől meleg üdvözetek tieidnek-enyéimnek. Nagymamádat csókolom, Károlyt ölelem. Legerősebb ölelésével

Csinszkyd.

//

1196 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Csucsá, 1914. dec. 4.]

Zsuka,

drága, jó barátom, ugye nem hitte, hogy magának nem akartam mindjárt és mindig írni? Ugye, ismer, ugye sejti enerváltságomat, kétségeimet s minden ma bekövetkezett nyomorúságomat? Megölnek az idők, most már félek, hogy megölnek, holott bizony isten még mindig kár volna értem. Talán holnap, talán holnapután, nem tudjuk melyik napon jön a végzés (végzet?), s utazunk Pestre Csinszkámmal egybekelni. Ez még valamit mulattat, de csak azért, mivel már erőszakolt szenzációk pár napjáig terjedő minden hitem. Mit csinálsz, drága, megbocsátó, szép és nemes Zsukám, a legemberibb asszony? Csinszka – úgy látom – nagyon szeret, s talán hatni fogsz tudni rá. Nagyon szereti magát, s kérem, legyen gyorsabb levélíró nálam hű és szerető

Dyssa

//

1200 STEINFELD NÁNDORNAK

[Csucsá, 1914. dec. 20.]

Drága fiam, Nándor,

nekem se megy nagyszerűen. Pld. a mennydörgős istennya megint belecsapott a dolgunkba. Úgy látszik, hogy sorsom nem akarja ezt a házasságot. Ezért juttatott olyan apósjelölthöz, mint Boncza Miklós. Ez az úr *engem* akar lefőzni. Képzelheted. Nem vagyok gyöngye gyermek, s még nem kezdődik gyermekségem idejének második korszaka. Ma (vasárnap) éjjel 2 napra fölutazom B[uda]pestre. Keresz föl. Karácsony estéjére visszajövök Csucsára. És ha az Isten s Boncza Miklós összefognak, utoljára. Ekkor minden egy vegyesen szép-rossz-csúnya-kedves álm volt. Ne haragudj, mert nem írtam. Nem írtam senkinek. Mi van veled?

Öllem, szeretlek

Apád

//

1201 BÖLÖNI GYÖRGYEKNEK

[Csucsá, 1914.] dec. 30.

Drága Gyurkám és Itókám,

én szörnyű bronchitisszel érkeztem Csucsára, ma is beteg vagyok. A köhögéstől nem tudok aludni akármennyi veronállal sem. Képzeltetek magatok közé, e szilveszteren is ott vagyok én. Egyébként tűrhetően jobban szeretném, ha írnátok.

A viszontlátásig Csinszka szeretetét is küldve csókol

Banditok

//

1212 ADY LAJOSNAK

[Csucsá, 1915. febr.]

Drága Lajuskám,

megvagyunk, várunk, az influenza kínoz - ennyi volna az újság. Ha megérkezik a nagyhét előtt a végzés, fölmegyünk. Nagymama nem akarja, hogy a nagyhéten esküdjünk, s így az affér húsvét utánra maradhat. Mindegy. Csak - túlessünk rajta. Hogy szempontom kissé cinikus, erről csak te tudj. Se édesanyám, se Anna, se más, senki, akinek én be nem vallom. Itt egyszermind megkapod a választ. Az én esetem egy kis szexuális neuraszténia és lovagias - *meglesz*. Lehet, hogy Bertuka beválik nekem, hozzám, mellém, de ugyanannyi lehetőség szerint: nem. A kislány szeret engem, de apja-lánya. Megpróbálok nevelni, de készülök arra is, hogy nem sikerül. Ha sikerül, adja Isten, ráérek a többire, mindenre. (Persze ezekről még kevésbé tudjon más, mint a többiekről.) Nekem sok szenvedést okozott ez az affér, de még több szabadulást, rejtőzést, narkóizist és, mit tagadjam, illúziót is. Becsapva úgysem, sehogy se leszek, mert nem ilyen a sorsom. Ha Bertuka megbecsüli magát mellettem, ha érdemes, majd tudom, hogyan s mint kell élnünk. Küldj lapokat (*Futár*-t, esetleg érdekes *Nap*-ot), s írd.

Annussal együtt sokszor csókol

Bandid

//

1224 VÉSZI MARGITNAK

[Csucs, 1915. márc.]

Jó és drága Margit,

nos kurta szavakkal, hadd mondjam el a tartozásomat. *Egészen* zátonyra körülbelül öt évvel ezelőtt kezdtem kerülni. Egy bolond, de célszerű életbegombolkozás gombjai hullni kezdtek. Hajtódtam esztelenül *minden* felé, ami eddig künn volt, tilos volt. Asszonyos hiúságom csinálta ezt, de ugyancsak ez az asszonyos hiúság nem bírta el ez ízléstelenséget. A háború előtt talán stílusalanságnak is mertem volna nevezni ezt a kis életmegbírálást. De *akkor* ez okos volt, és én fölszedett asszonyok s leányok elől menekülni akartam. Lehet, hogy hazudom a romantikaellenességet, de valóban fájt már *kezdetben* az én szentimentális afférom romantikus látszata. Szóval (tud s *érez* maga mind e dolgokból mindent) egy-két nap múlva fölmegek Boncza Bertukával, hogy megesküdjünk. Komoly, jó ideg orvosok leszamaraztak, mikor a háború suhintó, szabó szerepéről szóltam. Külön valóban nem bírtam volna ki e szörnyűségeket a magam életének elszörnyűsítése nélkül. Volt s van ma is még ebben sok szép; Maga pld. Csinszkát szeretni fogja, de az én életem megakadt. Nem tudom, meddig tudok hálás lenni egy mátkaságos, tarka évért, s mikor tör ki belőlem a becsapott vitéz? Nincs bűnöm vagy erényem, kiket - már az emberi potencia szerint - jól látni ne tudjak. Bolondosan hiszek ma is a magam különös, szép rendeltségében s abban, hogy művészien egoista vagyok, ha kell. Kérem, Margit, fogadja s fogadják kis leendő feleségemet szeretettel, melyet mindenesetre, s bizalommal, melyet meg- vagy nem érdemel-e? ma nem tudjuk. Jólesik (ezt Maga nem tudja, s nem *kell* hogy tudja) vallani magának, talán még többet is merek mondani egyszer. Ha bírom és kibírom ezt az éppen nem nekem csinált Mát.

Nagyon tiszteli és szereti Magát

Ady Endre

P. S. Kérem, kérje meg édesapját, legyen fölkészülve, hogy ma-holnap Bárczy elé visszük tanúnak. Kérem, Jolánnal s minden jó Vészi-belivel tudassa változatlan, sőt megsokasodott szeretetemet. Ha elutazik, táviratozzon Ady Csucs (Kolozs megye) címen.

//

1234 DÉNES ZSÓFIÁNAK

[Csucs, 1915. máj. 24.]

Drága jó Zsuka,

bajok, szomorúságok késleltetnek. Én ráadásul súlyosan idegbajos vagyok megint. Addig higgye el, hogy szeretem, s megtartani kívánom. A feleségem - hiszem, írni fog hamar - szintén szereti magát. Remélnem muszáj, hogy holnap-holnapután még nem veszünk össze magán, se máson.

Csókolom a kezedet

Ady

//

1237 ADY LAJOSNAK

[Csucs, 1915. máj. 26.]

Drága Lajoskám,

apropos névjegy, beszélj telefonon a *Nyugat*-tal, és küldess nekem 100-200 szolid, úri névjegyet. Ugyanakkor Salamonnak mondd meg, hogy neki már kétkötetnyi versem gyűlt össze. Szóval, elég lesz, ha verseim alkudóbb felével kiléphetek - aratásra. Szeretnék benneteket Csucsán látni, mert Csucsá most gyönyörű. Berta mama jobban van, de mi a legrosszabbra vagyunk elkészülve. Elsején a Hatvany-pénzt küldesd táviratilag, költségeid levonásával.

Csókolunk benneteket

//

1239 ADY LAJOSNAK

[Csucsá, 1915. máj. 30.]

Drága jó Lajoskám,

nagymamánkat féltém: minden pillanat halált hozhat. Viszont ő tán el tud élni még tíz évig is. Isten tudja és Károly, aki Kolozsvárott züllik, s egy sort sem ír. Becsapott mindnyájunkat, s most azon töröm a fejem, hogy június 7-én besoroztatom a szuperen. Én se vagyok jól, a *Borsszem Jankó* heccelődése fáj; hiszen nekem muszáj, és - nem lehet írnom. Táviratozz, ha nem látod helyesnek, hogy a *Világ*-ban gorombán válaszoljak. A Hatvany-névjegyet szándékkal nem küldtem előbb. A *Pesti Napló*-nál lemaradtam a cikkel, de megírom. Pénzt táviratilag küldj és (*Nyugat*) küldess.

Csókolunk benneteket

Banditok

//

1240 ADY LAJOSNAK

[Csucsá, 1915. jún. 1.]

Drága jó Lajoskám,

reggel hétkor jött expresszleveled s a megelőző távirat - kilenc óra után. A pénz mostanig (11 óra 11 perc éjjel) még nem jött meg. Szenvedek, kiújult nekem is a két év előtti ideges gyomorfájásom. De szenvedek még jobban és tarkábban. Amiket verseimről írtál, vártam, sőt keményebb írást is, bár nincs igazad. Nekem nincs más szenvedésem (még a gyomromé is az), mint a háború, s nem lehet írnom, csak akadozott lélegzetvételeket. De ezt muszáj. Valami jó formájú cikkben szeretnék erről írni a vasárnapi *Világ*-ban, lehetőleg cenzúrárt kikerülve, s egy és mást magyarázva. Expresszlevélben vagy táviratban tudasd, helyesled-e? A verseimet leadom - talán. A kötetet ti. Nem tudom, ma este Romániáról jöttek rémes hírek, s a vidéki parasztságon napok óta furcsa nyugtalanság hetykélikedik. Talán írnál erről is, ha expresszlevelet írsz. Nagymama beteg, de rengeteget dolgozik. Károly oly rossz, nagy gyermek, ki pénzeket csal ki, s Kolozsvárott haszontalankodik. De a kertünk csoda, szebb a híres Pallavicini-kertnél. Édes is jön pár nap múlva. Gyere te is, ha lehet, akkorra.

Csókolunk benneteket

Bandi

P. S. Nagyon gondolkozom azon, hogy örülést vagy öngyilkosságot kikerülendő, hat hétig pihenjek egy szanatóriumban, s menjek katonának.

//

1260 ADY LAJOSNAK

[Érindszent, 1915. okt. 3.]

Drága jó Lajoskám,

mi csak ma, vasárnap délután utazunk el. Megvolt a nagy attack édesapámmal három nappal ezelőtt. Már úgy volt, hogy viszem édesanyámat, s Ida nénit ideiglenesen Balássynénál hagyjuk. Mindent ígért, megtört, de ma már veszett. Hát két hétig mégis várunk. Két hét múlva jövök sorozásra Tasnádra, s akkor mindent meglátok, és elvállik minden, ha pláne megint untauglich lennék. Itt küldöm a Ladits levelét. Ha már írtam Varghának (válasza valószínűleg Csucsán vár), próbáljuk meg az igazgatóságban valamelyiknél a miskolci üzletvezetőségbe áthelyezést. A csucsai posta lefőzése miatt is kellene ez.

Mindnyájan mindnyájatokat csókolunk

Bandi

//

1264 MÓRICZ ZSIGMONDNAK

[Csucs, 1915. okt. 17.]

Drága, jó barátom,

köszönöm, hogy a szíved megint előbb s az én szívem helyett szólott. Ha én sejtem, hogy Rákosiék már privát leveleim vadászatára vetemednek, be sokat írtam volna bele abba a bizonyos levélbe. Mindegy, hiszen ma nincs igaz írás ideje, de a *B. H.* és társai akaratlanul mégis ki fognak dacolni belőlünk valamit. Most már azért is egész magyarságunkkal s erőnkkel meg fogjuk s életben fogjuk magunkat tartani. Amit a Rákosi Jenőék elrontottak, megpróbáljuk majd megjavítani, s még rossz emlékeit is elásni. Rákosi Jenő nagy fantáziájú ember volt, s e fantáziájából - látom - maradt még valami. Annyi szép tollharc után kérem őt, képzelje el mindazt, amit én joggal hiszek és vallok őfelőle. Öllelek, drága jó Zsigám, s érzem, hogy a jobbakat a Sors a hitványak miatt is, megtizedelve, de mégis megtartja.

Ady Endre

//

1271 BÖLÖNI GYÖRGYNEK

[Csucs, 1916. jan. 9.]

Hát drága, jó, Gyurkám,

mit is írjak neked? Idegesebb, betegebb vagyok, mint amilyennek a legutolsó találkozáskor láttál. Közben - tudod Kincs Gyulát tettem - s ekkor mondta meg Lajos, hogy azelőtti napon földelték el Ida nénémet, az anyám nővérét. Nem akarták, hogy a két gyász összeütközzön bennem, s talán engem öljön meg: ezért nem tudatták. Úgy látszik, mához egy hétre mégis be kell rukkolnom. Hidd el, ez a legkevesebb bánatom, bár Bertuka képessége szerint jó, gyöngéd és szerető, ha bolondos is. Itt mellékelek a *Képes Újság* számára egy elég jó képet. Ne felejtsetek.

Csókolunk, Itókát, téged, kit kiváltképpen szeretlek

Mi van Kabossal?

Bandid

//

1274 BÖLÖNI GYÖRGYNEK

[Kolozsvár, 1916. jan. 18.]

Kérlek, honvédelmi minisztériumból fölmentésemről küldess dringend tudósítást kolozsvári hadkiegészítőnek, különben azonnal bevonulnom, esetleg ismeretlen helyre utaznom kell.

Ady New York

//

1279 SZÉP ERNŐNEK

[Csucs, 1916. febr. 22.]

Ernőm, drágám,

beteg vagyok, félek. Szeretlek, figyellek, s fáj, hogy nem beszélgethetünk. Szeretemet add át szóban, szívben ottani közös embereinknek. Feleségem szeretettel üdvözl, s én öllelek nagyon szeretőn

Adyd

P.S. Persze, hogy szeretetünkkel Bernádyékra célzunk elsősorban.

//

1284 ADY LAJOSNAK

[Csucs, 1916. márc. 3.]

Kedves jó Lajoskám,

ágyban írok, s kell, hogy szigorú leveled után te tudd a dolgokat. Én itt hetek óta (R. Rónai s dr. Vincze egy-egy napos látogatásait leszámítva) fekszem. Egész testemet befogta a rheuma, s nemcsak hogy járni nem tudok, de süket is vagyok tíz nap óta. Hiszen az volt a tervem, hogy Mindszentre megyünk minél előbb. Ezért nem írtam pénzügyekről, személyesen, ha rátámban kialakulva is, akartam ezt elintézni. Így is lesz - hacsak valamit javulna az állapotom, mert édeséket látni kívánom. Azután talán Félixbe vagy Pöstyénbe? - Nem is sejtem. Csókolunk Bertukával együtt mindkettőtöket

Bandi

U.i. Ne írd, Lajoskám, könnyelműen és fájdalomcsinálóan. Van elég emberi kín így is, mit szenvednünk kell.

//

1290 FENYŐ MIKSÁNAK

Csucs, [1916. márc. 13.] hétfő

Drága, jó Miksám,

nagyon köszönöm a legutóbbi leveledet is. Köszvényesen, sántán, de ott leszek, s fölolvassok a *Nyugat*- (mi is lesz?) matinén vagy estén. Ráadásul süket is vagyok, de talán ez még jó egy harcias nagyanyós mellett. Kérlek (Ilgotust már kértem): szólasson Salamonnak, hogy végre küldje s táviratilag a pénzemet. Ha a *Nyugat*-ünnep perfekt, előtte három nappal ti is küldjétek az ígért útiköltséget. Ne poetizálásnak s adyskodásnak vedd, de végemet érzem. Mintha búcsúlátogatást kívánnék nálatok csinálni. Majd beszéllek neked, ha tudok. Nőm spórolás okából velünk hozza föl posta helyett fényképünket számotokra. Tiedet (a nagyságos asszony kezeit

csókolom) ölelve, téged is öllelek, s feleségem ki-kijáró módon üdvözléseit fuvarozva - vagyok a te jó hálás, igaz híved

Bandi

//

1293 BÖLÖNI GYÖRGYNEK

[Budapest, 1916. ápr.]

Kedves Gyurkám,

nagy baj van: szívtágulás ígéretével fekszem. Ha lehet, gyertek el, s ha véletlenül te nem jöhetsz, küldd el Itókát.

Szeretettel ölel benneteket

Banditok

//

1294 BONCZA BERTÁNAK

Budapest, [1916. ápr.]

Édes kicsi Csinszkám,

állapotom javul, csak az alvás nem akar megjönni. Aránylag nyugodt vagyok, holott volna elegendő okom, ideges nyugtalanságra. Valaki B[ánffy]hunyadról állítólag névvel följelentett egy tucat járásbeli fölmentettet. Ezenkívül állítólag még két névtelen följelentés ment katonáékhoz Csucsáról ellenem s Diósy Menyhért ellen. Diósyt azonnal behívták, de talán el tudja intézni. Engem semmi hivatalos megkeresés eddig nem ért, hacsak most a fölmentés megújításánál nem lesz baj. Embereim, Fenyő, Bölöni stb. azt mondják, hogy nem kell semmitől se félnem. Hatvany még nem jött haza, Sándor Pál tegnap jött, s Jászival is csak tegnap tudtam beszélni. Egyelőre a levegőben lógok, de talán három-négy nap alatt lesz valami. Igen zseníroz, mert nem akarok látszataból se ingyen élni a Városmajor-szanatóriumban. Még szerencse, hogy a napi zsebpénzre, mosásra, borraivalókra kaptam kölcsön 50 koronát s 50-et a *Pesti Napló*-ban megjelent Kincs-féle versemért. De ebből is most már csak 11 koronám maradt. Azonnal táviratozom, mihelyst valahogy lesz, legkésőbb - gondolom - péntekig. Lajos, ahogy te elmentél, másnap kettőnknek levelet írt, melyben bejelenti, hogy nagymamának ravasz levelet írt. Olyat, hogy nagymama szükségesnek érezze, hogy ő védjen meg bennünket. Te ezt nagyon félreértetted, kicsim, mint nagymamát is. *Ne szólj neki*: nekem ő kedves, meleg, drága leveleket ír, édesanyámat pedig - majd elmondom - hetenként két-három milyen levéllel gyötri ellenünk s főképpen ellenem. Szeretlek, kicsim, s meg fogok gyógyulni, minden erőmből akarom. Légy nyugodt és jó, én is az vagyok, ezerszer, nagyon öllelek csókollak. Nagymamát is szeretettel csókolom

Bandi

//

1307 FENYŐ MIKSÁNAK

[Csucs, 1916. aug. 29.]

Drága jó Miskám,

én hetek óta a megőrüléstől félek, s ez a neuraszténia mindenféle narkotikumom fokozásával jár. Még ma, a román háború megtudásának napján, aránylag nyugodt vagyok, s tudok talán írni egy levelet, mert akaratszőkösebb lényt nálam még nem láttál. Rom vagyok, nem "étkezem", veronállal nem alszom, sovány,

halnivaló. Hic Rhodus: nem kívánnék meghalni mégsem, míg szenvedéses életem munkája a maga tűzpróbáját meg nem állotta. De viszont én (kiben komoly és komor hitem szerint magyar fajomnak fátuma és kínja él) nem maradhatok el, mikor ég a ház, s ha talán egy öntőnyi vizet vihetek, nekem ez súlyosabb kötelességem, mint másnak. Nem petőfieskedni akarok, sem mások szalvusz konduktuszát kívánom, de nekem most itt nincs senkim irodalmi s baráti enyéim közül, valaki, aki döntsön. Beszélj Ignotusszal, akit utolsó könyve után kétségbeesetten és forróbban imádok, mint valaha. Szólj Schöpflinnek, azután írd rögtön, talán Jászival is lehetne telefonon beszélni. Szóval: kérve kérlek, beszélj, akivel lehet azok közül, kiket sorsom, életem érdekel. Gyorsan végezz, s tudass, mert esetleg jelentkezek Kolozsvárott (nem is képzeled, milyen borzasztó ez a közelség térben és - szívben). Mi van a pörömmel? Egy fillér nélkül nyugtalankodok, s kérlek, hogy elsejére küldjete 4 vagy 5 száz koronát legalább: éhen halunk itt. Szigorú ígéretemet, mit a *Nyugat*-nak tettem, elrontotta Bratianu. Bennem van egy nagy vers, de ez nem a *Nyugat*-nak való. Ignotus könyvéről, ha élek, írni akarok. Írtam volna, de nyolc hét óta aligha írtam többet nyolcvan sornál - táviratokat beleszámítva. Nagyon szeretünk benneteket. Szép lett volna, ha eljöhettetek volna, s talán nem olyan nagy a baj. Ha csillapulás következik, gyertek. Ki tudja, mikor látjuk egymást, s látjuk-e? Nagyon szeret s ölel

Adybandid

Nagymama, Bertuka a legmelegebb s legillőbb üdvözléteiket küldik. Én csókolom a Rella kezét, s ölelem tiedet.

//

1308 FENYŐ MIKSÁNAK

[Csucs, 1916. szept. 29.]

Drága jó Miskám,

sok hét óta a nevemet se tudom leírni, ellenben van egy jó revolverem. Katonákat, menekülteket vendégeltem, s félig megőszültem. Aludni, enni nem tudok, lerongyolódtam teljesen. Eddig féltréfa volt a neuraszténiám, s most tudtam meg, milyen a komoly. Nem bírom. Leveled és Schöpfliné tartott, biztatott egy-két napig. Jöttek új dolgok, szörnyűségek, s igazán azt hiszem, hogy ti Pesten nem is sejtitek, mi történt. Bár már hívnának be katonának, hogy ezen is túl lennék. Egész életem, nagyszerű pazarlásom belefűlt a régi átkok, bűnök s a javíthatatlan embertömegek galádságába. Dehogyan akarok én katona most lenni: írni szeretnék, nagyot.

(Folytatom, másnap, szept. 30-án.) Hálásan köszönöm a 300 koronát, délelőtt érkezett. Már olyan nagy bajban voltam, hogy Diósy Menyhértnek adtam megbízást és névjegyet hozzád a pénz miatt.

Szóval, nem írtam meg készülődő nagy versemből csak 3-4 strófát. A jövő számig vagy költő leszek, tehát írok, vagy másvalami: katona vagy hóstelen halott.

Nem tudom, mi van a pörömmel. Ransburg az öcsémnek affélét mondott, hogy könyveimet ők veszik át. Hogyan? Hatvány Laci talán meggondolta a dolgot, s engem suttymban eladott? Írok közelebből többet. Addig tudass. Rellának szerető kézcsók, tiéidet ölelem. Téged öllelek igaz, hú, szeretettel

Adyd

//

1309 ADY LAJOSNAK

Csucs, [1916.] okt. 4.

Édes Lajoskám,

ne haragudj, ne tégy szemrehányást (haza hosszú levelet írtam), de én beteg vagyok. Az oláh háború előtt három héttel és miatta már beteg voltam. S gondold el, miket láttam, éltem, beszéltem, vigasztaltam (hit nélkül), vendégeltem és sírtam itt, a földönfutók országútja mellett. Házaink tele katonával, a határrendőrségi

kapitányság székhelye Csucsra, s ez még legalább olykor – észbe vévén – ártalmatlan narkotikum (mert sejtethed: élek ártalmasokkal is, kivéve a veronált, mely nem kapható pár hét óta). Szenvedésem nem az idekötött emberé, de az emberé először és persze a magyaré, az erdélyié. Mi lesz e förtelmes világgal, s nem volna jobb menekülni halálhuzár-önkéntesként? Édesékre, reád, szegény Bertuka gyermekre, néhány barátomra gondolok, s arra, hátha szükség lesz reám, ha marad kedves, és lesz még magyar. Egyébként Budapestet megszegyenítő drágaság, ínség, nincstelenség itt, Csucsán: ma egy szivart (utolsó előtti) vágtam föl cigarettának. Pörömet az első fórumon a Nyugat Rt.-gal szemben (most írja meg Fenyő) elvesztettem. Félek (nehogy ezt elárul valakinek is), ügyvédi ügyetlenség történt. Keresd föl Fenyőt, s beszélj vele: okosan csinálják meg a dolgot a fellebbezéssel (írok most Fenyőnek is – két hónap óta hetedik levelem, s egy sereg levél vár válaszra). Mi van a fölmentettekkel s főképpen veled? – mert nekem mindegy lesz. A határrendőr-kapitánnyal s főnökével, Ilosvayval valószínűleg bejárom autón, vonaton, lóháton s gyalog (ha tudok) a Zilah-Zsibó-Vármező-Almás-Csucsra-Belényes stb. soborsini vonalat. Szanatóriumra nincs pénz s helyzet, hátha ez a stikli meggyógyít. Újra kérlek, beszélj Fenyővel, s esetleg új pörformával kísérletezzen az ügyvédem, Lénárt. Az őszön okvetlenül elmegyünk Mindszentre. Forróan, testvériesen ölel-csókol, Annust csókolja

Bandid

//

1312 BÖLÖNI GYÖRGYÉKNEK

[Csucsra, 1916. okt. 7.]

Drága, jó Gyurkám és Itókám

bocsássatok meg, de csak sürgönystílusban írhatok. Két hónap óta álomtalan, szerencsétlen beteg vagyok. Az események, s amiket látnom kellett, tönkretettek. Semmi hitem. Minden ellenem s életem eredményei ellen. Annyi erőm talán még lesz, hogy agyonlőjem magam. Köszönöm, hogy utatokon is eszedbe, jobban mondvá: eszetekbe jutottam s jutottunk. Úgy szeretnék veletek találkozni. Fogunk-e?

Csinszkával együtt csókolunk benneteket, szerető

Bandid.

Nagyon fáj, hogy már levelet se tudok írni. Mi lesz velem?

//

1313 FENYŐ MIKSÁNAK

[Csucsra, 1916. okt.]

Drága jó Miskám,

ne haragudj reám s e válságomban, melyből végre talán kimenekülök, légy szokásodat is ráadással növelve elnéző. A két versemet talán megkaptad. A prózám lekésett, mert innen csak a határrendőrség olykori pesti küldöncével lehet fölcsempészni levelet. Egyébként Kolozsvárt vagy Váradon hever két hétig a cenzúrán. Úgy volt húsz nap óta mindennap, hogy föl kell mennünk Pestre: Boncza apám mintha haldokolt volna. Most se tudjuk, hogy melyik nap hívnak bennünket. Légy jó, de persze biztató és kemény hozzám. Rella kezeit csókolom, téged tiéiddel együtt melegen ölel hálás hű

Adyd

Bertuka szeretetet és ölelést küld.

//

1314 FEHÉR DEZSÓNÉNEK

[Csucs, 1916. okt.]

Drága Jankám,

sejtheted, nagy oka volt, hogy nem írtam. Hónapokig borúlátóan éltem, képtelenül az elhatározásra, csak annyira is, mint egy levél megírása. Na, engem ez a háború szépen tönkretett. Most már írtam volna, de új bajok jöttek. Apósom három hét óta haldoklik (no, úgy a maga módján, de nem lehet tudni semmit). Két hét óta itt két varrónó dolgozik Bertukának, aki különben mindennap ötször szándékozott neked írni. Ismered pólyás gyermekemet, persze nem írt sehova, az apjának sem, neked sem és senkinek sem. Örültem kellemetlen, hogy a legszebb napokon nem láttunk nálunk benneteket. De házunk nemcsak katonailag megszállott, ami hagyján, de varrógépileg és nőileg. Most ezek még két napig maradnak itt. Szerdán (édesanyám két hónap óta beteg, hív és vár) elszaladunk Érmindszentre. Ott négy-öt napot töltünk csak, hacsak értesítést nem kapunk apósom állapotának rosszabbra fordulásáról, amely esetben Pestre kell mennünk, persze. De én mást hiszek és érzek. Visszajövetelünk napjáról tudatlak még Szilágyságból, és remélem, szeret bennünket ez a mostanság rossz Isten, és még pár szép ősztői napot tölthetünk együtt. Ezt én nagyon-nagyon szeretném, ti nekem biztatóim és erősítőim vagytok. De nem kevésbé Nagymama, aki téged és titeket fenntartás nélkül (nála nagy dolog) imád, és hasonlóképpen Bertuka, a kölykőm. Dezsőt ölelem, hűséges

Adytk

//

1329 ADY LAJOSNAK

[Csucs, 1917. jan.]

Édes jó Lajoskám,

miként megjósoltad, gyomrom valahogyan bírta, de a szívemmel baj van. Csak dőlne el már valami, s csak tíz napra mehetnék föl Pestre, hogy megnézzessem. Két hét óta a lábaim hűdésesek, a fejem abroncsok között, s a visszerek munkája szabad szemmel messziről obszerválható. Inkább a neuraszténiám, az álmatlan éjszakák csinálták, hogy először megrémültem. Ma már kíváncsi vagyok, s a hideg borogatások alatt mosolyogva olvasom kolozsvári messze-rokonunk: Ady Sándor bátyám vigasztalását: - Ez családi baj, ő is így volt az én koromban, s ma is él, a váradi homeopata "csodadoktor" kigyógyította. Meg aztán: a beteg szív olyan, mint a repedt pohár, lehet belőle sokáig inni, s csak arra vigyázzunk, hogy a repedés ne terjedjen. De viszont én a neuraszténiámmal még mindig sok aldatót szedek, elég bort s rengeteg nikotint. No, szenvedek, de mégis hiszek abban, hogy ki kell bírnom ezt a poklot, át kell repülnöm. Bele kell még szólnom az új és furcsa világ zibbadt megindulásába. Koporsószegezésnél s koporsónyitáshoz ott akarok lenni, s ott leszek. Életem: ez; ez a remény meg a nyavalygásom, azután Bertuka, úgy, amilyen s nagymama félelmetes hisztériájával s növekvő aggsági tébolyával. Olvasok mindent, sokat, összeviszsa: ez talán a fő narkózisom. S várok: anyagiakban is pohártáncot járok már régen, s kell, hogy fordulat történjék. Fenyő máig (már két nap óta várom) nem tudatott porom sorsáról. Ördögbe is, ha elveszett, elveszett, a könyveimet kapjam vissza, s utalhassam át Hatvanyinak. Borzasztó volna, ha még e körül is bajok támadnának: kénytelen volnék az összes lapokban panaszkodni s nem kímélni senkit. Nézz utána e dolognak, édes fiam. Fenyőnél vagy az ügyvédemnél, esetleg telefonon is megtudhatod (különben most írok Fenyőnek is). És íj nekem, tanácsolj, ha van időd, adj biztatást, s ami tanácsnál, biztatásnál több: szuggérálj. Az "asztalfiók"-nak írott vers nem nekem való, te ismersz; vagy írhatok, vagy elemésztődöm a ki nem írottságban. Ó, hány pompás, bíborvörös versem halt meg születése előtt, mert akaratlan voltam, de valamikor, nem is régen, az akaratlanságomat mindig legyőzte a legnobilisabb hiúság. Az a hit, hogy a versemre szüksége van az embernek, nem mint a háborúra, de mint az esőre. Most itt vagyok háromkötetnyi verssel, mindenki ad ki könyvet, s éppen én nem. A haláltól már nem félek, de joggal az előregedéstől, a koldusságtól, mely lelki is lesz, ha a háború így tart, tébolyog tovább. Köszönöm a cigarettákat, jól fogytak. Szeretném, ha édesanyám új programja végre sikerülne, bár lehet, hogy nekem közben (esetleg katonai ügyben) föl kell mennem Pestre. De ez nem változtatna semmit, s ti mindenesetre erre jönnétek; ugye? Nem írok most többet (még arra kérek tanácsot s ahhoz, hogy kezdjek-e a *Világ*-nak írni, szimbolista és persze pacifista írásocskákat?)

Annust csókoljuk, Bertuka csókol, és én nagy szeretettel csókollak

Bandid

//

1333 BÖLÖNI GYÖRGYÉKNEK

[Csucs, 1917. márc. 9.]

Drága jó Gyurkám és Itókám,

elég költségesen, de elég kényelmesen jöttünk haza. Írj nekem, ha akad egy szabad negyedórád mindarról, ami történt, s ami engem érdekel. Pletykák nincsenek kizárva. Tűrhetően volnék, erősen hízik, de elvakart ekcémáim miatt veronállal sem tudok aludni; vakaródzok és sebződök. Szólj be a kiadóba, hogy a p[ostá]mat ne a pályaudvarra, de egyenesen az én címemre postán küldjék. Sokszor beszélünk rólatok, nagymama is, akinek gráciájában vagytok, s aki még eddig szinte túlságosan szerető és finom.

Csókolunk benneteket Adybandi és Nagy Nője.

//

1336 HATVANY LAJOSNAK

[Csucs, 1917. márc. 19.]

Leveledet hűvösre csuktam, de holnap már válaszolok; addig is újból kijelentem: első emberem te vagy, teljesen rendelkezhetsz velem. Lajos öcsémnek teljes meghatalmazást adtam. Mindenképpen, változatlanul és megint szeret

Ady

//

1340 HATVANY LAJOSNAK

[Csucs, 1917. márc. 25.]

Drága jó Lacim,

tegnap írtam egy kissé hézagos informáló levelet Lajos öcsémnek, tegnap este kezdtem neked egy hosszabb levelet, s ma reggel fél hétkor kaptam táviratodat. Pláne e távirat után úgy érzem, hogy kihevertem a múltkori ütést, kit különben is "az a legény..." jelszóval állok. A nagy jéghegyek, azt hiszem, immár leúsztak, s én még egy-két üzeneteken fölül levő mondandóimat az én régi Hatvanyomnak mondhatom el. Voltaképpen csak fölhígitom, de egyben megpirosítom, amiket táviratomban küldtem volt. Soha ellened nem vétkeztem, minden vádad hisztériás gyanakvás. Nem volt talán lapom, hogy kiáltóan melletted legyek, de ilyen melletted embered, mint én, nem volt soha. Összes Bródy Sándoraid nem ütköztek össze annyiszor és annyi emberrel (mindenkivel, aki téged bántani próbált), mint én. Emberi és kiváló értékedért ragaszkodom hozzád, mert üzletileg elhelyezhettem volna magamat. Ha kívánod, én a *Nyugat*-tal is szakítok, de itt vagyok fölmentett szerkesztő, s az írói megbízhatóság dolga se kutya: én a *Nyugat*-ot nem rúghatom föl úgy, miként te. Ellenben neked csak *Az Illés szekerén*-t kell megszerezned, az *Új versek* az enyém... s adjunk ki júniusra egy háromkötetnyiből összeválogatott új, egy Ady-könyvet. Berukkolni Ady Lajoson keresztül a húsvéti számban szeretnék, s talán szerinted is így van jól. Mert cinikus ember vagy, nem írom meg, milyen lett a *P. N.*, s milyen kedves írom vagy te nekem. Ölellek, kedves Lacim, a bárónénak add át kézcsókomat, a feleségem szeretettel üdvözl, én pedig maradok a te igazán és mindig (bármilyen történéj) igaz híved, jó

Adyd

//

1377 ADY LŐRINCÉKNEK

[Csucs, 1918. szept. 7.]

Édes jó szüleim,

rossz idő, rossz egészség, álmatlanság, idegesség s őrült köhögés éjszakánként, de valahogy megvagyok. Ma kaptam meg a fölmentésemet február végéig, ez egy kicsit megnyugtat. Várjuk édesapámat. Ha baj volna, tessék táviratozni, s én magam fogok táviratozni Windisgrätznek. Nagyon ideges vagyok, nem tudok dolgozni, egy ilyen levelet megírnom: csoda. Az ősz megcsinálja, hogy mit csinállok. Rémes így leverten bolondok között élni.

Csókolom ezerszer édeséket, várom édesapámat.

Szerető jó fiuk

Bandi